

Lokalna razvojna strategija LAG-a Gorski kotar 2014.-2020.

VERZIJA 4 (V4), 2021. godina

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNJE
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
Podmjera 19.1 "Pripremna pomoć" u okviru mjere 19 "LEADER- CLLD"
LAG GORSKI KOTAR

PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014.- 2020.

Udio sufinanciranja: 90% EU, 10% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja

SADRŽAJ

SADRŽAJ	I
POPIS TABLICA	IV
POPIS GRAFIKONA	IV
POPIS SLIKA	V
POPIS DIJAGRAMA	V
POPIS PRILOGA	V
UVOD	1
1. OPIS PODRUČJA OBUHVAĆENOG LAG-om	2
1.1. OPĆE ZEMLJOPISNE ZNAČAJKE	2
1.1.1. Površina i granice područja	2
1.1.2. Reljefne i klimatske karakteristike	3
1.1.3. Kulturna, povijesna i prirodna baština	4
1.1.4. Stanje komunalne infrastrukture	7
1.1.5. Stanje društvene infrastrukture	11
1.2. GOSPODARSKE ZNAČAJKE PODRUČJA	14
1.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti	15
1.2.2. Stanje gospodarstva	23
1.2.3. Tržište radne snage	25
1.3. DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE PODRUČJA	25
1.3.1. Broj i gustoća stanovnika	25
1.3.2. Demografska kretanja	26
1.3.3. Školstvo i kultura	28
2. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA	29
2.1. REZULTATI ANALIZE STANJA	29
2.2. REZULTATI ANALIZE ANKETNIH UPITNIKA I ODRŽANIH RADIONICA	30
2.3. SWOT ANALIZA	31
3. CILJEVI, PRIORITETI I MJERE LRS ZA PODRUČJE LAG-a	34
3.1. Razvojna vizija	34
3.2. Ciljevi, prioriteti i mjere LRS	34
3.3. Opis mjera i mjera za dostizanje ciljeva uključujući definiranje korisnika i kriterija prihvatljivosti i očekivanih rezultata	36
3.4. Međusobna interakcija dijelova LRS	41
3.5. Inovativna i integrirana LRS	41
3.6. Doprinos LRS horizontalnim pitanjima PRR	42
3.7. Procedura odabira projekata	43
3.7.1. Raspisivanje natječaja – priprema vodiča za korisnike (interni dokument)	43
3.7.2. Način provjere kriterija prihvatljivosti i kriterija odabira	44
3.7.3. Odabir i osposobljavanje Ocjenjivačkog odbora	45
3.7.4. Procedura za dodjelu većeg intenziteta potpore	46

3.7.5. Način podnošenja odabranih projekata LAG-a u Agenciju za plaćanja	46
3.7.6. Procedura za odabir projekta kada je LAG korisnik.....	46
3.7.7. Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje.....	46
3.7.8. Usklađenost LRS s nadređenim dokumentima	49
3.7.9. Doprinosa LRS svim prioritetima iz PRR-a i LEADER –a specifičnim ciljevima iz PRR-a.	50
3.7.10. Opis doprinosa i kohezije između LRS i prioriteta iz PRR-a i LEADER-a specifičnih ciljeva iz PRR-a.....	50
4. UKLJUČENOST LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS	51
4.1. Sudjelovanje različitih interesnih skupina u izradu LRS i primjena načela odozdo prema gore	51
4.2. Opis partnerstva	52
5. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS	53
5.1. Tijek provedbe LRS na nivou svake godine unutar programskog razdoblja 2014.-2020.....	53
6. PRAĆENJE I PROCJENA PROVEDBE LRS.....	55
6.1. Opis praćenja provedbe i procjena LRS-a	55
6.2. Evaluacijski plan.....	55
7. SPOSOBNOST PROVEDBE LRS	56
7.1. Ljudski kapaciteti za provedbu LRS.....	56
7.2. Financijski kapacitet za provedbu LRS	56
7.3. Iskustvo o provedbi LEADER pristupa u programskom razdoblju 2007.-2013.....	57
7.4. Iskustvo o provedbi projekata izvan mjere LEADER	58
8. FINANCIJSKI PLAN	60

Ova strategija (V4) predstavlja drugu Izmjenu Lokalne razvojne strategije sukladno odredbama Pravilnika o provedbi mjera Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. -2020. (NN 91/2019) te Ugovorom o dodjeli sredstava odabranom LAG-u br. 5772 potpisanim između LAG-a Gorski kotar i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju.

POPIS KRATICA

APPRRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
CLLD	Community-Led Local Development (Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)
CMEF	Common Monitoring and Evaluation Framework (Zajednički okvir za praćenje i evaluaciju)
EK	Europska komisija
EMRR	Europska mreža za ruralni razvoj (eng. ENRD)
EPFRR	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
ESF fondovi	Europski strukturalni i investicijski fondovi (EPFRR, EFPR, EFRR, ESF i KF)
EU	Europska unija
FP	Fokus područje
FTE	Full-time equivalent (ekvivalent punog radnog vremena)
HŠ	Hrvatske šume
IPARD	Instrument prepristupne pomoći za ruralni razvoj
JLS	Jedinica lokalne samouprave
LAG	Lokalna akcijska grupa
LRA	Lokalna razvojna agencija
LEADER	Liaisons entre Actions de Développement de l'Economie Rurale
LRS	Lokalna razvojna strategija
MP	Ministarstvo poljoprivrede
OIE	Obnovljivi izvori energije
OO	Ocjenjivački odbor
OP	Odbor za praćenje
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
PG	Poljoprivredno gospodarstvo
PGZ	Primorsko-goranska županija
PRR/Program	Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020.
UŠP Delnice	Uprava šuma podružnica Delnice
UT	Upravljačko tijelo
UZO	Uredba o zajedničkim odredbama
ZK	Zemljišnoknjižni

POPIS TABLICA

Tablica 1.	Zaštićena kulturno-povijesna baština na području Gorskog kotara.....	6
Tablica 2.	Zaštićeni lokaliteti u Gorskom kotaru	6
Tablica 3.	Indeks razvijenosti LAG područja	15
Tablica 4.	Brojno stanje stoke po JLS Gorskog kotara	20
Tablica 5.	Broj pčelara i košnica na području LAG-a u 2013., 2014. i 2015. godini	21
Tablica 6.	Broj domaćih i stranih noćenja na području LAG-a u 2014. i 2015. godini.....	22
Tablica 7.	Broj zaposlenih u pravnim osobama po djelatnostima u 2013. i 2014. godini na području LAG-a ...	23
Tablica 8.	Tablica osnovnih statističkih podataka JLS na području LAG-a Gorski kotar.....	26
Tablica 9.	Broj učenika osnovnih škola na LAG području u 2013./2014., 2014./2015. i 2015./2016. godini	28
Tablica 10.	Ciljevi, prioriteti i mjere.....	35
Tablica 11.	Raspodjela sredstava na razini LRS prema mjerama	53
Tablica 12.	Sredstva osigurana u proračunu JLS Gorskog kotara	56
Tablica 13.	Financijski plan prema godinama provedbe, ciljevima i mjerama	60

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1.	Udio šuma u Gorskom kotaru	15
Grafikon 2.	Vlasnička struktura šume u Gorskom kotaru	16
Grafikon 3.	Površina poljoprivrednog zemljišta na LAG području (stanje na dan 31.12.2014.).....	19
Grafikon 4.	Broj PG u Upisniku poljoprivrednih gospodarstava po JLS Gorskog kotara.....	19
Grafikon 5.	Dobna struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik na dan 14.12.2015	20
Grafikon 6.	Spolna struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik na dan 14.12.2015	20
Grafikon 7.	Ukupan broj stoke na LAG području u 2013. i 2015. godini	21
Grafikon 8.	Smještajni kapaciteti LAG područja u 2015. godini	22
Grafikon 9.	Broj poduzetnika na području LAG-a Gorski kotar u 2014. godini	23
Grafikon 10.	Broj obrta po djelatnostima na području Gorskog kotara u 2015. godini.....	24
Grafikon 11.	Dobna struktura nezaposlenih na LAG području u 2013., 2014., 2015. i 2016.....	25
Grafikon 12.	Usporedba broja stanovnika prema popisima stanovništva.....	26
Grafikon 13.	Prikaz nataliteta, mortaliteta i vitalnog indeksa na području LAG-a Gorski kotar u 2013., 2014. i 2015.g.	27
Grafikon 14.	Obrazovna struktura stanovništva Gorskoga kotara.....	27
Grafikon 15.	Teritorijalna zastupljenost članova LAG-a Gorski kotar	53

POPIS SLIKA

Slika 1.	Smještaj Gorskog kotara unutar Primorsko-goranske županije i Republike Hrvatske.....	2
Slika 2.	LAG Gorski kotar u širem okruženju	3
Slika 3.	Kuća Delač, Brod Moravice	5
Slika 4.	Kuća Vesel, Prezid, Čabar.....	5
Slika 5.	Gorski kotar je stanište tri europske velike zvijeri.....	7
Slika 6.	Dostava pošte u Gorskom kotaru.....	9
Slika 7.	Ledolom u Gorskom kotaru (veljača, 2014.).....	10
Slika 8.	Goranska drvena kuća	18
Slika 9.	Primjer mobilne tržnice poljoprivrednih proizvoda.....	42
Slika 10.	Indikativan Akcijski plan provede.....	54

POPIS DIJAGRAMA

Dijagram 1.	Tri cilja Lokalne razvojne strategije LAG-a Gorski kotar.....	34
Dijagram 2.	Prikaz inovativnosti i integriranosti Lokalne razvojne strategije	42
Dijagram 3.	Proces praćenja provedbe i procjena LRS-a.....	55

POPIS PRILOGA

Prilog 1.	Natura 2000 (Karta područja Natura 2000 s popisom Natura lokaliteta na LAG području)
Prilog 2.	Analiza anketnih upitnika
Prilog 3.	Popis aktivnosti uključivanja dionika u izradu LRS
Prilog 4.	Članovi radne skupine
Prilog 5.	Kriteriji odabira po mjerama LRS
Prilog 6.	Evaluacijski plan i prikaz organizacije praćenja i evaluacije
Prilog 7.	Pokazatelji izlaza, rezultata i učinka za sve mjere LRS
Prilog 8.	Dijagram tijeka projekta pripreme suradnje
Prilog 9.	Dijagram tijeka projekta suradnje
Prilog 10.	Analiza rizika provedbe LRS
Prilog 11.	Ljudski kapaciteti u provedbi LRS
Prilog 12.	Aktivnosti LAG-a od osnivanja do provedbe Mjere 202 IPARD programa
Prilog 13.	Idejni projekt Goranske drvene kuće

UVOD

Ruralna područja u Republici Hrvatskoj danas zauzimaju više od 90% njene sveukupne površine te se bilježi njihovo konstantno zaostajanje za urbanim i periurbanim područjima.

Slično je stanje i u Europi, koja je odavno prepoznala slične, ali opet specifične probleme ruralnih zajednica, te je provedbom LEADER pristupa omogućila razvoj lokalne zajednice temeljen na pristupu „odozdo prema gore“. To je metodologija koja podupire razvojne inicijative koje dolaze sa sela i predstavlja temelj održivog razvoja ruralnih područja te je značajan izvor financiranja ruralnih potreba europskih zemalja kroz europski program ruralnog razvoja.

LEADER pristup temelji se na lokalnom partnerstvu kojeg čine javni, civilni i poslovni sektor, a osnovu čini realizacija lokalnih razvojnih strategija (LRS) kojima upravljaju lokalne akcijske grupe (LAG-ovi). Teritorij JLS-a može pripadati samo jednom LAG-u te članovi jednog LAG-a ne mogu biti članovi drugih LAG-ova. Pristup je to koji se temelji na sedam načela:

- 1) Održivi ruralni razvoj
- 2) Pristup temeljen na osobitostima područja
- 3) Pokretanje zajednica i uključivanje u razvojne procese
- 4) Pristup odozdo prema gore
- 5) Razvoj lokalnih partnerstava u pristupima i djelovanju
- 6) Umrežavanje i suradnja
- 7) Inovativnost i integralni pristup

Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju, te odobrenjem Programa ruralnog razvoja 2014.-2020., otvorila se mogućnost korištenja Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Program ruralnog razvoja RH sadrži 16 mjera, a jedna od njih je i mjera LEADER-CLLD (Mjera 19), čiji su korisnici lokalne akcijske grupe.

Prijavom na natječaj proveden od strane Ministarstva poljoprivrede, za provedbu podmjere 19.1. „Pripremna pomoć“, LAG-u Gorski kotar odobrena su sredstva u ukupnom iznosu od 318 725,40 kn te se izrada ove strategije financirala iz tih izvora. Ministarstvo poljoprivrede je dalo naputak koje mjere iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020. je moguće koristiti prilikom izrade Strategije. U samoj izradi Lokalne razvojne strategije LAG-a Gorski kotar sudjelovali su članovi radne skupine, lokalno stanovništvo te zaposlenice LAG-a. Analizom podataka, anketnih upitnika te dostavljenim projektnim prijedlozima potencijalnih korisnika, LRS se usmjerila na povezivanje tri sektora - ruralni turizam, šumarstvo i poljoprivredu te će na jedan inovativan način pokušati usmjeriti razvoj Gorskog kotara na načelima održivog razvoja.

LAG Gorski kotar formiran je u travnju 2008. godine i prvo je lokalno partnerstvo osnovano i registrirano po principima održivog razvoja na području Republike Hrvatske, a obuhvaća općine Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Ravnu Goru i Skrad, te gradove Čabar, Delnice i Vrbovsko. Članovi LAG-a Gorski kotar su pripadnici gospodarskog, javnog i civilnog sektora iz svih devet jedinica lokalne samouprave Gorskog kotara, koji su prepoznali važnost zajedništva Gorskog kotara i mogućnost razvoja provedbom Lokalne razvojne strategije do 2020. godine.

Sve ove godine LAG Gorski kotar je aktivno doprinio svojoj misiji da pokrene KOTAČIĆ RAZVOJA GORSKOG KOTARA. Konačno je došlo vrijeme da provedbom ove strategije stanovnici Gorskog kotara postanu aktivni dionici razvoja svog kraja te da LAG i dalje bude KOTAČIĆ koji aktivno pokreće područje!

1. OPIS PODRUČJA OBUHVAĆENOG LAG-om

1.1. OPĆE ZEMLJOPISNE ZNAČAJKE

1.1.1. Površina i granice područja

LAG Gorski kotar obuhvaća cijelo područje Gorskog kotara koje se nalazi u zapadnom dijelu Republike Hrvatske i jedna je od šest mikroregija Primorsko-goranske županije¹ koja, unutar NUTS 2 statističke klasifikacije Hrvatske, pripada Jadranskoj Hrvatskoj. Ukupna površina Gorskog kotara je 1.273,53² km², što čini 35,46% površine PGŽ-a, dok u njemu živi samo 23 011 stanovnika, odnosno oko 8% stanovništva PGŽ-a. Područje je to kojeg karakterizira visoki planinski reljef, visoka kvaliteta zraka te bogati prirodni resursi i biološka raznolikost područja. Od ukupne površine, 85% površine je šuma, dok je oko 82,5% površine pod Naturom 2000. Naselja su raštrkana i slabo naseljena, ali relativno dobro cestovno povezana. Karakteristika područja je izrazito velika depopulacija gdje živi stanovništvo starije životne dobi.

LAG Gorski kotar obuhvaća cijelo područje Gorskog kotara, odnosno svih devet jedinica lokalne samouprave, općine Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Ravnu Goru i Skrad te gradove Čabar, Delnice i Vrbovsko, s ukupno 255 naselja. Na području LAG-a nalazi se najviše naseljeno naselje u RH (Begovo Razdolje, 1.060 m.n.m.)³.

Slika 1. Smještaj Gorskog kotara unutar Primorsko-goranske županije i Republike Hrvatske

Izvor: JU Zavod za prostorno planiranje PGŽ

Po zemljopisnim osobinama Gorski kotar je posebna regija Hrvatske, koja je vrlo različita od susjednih regija: Primorja, niskog Pokuplja i Like, ali je gospodarski i u drugim životnim sadržajima znatno povezana s riječkim životnim čvorištem. U novije vrijeme izgradnjom autoceste (Rijeka-Zagreb), regija se sve više otvara prema Karlovcu, Ogulinu i Zagrebu, čime je geostrateški položaj Gorskog kotara u povoljnijoj poziciji zbog veće i brže dostupnosti zračnim lukama u Zagrebu, Krku i Ljubljani. Gorski kotar je smješten u najužem dijelu Dinarskog gorja, između panonskog prostora i Sredozemnog mora. Sjeverni dio Gorskog kotara (područja Općine Brod Moravice i gradova Čabar, Delnice i Vrbovsko) graniči s Republikom Slovenijom u dužini od 116 km. Južni i jugozapadni dio područja, kojeg čine granice općina Mrkopalj, Fužine, Lokve i Grada Čabra, prijelaz je prema ostatku Primorsko-goranske županije, točnije njezinom priobalnom dijelu u dužini od 72 km. Na istočnom i jugoistočnom dijelu na području Grada Vrbovskog i Općine Mrkopalj, Gorski kotar u dužini od 54 km graniči s Gradom Ogulinom, odnosno Karlovačkom županijom.

¹Izvor: Prostorni plan Primorsko-goranske županije, str.5.

²Izvor: ARKOD. Posjećeno: veljača 2016.

³Izvor: DZS. Posjećeno: veljača 2016.

Slika 2. LAG Gorski kotar u širem okruženju

LAG Gorski kotar graniči s LAG-ovima na području PGŽ-a, i to na svojoj sjeverozapadnoj granici s **LAG-om Terra Liburna** (br. 46), na jugu s **LAG-om Vinodol** (br. 49) te istočno i jugoistočno s **LAG-om Frankopan** (br. 10). Kako je granica Gorskog kotara i s Republikom Slovenijom, tako graniči i s njihova dva LAG-a, **LAG-om „Društvo za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom“** (sjedište Ilirska Bistrica) i LAG-om **„Po poteh od Idrije do Kolpe“** (sjedište Kočevje), čime se pružaju mogućnosti suradnje, razmjene iskustva i zajedničkih projekata. Kako LAG-ovi na području Primorsko-goranske županije imaju svoju koordinaciju LAG-ova, izvrsna je suradnja i s LAG-om Kvarnerski otoci (br.18).

Izvor: www.hmrr.hr i LAG Gorski kotar

1.1.2. Reliefne i klimatske karakteristike

Područje LAG-a Gorski kotar ubraja se u gorsko-planinsko područje, prosječne nadmorske visine 700-900 metara. Od planinskih uzvišenja ističu se risnjačko-snežnička (Risnjak 1.528 m; Snježnik 1506 m), zatim drgomaljska te skupina Velike Kapele s Bjelolasicom i Viševicom. Kontrast najvišim vrhovima čine polja u kršu, pri čemu se posebno ističe Kupska dolina (200 m.n.m.). U dolinama se zbog povoljnih životnih prilika nalazi većina goranskih naselja.

U najvećem dijelu Gorskog kotara prevladavaju karbonati (vapnenci, dolomiti i osobito dolomitizirani vapnenci) većinom jurske starosti. U smjeru Kvarnera sve je češći i čisti kredni vapnenački sastav. Ova obilježja bitno su utjecala na reljefne i hidrogeografske osobine Gorskog kotara, što čini Gorski kotar tipičnim krškim područjem koje obiluje sa svim krškim fenomenima: izvorima, ponorima, kraškim poljima, jamama, spiljama, ponikvama, itd. U općoj pejzažnoj slici nema posve ogoljelog krša, već svugdje prevladava „zeleni krš“, tj. šume, gdje velike količine padalina na području utječu na veliku šumovitost i prirodno obnavljanje šumskih sastojina.

Prema podacima prostornog plana PGŽ-a, najkvalitetnije poljoprivredne površine na području Gorskog kotara nalaze se u Mrkopaljskom polju, kod Stare Sušice, Ravne Gore, Vrbovskog, Crnog Luga, Gerova, Begovog Razdolja, zatim u dolini rijeke Kupe te brojnim kraškim ponikvama.⁴ To su kombinacije smeđeg tla na vapnencima, crnice i lesiviranog tla.

Posljednjih godina vidljiv je trend zarastanja poljoprivrednih površina zbog njihova zapuštanja, što je pogodovalo rastu šikare, šume i šumskih sastojina.

Gorski kotar karakteriziraju bistre rijeke, očuvani potoci, izvori, šume, planine, kraške jame te neizmjereno bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta.

Unatoč relativno maloj površini koju zauzima Gorski kotar, **klimatske prilike pokazuju znatnu razliku**. Predjeli iznad 1.200 m nadmorske visine obuhvaćeni su planinskom klimom (prema Köppenovoj klasifikaciji to je snježno-borealna-subarktička klima), dok na nižim područjima Gorskog kotara prevladava kontinentalna klima (prema Köppenu: topla - umjereno kišna klima). Niža susjedna gorska i brdsko-primorska područja pripadaju posebnom prijelaznom klimatskom tipu.

Raznolikost klime u odnosu na površinom relativno malo područje Gorskog kotara očituje se iz podataka meteoroloških stanica na ovom području. Najhladniji je mjesec siječanj, a najtopliji srpanj. Velike su oscilacije temperature u ljetnim mjesecima - ujutro temperatura padne ispod

⁴ Izvor: Razvojna strategija Primorsko-goranske županije, str. 25.

0°C, dok u podne bude i iznad 35°C. Najviše naoblake ima u rujnu, a magle u studenome i prosincu, dok su najvedriji dani u kolovozu. Prema podacima DHMZ-a, prosječna godišnja temperatura je 7,3 °C, dok je prosječan broj oblačnih dana 181, a vedrih 27. Najviše oborina ima u studenome i prosincu, a najmanje u srpnju i kolovozu. Što se tiče snježnih padalina, njih je najviše u siječnju i veljači, s ukupnim prosječnim brojem dana pod snijegom od 117. Karakteristična je i pojava mraza koji nanosi štetu proljetnim usjevima.

Snježni pokrivač je zimi radost, ali i velika nepogoda, pogotovo za one koji putuju na svoja radna mjesta, što je u Gorskom kotaru pravilo. Snježni pokrivač zna iznenaditi i u mjesecu svibnju, ali i rujnu. Područje Gorskog kotara nalazi se u hipsometrijskoj zoni unutar koje su noći ljetnih mjeseci niže od 15 °C. Uz utjecaje na gospodarske aktivnosti, temperature zraka utječu i na zdravstveno stanje. Iz podataka koji postoje o vjetrovima (smjer, čestina, brzina), vidljivo je da su prilagođeni konfiguraciji terena, a njihova stalnost čini klimu zdravom.

Povećana vlažnost zraka je ujutro i navečer te zimi, a prosječno iznosi oko 82%. Najveća vlažnost u Gorskom kotaru je u rujnu, što se objašnjava velikom količinom kiše koja isparava zbog doticaja s toplom podlogom. Magle koje nastaju na svim lokalitetima najčešće su uzrokovane otapanjem snijega i isparavanjem jezera i tekućica, zračnim frontama i radijacijom. Veća je vjerojatnost zadržavanja kotlinske magle u Mrkoplju i Sokolima, a manja na predjelu između Skrada i Kupe.

Na području Gorskog kotara česte su i grmljavine, pa je preporučljivo tijekom nevremena izbjegavati vrhove planina, stijene i usamljeno ili najviše drveće (pražnjenje elektriciteta odvija se najkraćim putem).

Vodne resurse LAG područja karakterizira krško područje koje ima posebna hidrogeološka obilježja i bez stalnih je površinskih tokova te se oborinske vode u najvećoj mjeri gube u podzemlju, dok se mala količina vode infiltrira u podzemlje kroz raspucale pješčenjake i konglomerate gdje se iscjeduje na većem broju malih, pretežno povremenih izvora. Vodni resursi se koriste, osim za dobivanje el. energije, i kao izvori pitke vode te kao veliki turistički i gospodarski potencijal.

Na području LAG-a izgrađene su građevine osnovne melioracijske odvodnje prvog reda - Ličanka-vodotok te mješovite melioracijske građevine akumulacije - Potkoš. Na području postoji i jedan višenamjenski sustav, Vinodolski sliv HE Vinodol, koji se sastoji od akumulacija, cjevovoda i kanala, a sustav se koristi za električnu energiju, vodoopskrbu, rekreaciju i sport te zabavu.

Rijeke Čabranka i Kupa čine stotinjak km dugu granicu sa Slovenijom, gdje desno obalno područje njezina sliva pripada Hrvatskoj, a lijevo obalno Sloveniji. Područjem LAG-a prolazi i vododijelnica Jadranskog i Crnomorskog sliva.

1.1.3. Kulturna, povijesna i prirodna baština

Osnovna karakteristika kulturno-povijesne baštine na području LAG-a su povijesne urbane cjeline i arheološki nalazi, koji su brojem zanemarivi u usporedbi s povijesnim ruralnim cjelinama, posebice uz rijeke Čabranku i Gerovčicu, te nizinska naselja uz rijeku Kupu.

Iako naselja imaju karakteristična obilježja i očuvane elemente tradicijskog narodnog graditeljstva i gospodarstva, zbog depopulacije im prijete odumiranje i propadanje⁵.

Područje Gorskog kotara, kroz koji je prolazila prva hrvatska značajnija prometnica, poznatija kao Karolinska cesta, i uz koju se vezala kultura i etnografski sadržaji, postalo je sjecište raznorodnih govornih odnosa.

⁵ Izvor: Kulturno-povijesna baština Primorsko-goranske županije. Dostupno na www.zavod.pgz.hr. Posjećeno: ožujak 2016

*Na području Gorskog kotara koriste se **sva hrvatska narječja** – čakavsko, kajkavsko i štokavsko.*

Jezična raznolikost posljedica je povijesnih i gospodarskih prilika te cjelokupnih zbivanja u Hrvatskoj od 15. do 18. stoljeća⁶. Govorna raznolikost Gorskog kotara prepoznata je i na nacionalnoj razini uvrštavanjem **Čabarskih govora** u nematerijalno kulturno dobro u 2015. godini.

Usprkos malobrojnim arheološkim nalazištima, na području Gorskog kotara nalazi se **bogata graditeljska baština** koja je najvidljivija u kulturno-povijesnim cjelinama, (*ruralna cjelina naselja Prezid; etno zone u Lešnici; sv. Andrija u Kutima; Delači; Maklen; Moravička sela; Doluš; ruralna cjelina naselja Colnari; Male Drage; kulturno povijesna cjelina Fužina*). Veliki broj njih nalazi se na području Općine Brod Moravice, koje je karakteristično i po brojnim sakralnim objektima (12 crkava i kapelica). Na području Brod Moravica nalazi se i očuvani primjer najstarije tipične goranske kuće (Kuća Delač) iz 1644. godine.

Slika 3. Kuća Delač, Brod Moravice

Slika 4. Kuća Vesel, Prezid, Čabar

Najviše kulturnih dobara nalazi se na području Grada Čabra, zaštićenih kao pojedinačno (ne)pokretno kulturno dobro (*Crkva sv. Antuna Padovanskog s križnim putom; Dvorac Zrinski - kurija; Grobnica Ghyczy-Paravić na groblju; Grobnica Ghyczy na groblju; Kapela Blažene djevice Marije; Mauzolej obitelji Ivana Križa na groblju; orgulje u Crkvi sv. Antuna Padovanskog, itd.*).

U goranskom nasljeđu najveću važnost imaju stari zanati vezani uz izradu proizvoda od drva. Značaj takvih zanata prepoznat je i na nacionalnom nivou uvrštavanjem **umijeća izrade šindre za pokrivanje krovova** (*Crni Lug*) u Registar kulturnih dobara RH kao nematerijalno kulturno dobro⁷.

Sveukupno je na području LAG-a registrirano 57 kulturnih dobara, što je vidljivo i u tablici 1.

Od zaštićenih dobara posebice treba istaknuti dvorac Zrinski – kurija u Čabru, kaštel Zrinski u Brodu na Kupi, Manastir Gomirje te Dvorac Severin na Kupi. U ostalim dijelovima Gorskog kotara postoje još mnogi lokaliteti (*u Delnicama Kuća Rački, u Mrkoplju ostaci gradnje Karolinske ceste – Fajeri, ostaci crkvice Fortica, Matić poljana, itd.*)⁸ koji nisu dovoljno valorizirani te je potrebna promjena odnosa prema kulturno-povijesnoj baštini s ciljem očuvanja identiteta i kontinuiteta života na ovim područjima. Ulaganjem u obnovu kulturno-povijesne baštine stvorila bi se vrlo dobra podloga za obogaćivanje sadržaja na LAG području, uključujući i turističku ponudu.

⁶ Malnar, M. (2010.). Dijalekti u Gorskom kotaru. Dostupno na: www.hrcak.srce.hr/file/99823. Posjećeno: ožujak 2016.

⁷ Izvor: Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara. Posjećeno: veljača 2016.

⁸ Izvor: www.mrkopalj.hr. Posjećeno: veljača 2016.

Tablica 1. Zaštićena kulturno-povijesna baština na području Gorskog kotara

JLS	Vrsta kulturnog dobra					UKUPNO ZA JLS GK
	Nepokretno kulturno dobro		Pokretno kulturno dobro		Nematerijalno kulturno dobro	
	Pojedinačno	Kulturno povijesna cjelina	Pojedinačno	Zbirka		
Brod Moravice	8	7	1	0	0	16
Čabar	19	1	4	1	1	26
Delnice	2	1	1	0	1	5
Fužine	2	1	0	0	0	3
Lokve	0	0	0	0	0	0
Mrkopalj	0	0	0	0	0	0
Ravna Gora	0	0	0	0	0	0
Skrad	1	0	0	0	0	1
Vrbovsko	4	0	1	1	0	6
UKUPNO LAG:	36	10	7	2	2	57

Izvor: Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara, 04.02.2016.

Prirodna baština, Natura 2000

Osim kulturno-povijesne baštine, područje Gorskog kotara bogato je i relativno dobro očuvanom prirodom koja se smatra i najvećim resursom za razvoj turizma. Šumsko bogatstvo, koje je do sada vrednovano isključivo gospodarski, potrebno je zaštititi kao prirodni resurs. Razlog istome vidljiv je u činjenici da je, prema Zakonu o zaštiti prirode, Nacionalni park Risnjak na svojoj površini od 6350 ha, najznačajniji primjer visinskog vegetacijskog raščlanjenja Hrvatske zbog postojanja 15 različitih šumskih zajednica⁹. Osim toga, NP Risnjak predstavlja prirodnu vezu između Alpa i balkanskih planina, na čijem se području nalazi i najljepše izraženi fenomen vegetacije ponikvi, prirodno je stanište sve tri velike europske zvijeri (vuk, ris, medvjed) te je do sada na njegovom području istraženo 1148 vrsta i podvrsta flore. Nacionalnim parkom upravlja JU NP Risnjak, čiji su predstavnici od samih početaka sudjelovali u osnivanju LAG-a Gorski kotar te u njegovom djelovanju svih ovih godina.

Tablica 2. Zaštićeni lokaliteti u Gorskome kotaru

	VRSTA	BROJ	NAZIV
Brod Moravice	/	/	/
Čabar	/	/	/
Delnice	Nacionalni park	1	Risnjak
	Park šuma	1	Japlenški vrh
	Spomenik prirode	1	Izvor Kupe
Fužine	/	/	/
Lokve	Posebni rezervat	1	Debela Lipa - Veliki Rebar
	Park šuma	1	Golubinjak
Mrkopalj	Strogi rezervat	1	Bijele i Samarske stijene
Ravna Gora	/	/	/
Skrad	Zaštićeni krajobraz	1	Vrajži prolaz
	Zaštićeni krajobraz	1	Zeleni vir
Vrbovsko	Zaštićeni krajobraz	1	Kamačnik
	Spomenik prirode	1	Stara Tisa u Međedima
	Spomenik parkovne arhitekture	1	Perivoj uz dvorac Severin na Kupi
UKUPNO LAG:		11	

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode; Zakon o zaštiti prirode (NN 80/13)

Osim NP Risnjak, područje LAG-a bogato je i drugim zaštićenim lokalitetima (tablica 2). Iako na području Gorskog kotara postoje i druga stara stabla koja nisu dovoljno valorizirana i zaštićena, stara Tisa u Međedima (*Vrbovsko*) jedina je tisa koja je zaštićena na području Gorskog kotara te nije poznato koliko je točno stara.

⁹ Izvor: www.np-risnjak.hr. Posjećeno: veljača 2016.

Gorski kotar obiluje i drugim nezaštićenim prirodnim resursima kao što su spilje (Vrelo, Lokvarka, Dimnjačareva, Medvjeđa, Ledena spilja, Hirčeva, Male spilje, itd.) te je stanište raznih endemskih vrsta (runolista; zmijanica; leptira - Dolina leptira smještena u dolini Kupe, u kojoj je zabilježeno 108 vrsta ili oko 60% hrvatske faune leptira te dvije endemske podvrste)¹⁰.

Prirodna baština i bioraznolikost LAG-a predstavlja jedan od najvažniji razvojnih resursa te kao takav nudi jedinstveni prostor u ovom dijelu Hrvatske, posebno u okviru razvoja održivog ruralnog turizma.

Ekološkom mrežom Natura 2000 obuhvaćeno je oko 82,5% površine Gorskog kotara (izuzev građevinskih područja)¹¹. Gorski kotar značajan je za očuvanje 31 vrste ptica (kosac, crna žuna, sivi sokol, tetrijeb, šumska sova, itd.), ali i za očuvanje brojnih ostalih vrsta i rijetkih staništa (npr. aluvijalne šume, planinski i pretplaninski vapnenački travnjaci i dr.). Osim toga, jedno je od rijetkih područja u Europi koje i danas nastanjuju sve tri velike zvijeri – vuk, medvjed i ris. Karta područja Natura 2000 s popisom Natura 2000 na LAG području nalazi se u Prilogu 1.

Slika 5. Gorski kotar je stanište tri europske velike zvijeri

Izvor: Autori fotografija: P. Jedriško; Ž. Stipeč

1.1.4. Stanje komunalne infrastrukture

a) Prometna infrastruktura

Prometovanje na području LAG-a Gorski kotar odvija se cestovno i željeznicom. Cestovno se odvija većinom osobnim automobilima zbog nedovoljnih autobusnih međumjesnih linija, udaljenosti i rastrkanosti naselja. Javnim se prijevozom, većinom autobusima, koriste djeca srednjih škola za odlazak u SŠ Delnice, Čabar ili Vrbovsko, a u manjoj mjeri lokalno stanovništvo. Jedan od značajnijih problema na području LAG-a je funkcioniranje autobusnog međumjesnog prijevoza zbog premalog broja polazaka u danu, loše i/ili nikakve autobusne linije do administrativnih središta Gorskog kotara i šire (npr. relacija Mrkopalj – Delnice). Osim toga, postoji velika vjerojatnost ukidanja linija, što predstavlja veliki problem domicilnom stanovništvu koje ne posjeduje osobne automobile, a zbog različitih obveza (npr. produljenje dokumenata ili odlazak liječniku), prisiljeni su snalaziti se na različite načine. Povezanost s urbanim središtima Rijekom/Zagrebom je zadovoljavajuća, ali iz mikro centra Delnica, gdje se opet javlja problem dolaska iz različitih dijelova Gorskog kotara do Delnica.

Cestovna infrastruktura

Cestovnu mrežu na području LAG-a Gorski kotar čini sustav javnih cesta koje su kategorizirane kao autoceste, državne, županijske, lokalne te nerazvrstane ceste. Područjem LAG-a prolazi **autocesta A6 Bosiljevo-Rijeka**, s izlaznim čvorištima na području LAG-a u mjestima Vrbovsko, Ravna Gora, Delnice (Lučice) i Vrata, što područjima gdje se nalaze izlazi uvelike pomaže u planiranju daljnjeg razvoja.

¹⁰ Izvor: www.tz-delnice.hr. Posjećeno: veljača 2016.

¹¹ Izvor: JU Priroda. Stanje na dan: 22.01.2016.

Državne ceste¹² na području LAG-a su sljedeće: DC 32 – GP Prezid (RS)-Delnice (D3) – 49,7 km; DC 42 - Vrbovsko-Ogulin-Josipdol-Plaški-Grabovac (D1) – 90,3 km; DC 203 – GP Brod na Kupi (RS)-Delnice (D3) – 11,2 km; DC 305 – D32 Čabar (Ž 5031) – 4,9 km.

Područje LAG-a Gorski kotar povezano je velikim brojem **županijskih**¹³ cesta čija je ukupna dužina 206,9 km te **lokalnih cesta** čija je ukupna dužina 119,6 km. One povezuju sva naselja i omogućuju kvalitetnu i relativno brzu prometnu međumjesnu povezanost, izlazak na županijske ceste te četiri ulaza na autocestu A6. Sve JLS s područja LAG-a vode brigu o održavanju **nerazvrstanih cesta** ukupne dužine 440,53 km, u skladu sa svojim proračunskim mogućnostima. Zbog jakih i dugih zima veliki dio proračunskih sredstava odlazi na zimsko održavanje cesta. Ta su sredstva uglavnom nedostatna za potrebne rekonstrukcije i sanacije, pa se JLS često obraćaju za pomoć županiji te nadležnim ministarstvima.

Željeznička infrastruktura

Područjem LAG-a željezničku infrastrukturu čini dionica željezničke pruge Zagreb-Karlovac-Vrbovsko-Moravice-Delnice-Fužine-Plase-Rijeka, koja je od međunarodnog značenja (glavna koridorska pruga M202¹⁴). Prostornim planom Županije planirana je modernizacija i rekonstrukcija postojećih željezničkih pruga etapno po dionicama, a kako bi se uklonila uska grla kroz Gorski kotar, planira se izgradnja drugog kolosijeka između Rijeke i Delnica te rekonstrukcija postojeće trase, čime bi se povećali sadašnji kapaciteti pruge i unaprijedio promet u željezničkom sustavu Primorsko-goranske županije, a time i kroz Gorski kotar.

Zračni i pomorski promet

Iako na području LAG-a nema zračnih luka, relativno su blizu zračna luka Rijeka (Krk), te zračna luka Zagreb (Pleso), koje su udaljene sat vremena vožnje od Delnica, odnosno sat vremena po autocesti Rijeka (Delnice)-Zagreb. Planom PGŽ-a za proširenjem i rekonstrukcijom zračne luke Rijeka (Krk), došlo bi do dopune turističke ponude na području cijele Županije, pa i Gorskog kotara.

Zračno pristanište Grobnik u funkciji je sportskog aerodroma, na kojem je stacioniran aeroklub pri kojem se odvija program sportsko-rekreacijskog letenja i školovanja.

Blizinu i dostupnost zračnih luka trebalo bi iskoristiti za veću valorizaciju Gorskog kotara u turističkom i poslovnom smislu.

Blizina Luke Rijeka, koja je dio Lučke uprave Rijeka, a udaljena je manje od pola sata iz centra Gorskog kotara (Delnice) koristeći autocestu omogućava poduzetnicima iz Gorskog kotara prijevoz različitih tereta. Na raspolaganju su terminali za rasute terete, žitarice, kontejnere, drvo te kondicionirane terete (*južno voće, smrznuto meso i riba*)¹⁵.

b) Informacijsko-komunikacijska infrastruktura

Gorski kotar je relativno dobro pokriven **telekomunikacijskom mrežom** – gotovo cijelo područje pokriveno je fiksnom telefonijom, te su prisutni i svi mobilni operateri, no zbog konfiguracije terena, mobilni signal nije dostupan u pojedinim područjima. Iako je internetska mreža dostupna na gotovo svim područjima, na pojedinim lokacijama nedovoljne je kvalitete i brzine, što predstavlja problem, posebice za razvoj gospodarskih aktivnosti na području.

Primorsko-goranska županija pokrenula je projekt mrežne elektroničke komunikacijske infrastrukture¹⁶ i mrežnih usluga („e-županija“) za potrebe korisnika na području PGŽ-a, kojim

¹² Izvor: NN 66/2013. Posjeđeno: veljača 2016.

¹³ Izvor: NN 948/2016 i www.zuc.hr. Posjeđeno: veljača 2016.

¹⁴ Izvor: Razvojna strategija PGŽ 2016.-2020, str. 140.

¹⁵ Izvor: www.lukarijeka.hr. Posjeđeno: ožujak 2016.

¹⁶ Izvor: Razvojna strategija PGŽ 2016.-2020., str. 147.

je obuhvaćeno i područje Gorskog kotara, čime će se omogućiti povezivanje lokalne samouprave, obrazovanja i industrije u skladu s načelima zajedničkog korištenja te će biti stvoreni preduvjeti za bržu primjenu novih ICT tehnologija i gospodarski rast.

Slika 6. Dostava pošte u Gorskom kotaru

Autor fotografija: LAG Gorski kotar; 2015. godina

Hrvatska pošta ima 20-ak poslovnica na cijelom području LAG-a koje su sve manje na raspolaganju lokalnom stanovništvu u manjim mjestima (npr. Lokve, Brod Moravice). Naime, dolazi do skraćivanja radnog vremena poštanskih ureda, pa pošti treba i više od tjedan dana da dođe do krajnjeg korisnika, što predstavlja izuzetan problem prilikom obavljanja svakodnevnog poštanskog i financijskog poslovanja lokalnog stanovništva i poduzetnika koji su prisiljeni odlaziti u veće centre. Osim što ta situacija iziskuje više vremena, ona predstavlja i dodatni financijski trošak.

c) Vodoopskrba, odvodnja i gospodarenje otpadom

Vodoopskrba na području LAG-a Gorski kotar odvija se preko **tri vodoopskrbna sustava** kojima upravljaju javni isporučitelji vodnih usluga na tom području, a nalaze se na području gradova Čabar (*Čabranka d.o.o.*), Delnice (*Komunalac – vodoopskrba i odvodnja d.o.o.*) i Vrbovsko (*Vode Vrbovsko d.o.o.*) na čije je vodoopskrbne sustave priključeno **više od 90% kućanstava** Gorskog kotara.

Karakteristika LAG područja je veliki broj vodotoka s nekoliko izvora male izdašnosti. Uglavnom su iskorištene vode rijeke Ličanke i Lokvarke, Zelenog vira i Čabranke te Kupice, dok veliki dio vode nekontrolirano otječe izvan LAG područja (Gorskog kotara). Dio vodoopskrbnih sustava nije u dovoljnoj mjeri osiguran u slučaju iznimnih onečišćenja koja mogu i na dulje vrijeme onemogućiti korištenje voda s pojedinih izvorišta. Upotrebljava se i zdravstveno neispravna voda naročito u čabarskom kraju, gdje postoji i problem gotovo nepostojećih rezervi vode¹⁷, a sustav vodoopskrbe suočava se i s drugim problemima kao što su skupa energija, pad izdašnosti pojedinih izvora te veliki gubici tijekom transporta.

Komunalna društava zajedno s JLS konstantno ulažu u sanaciju i rekonstrukciju postojećih cjevovoda i vodovoda kako bi se ti gubici smanjili, a uz to je potrebno ulagati u pročišćavanje vode te izgraditi sustave odvodnje otpadnih voda naselja u slivu.

Vode Gorskog kotara imaju značajke strateških rezervi za Primorsko-goransku županiju te je na nivou PGŽ-a dogovorena izgradnja **Regionalnog vodoopskrbnog sustava Gorskog kotara**, što će omogućiti povezivanje većine postojećih izvora i sustava te organizirati učinkovitiji vodoopskrbni sustav. Izgradnja je planirana u sedam faza, od čega se pet odnosi na cjevovode i prateće objekte, a dvije na izgradnju uređaja za kondicioniranje vode i potrebne cjevovode te izgradnju akumulacije „Križ“ (*Lokve*). Naime, riječ je o **najznačajnijoj investiciji u području vodoopskrbe na području Županije** jer bi voda iz te nove akumulacije (11 milijuna m³ vode) osiguravala pitku vodu, ne samo za sve goranske općine i gradove, već i za riječko područje pa i dio Istre, a time bi se osigurala sigurnost i održivost vodoopskrbe cijelog područja Gorskog kotara.

¹⁷ Izvor: Razvojna strategija PGŽ 2016.-2020, str. 150.

Odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda na području LAG-a nije toliko razvijena kao sustav vodoopskrbe. Područje Gorskog kotara je u smislu djelatnosti javne odvodnje pokriven registriranim trgovačkim (komunalnim) društvima u pretežitom vlasništvu JLS, koja obavljaju djelatnost skupljanja otpadnih voda putem građevina javne odvodnje, odnosno crpljenja i odvoza otpadnih voda iz septičkih i sabirnih jama (tamo gdje građevine javne odvodnje ne postoje). Odvodnjom je obuhvaćen vrlo mali broj stanovnika (oko 25%). Na području Grada Delnica sustav je djelomično izgrađen, no u jednom dijelu potrebna je rekonstrukcija. Naselje Ravna Gora ima izveden dio sustava prikupljanja i odvodnje otpadnih voda bez izgrađenog uređaja za pročišćavanje otpadnih voda. Na području gradova Čabar i Vrbovsko, te općina Brod Moravice, Fužine, Mrkopalj i Skrad, sustavi su samo djelomično izgrađeni. Ostala naselja nemaju izgrađene sustave odvodnje te otpadne vode odlaze u septičke i crne jame kroz koje se one dalje infiltriraju u okolni teren¹⁸.

Na području Županije u narednim godinama slijedi veliki investicijski ciklus ulaganja u sustave prikupljanja otpadnih voda zbog obveza koje je RH preuzela u sklopu provedbe vodnokomunalnih direktiva, što se najviše odnosi na Gorski kotar kao posebno područje s obzirom na osjetljivost okoliša¹⁹.

Gospodarenje otpadom je u potpunosti pokriveno komunalnim sustavom za gospodarenje otpadom. Sva naseljena mjesta nalaze se u sustavu organiziranog prikupljanja otpada kojeg provode tri komunalna poduzeća i to na lokacijama Sović Laz - Delnice; Peterkov Laz - Čabar; Cetin - područje Grada Vrbovskog. Popunjenost odlagališta je 55-71 %²⁰. Unatoč organiziranom prikupljanju otpada na području LAG-a, i dalje postoje divlja odlagališta u prirodi te se otpad ne zbrinjava u potpunosti u skladu s propisima. Osim toga, na LAG području ne postoji odlagalište građevinskog otpada te je slabo razvijen sustav primarne selekcije komunalnog otpada. Obzirom da je skoro cijelo područje LAG-a pod Naturom 2000, jedan od zadataka LAG-a će biti aktivnije jačanje svijesti o očuvanju i zaštiti okoliša i prirodnih resursa područja.

d) Energetika

Pokrivenost LAG-a energetsom mrežom je gotovo 100%, gdje su izgradnjom brana stvorena tri stalna akumulacijska jezera – Lepenica, Lokvarsko i Bajer, koja se koriste za proizvodnju električne energije iz Hidroenergetskog sustava Vinodol (*koji se sastoji od pregrada i akumulacija Lokvarka, CHE Fužine, pregrada i akumulacija Bajer, pregrada i akumulacija Lepenica, RHE Lepenica, CS Križ, CS Lič, akumulacija i pregrada Potkoš, cjevovod Potkoš-CS Lič, tunel Lokvarka-Ličanka, spojni tunel Križ, cjevovod Lič (stari i novi), tunel Kobiljak-Razromir, tlačni cjevovod HE Vinodol, strojarnica HE Vinodol*), dok CHE Fužine, RHE Lepenica i HE Zeleni vir organizacijski formiraju HE Gorski kotar.

Slika 7. Ledolom u Gorskom kotaru (veljača, 2014.)

Izvor: LAG Gorski kotar; HEP

¹⁸ Izvor: RS PGŽ 2016.-2020., Analiza, str. 154.

¹⁹ Izvor: RS PGŽ 2016.-2020, Analiza, str. 156.

²⁰ Izvor: RS PGŽ 2016.-2020; Analiza, str. 37. i Izvješće o gospodarenju otpadom u PGŽ za 2011.g.

Prijenosna električna mreža na LAG području ima naponsku razinu od 110 kV i veću²¹. Distributivni sustav električne energije se trajno nadograđuje transformatorskim stanicama te prijelazom s nadzemnih na podzemne kabelaške vodove. Nadzemni vodovi su se pokazali kao problem uslijed ledoloma koji je pogodio Gorski kotar (veljača 2014.), gdje su se vodovi pokidali, a stupovi popucali te je većina stanovništva Gorskog kotara danima bila bez električne energije i u izolaciji.

Iako kroz Gorski kotar prolazi **magistralni plinovod** Pula–Karlovac (DN 500/75 bar), područje Gorskog kotara još nije priključeno na plin, obzirom da mjerno redukcijske stanice (MRS) nisu izgrađene, a u tijeku je izgradnja MRS Delnice, dok se MRS Vrbovsko tek planira graditi. Cilj je Županije prelazak na prirodni plin (s mješovitog), ali i provođenje projekta plinifikacije na njenom cijelom teritoriju, što se planira realizirati spajanjem na prijenosni sustav plinovoda nacionalne razine.

Područjem Gorskog kotara prolaze cjevovodi Jadranskog **naftovoda** na relaciji Sisak–Omišalj.

Energenti koji se većinom koriste za grijanje u kućama su **drva** zbog svoje dostupnosti i navike, ali i relativno niske cijene naspram drugih energenata, obzirom na razdoblje grijanja (od rujna do svibnja) i količinu (prosječno 40 m³/kućanstvu).

Područje LAG-a Gorski kotar ima velike potencijale za korištenje **OIE**, kao što su energija vode, sunca, vjetra i biomase za proizvodnju električne i/ili toplinske energije. U novije vrijeme na području LAG-a potiče se korištenje kogeneracijskih postrojenja na drvenu masu (obzirom na dostupnu sirovinu), te je planirana njihova izgradnja u poslovnim zonama (Delnice, Lokve, Fužine). Pojedini poduzetnici u drvnoj industriji i turizmu imaju ugrađene sustave na kogeneraciju. Lokalno je stanovništvo zbog dostupnosti sirovine (postojanje dva proizvođača peleta) i mogućnosti korištenja nacionalnih poticaja, uvelo grijanje na pelete. Zabilježeni su i pojedinačni pokušaji ugradnje fotonaponskih ćelija na privatnim kućama, što upućuje na sve veću potrebu, ali i osviještenost lokalnog stanovništva za korištenje OIE.

1.1.5. Stanje društvene infrastrukture

Društvena infrastruktura kojom se podiže obrazovna, kulturna i znanstvena razina, te zdravstvena kultura i standard cjelokupnog stanovništva najvažnije su komponente društvenog razvoja. Osim toga, društvena infrastruktura pridonosi i povećanju socijalne skrbi te osigurava neometano bavljenje rekreativnim aktivnostima.

a) Kulturna infrastruktura

Kulturna infrastruktura predstavlja mrežu resursa u kojima stanovništvo ima priliku provoditi slobodno vrijeme i stjecati nova znanja i vještine, a odnosi se na kulturne objekte (*npr. muzeji, galerije, društveni domovi, knjižnice, kina*).

Na području LAG-a u naselju Brod na Kupi djeluje Stalni izložbeni postav „Lovstvo, šumarstvo, ribolov“ kojim upravlja Prirodoslovni muzej Rijeka. U Gradu Čabru, u kuriji Zrinski, postoji stalni postav slika akademskog slikara Vilima Svečnjaka te etnografska zavičajna zbirka. Javnih galerija na području Gorskog kotara nema, već postoje privatne (*npr. Galerija „Alrauna-Presika“*) za koje vrlo mali broj ljudi zna, a razlog tome se nalazi u činjenici da su smještene u privatnim kućama i opremljene privatnih sredstvima.

U Liču (*Fužine*) djeluje Kulturno-povijesna zbirka Lič koja prikazuje etnografske karakteristike stanovnika s područja Gorskog kotara, posebice Liča, Fužina i okolnih mjesta u obliku predmeta koji su se koristili u svakodnevnom životu. Zbirka je trenutno u procesu priprema za dobivanje statusa registriranog spomenika kulture.

²¹ Izvor: RS PGŽ 2016.-2020., str. 159.

Društveni domovi postoje u svakoj jedinici lokalne samouprave, no iako nisu multifunkcionalni, lokalno stanovništvo ih koristi za održavanje raznoraznih događanja i svoje aktivnosti (održavanje festivala, smotri, radionica, sajмова, priredbi, itd.).

Knjižnice djeluju na području gradova Čabar, Delnice i Vrbovsko te u Brod Moravicama (Hrvatska čitaonica sela Kuti, najstarija živa čitaonica). U ostalim jedinicama lokalne samouprave jednom tjedno dolazi Bibliobus Gradske knjižnice Rijeka, namijenjen svima koji nemaju pristup gradovima u kojima se nalaze knjižnice.

Kina i kazališta na području Gorskog kotara nema.

Katolička crkva, kao najzastupljenija vjerska zajednica, djeluje u svakoj JLS kroz župne urede i crkve koji pripadaju Riječko-senjskoj nadbiskupiji sa sjedištem u Rijeci. Gornjokarlovačka eparhija djeluje na području Gorskog kotara (*za pravoslavne vjernike*) te joj pripadaju crkve u Moravicama, Vrbovskom i Tuku (Općina Mrkopalj) i Manastir u Gomirju.

Svaka JLS ima organizaciju Dobrovoljnog vatrogasnog društva, što je tradicija i potreba za opći razvoj zajednice. Vatrogasni domovi postoje u svim naseljima gdje djeluju DVD-i te im je potrebna rekonstrukcija i obnova. Javne vatrogasne postrojbe djeluju u gradovima Čabar, Delnice i Vrbovsko.

Na LAG području djeluje i Hrvatska gorska služba spašavanja (HGSS) sa sjedištem u Delnicama, koja broji 31 člana, od toga 16 aktivnih spašavatelja, 11 pripravnika i 4 pričuvna spašavatelja. Među aktivnim spašavateljima su 3 liječnika, 5 letaća, jedan instruktor HGSS-a te 3 voditelja potražnih akcija²².

b) Zdravstvo i socijalna skrb

Zdravstvena zaštita i socijalna skrb na području Gorskog kotara organizirana je kroz mrežu zdravstvene zaštite²³. Sukladno tome, u gradovima Čabar, Delnice i Vrbovsko djeluju ispostave Doma zdravlja Primorsko-goranske županije. U Čabru, Delnicama, i Vrbovskom dostupne su sljedeće medicinske usluge: opća medicina, patronaža, sanitetski prijevoz te fizikalna terapija, ali u nepunom radnom vremenu. Ispostava Doma zdravlja Delnice sadrži i usluge pedijatra, radiologa, laboratorija. Usluge interne i psihijatrijske medicine dostupne su u nepunom radnom vremenu samo u Ispostavi Delnice. Medicinske usluge opće prakse dostupne su u svakoj JLS, kao i usluge dentalne medicine, osim u Brod Moravicama i Skradu. Patronaža djeluje na području svih JLS, osim u Mrkoplju i Skradu. U Delnicama djeluje i Ispostava Nastavnog zavoda za javno zdravstvo, dok centri za **hitnu medicinsku pomoć** djeluju u Čabru, Delnicama i Vrbovskom. U Delnicama su zaposleni kompletni timovi, dok u Vrbovskom i Čabru nema zaposlenih liječnika, već su u pripravnosti liječnici opće prakse.

Na području LAG-a ne postoji bolnica ni privatna poliklinika. Ljekarne su dostupne u svim mjestima, osim u Brod Moravicama i Lokvama, što predstavlja veliki problem domicilnom stanovništvu, posebice zbog činjenice da stanovništvo na području LAG-a čini pretežito stara populacija koja nije mobilna, te nisu u mogućnosti samostalno doći do svojih prijeko potrebnih lijekova²⁴.

Sanitetski prijevoz djeluje u Delnicama, Vrbovskom i Čabru za prijevoz nepokretnih i teško pokretnih osoba do bolnica temeljem naloga liječnika obiteljske medicine.

U Delnicama je djelovala i dijaliza koju je provodila privatna tvrtka te se za tu svrhu renovirao prostor i opremio najmodernijim aparatima. Međutim, HZZO je raskinuo Ugovor s tom tvrtkom, čime se ukinula i dijaliza, te su sada ljudi iz cijelog Gorskog kotara kojima je dijaliza neophodna za život prisiljeni odlaziti u Rijeku (koristeći sanitetski prijevoz).

²² Izvor: <http://delnice.gss.hr/o-nama>. Posjećeno: veljača 2016.

²³ Izvor: Zakon o zdravstvenoj zaštiti. Posjećeno: veljača 2016.

²⁴ Izvor: Primorsko-goranska županija, UO za zdravstvo. Stanje na dan: 12.02.2016.

Centri za socijalnu skrb postoje u Čabru, Delnicama i Vrbovskom te djeluju kao podružnice Centra za socijalnu skrb Rijeka.

Prema dostupnim podacima, na području Gorskog kotara (Vrbovsko) postoje četiri udomiteljske obitelji, a jedna je u postupku. Kada je riječ o domovima za starije i nemoćne osobe, na području LAG-a djeluje jedan privatni dom kapaciteta 100 korisnika te dva obiteljska doma pojedinačnog kapaciteta za 20 osoba. Skrb za starije i nemoćne realizira se kroz program izvaninstitucionalne skrbi (*pomoć u kući*) koju provode geronto domaćice (23) na području cijelog Gorskog kotara. Programom je obuhvaćeno 453 korisnika²⁵.

Dom za psihički bolesne osobe Turnić, Rijeka, 01. veljače 2015. godine prekinuo je s radom u dislociranoj jedinici Radočaj, te je započet program organiziranog izvaninstitucionalnog stanovanja u Brodu na Kupi, Delnicama i Mrkoplju. Programom se nastoji integrirati psihički bolesne ljude u zajednicu kako bi njihov oporavak bio što brži. Sveukupan broj korisnika programa je 28 te su smješteni u obiteljske kuće, gdje se brinu sami o sebi uz kontinuirani stručni nadzor zaposlenika Doma.

Crveni križ djeluje kao Gradsko društvo crvenog križa na području Grada Čabra, Delnica i Vrbovskog²⁶.

S područja Gorskog kotara oznaku Prijatelj djece posjeduje šest JLS (*općine Skrad, Mrkopalj, Ravna Gora, Brod Moravice te gradovi Delnice i Vrbovsko*).

Veterinarska ambulanta (privatna) postoji u Gradu Delnicama.

c) Sportska infrastruktura

Zahvaljujući geostrateškom položaju Gorskog kotara i klimatskim predispozicijama, na njegovom području moguće je bavljenje mnogim sportovima, kako na rekreativnom, tako i na profesionalnom nivou.

Iako postoje veliki potencijali za razvoj alpskog skijanja, zbog nemogućnosti umjetnog zasnježenja, postojeća skijališta funkcioniraju samo kada postoje dovoljne količine prirodnog snijega. Tako na LAG području postoje manji skijaški centri koji su u funkciji kada ima dovoljnih količina prirodnog snijega (*SC Mrkopalj-Čelimbaša, Zagmajna, Vrbovska poljana*). SC Vrbovsko-Bijela Kosa je u izgradnji, dok SC Čabar-Rudnik, Tršće više nije u funkciji. Na LAG području postoje i manja privatna skijališta (*Kupjak, Petehovac*).

Područje Gorskog kotara ima dugu tradiciju bavljenja nordijskim disciplinama (*skijaško trčanje, biatlon*) te ima odlične predispozicije za izgradnju potrebne infrastrukture za bavljenje njima. LAG područje poznato je po Olimpijcima u skijaškim trkačkim disciplinama te biatlonu. Tim sportovima se bave djeca od najranije dobi. Uređenih staza ni streljana za veće pripreme sportaša i veća natjecanja na području LAG-a nema.

U svakoj JLS postoje nogometna igrališta, ali nemaju dovoljno izgrađenu prateću infrastrukturu i nisu dovoljno valorizirana. Manje sportske dvorane postoje u većini škola (područje Općine Lokve nema sportske dvorane).

Najveći kompleks sportske infrastrukture nalazi se u Gradu Delnicama, i njime upravlja Goranski sportski centar. Sportska infrastruktura kojim upravlja GSC se sastoji od Doma sportova, multifunkcionalne dvorane (koja je zimi klizalište, a ljeti pogodna za sve dvoranske sportove), kuglane (automatizirana sa 4 staze), nogometnog stadiona (kapaciteta 2000 gledatelja, opremljen je i reflektorima), košarkaškim igralištem te skakaonicom (dužine 70 m).

U Ravnoj Gori postoji novoizgrađena multifunkcionalna školska sportska dvorana s 225 sjedećih mjesta.

²⁵ Izvor: Primorsko-goranska županija, UO za socijalnu politiku i mlade. Stanje na dan: 15.02.2016.

²⁶ Izvor: <http://www.hck.hr/hr/drustva-crvenog-kriza/drustvo-crvenog-kriza-primorsko-goranske-zupanije-8>. Posjećeno: veljača 2016.

Gorski kotar obiluje jezerima i rijekama (Lokvarsko jezero, jezero Bajer i Lepenica, rijeke Kupa, Dobra i Čabranka) te postoji idealna osnova za razvoj turizma, posebice sportskih aktivnosti na vodi (kanuing, rafting, jedrenje, ronjenje, podvodna orijentacija, ribolov) i uz vodu (šetnice, biciklističke staze).

U posljednje vrijeme sve više se razvija mreža biciklističkih staza na području cijelog Gorskog kotara (*Goranska biciklistička transverzala*) te jahanje, planinarski putevi i staze. Područje LAG-a je idealno za pripreme sportaša i za zdravstveni turizam, pod uvjetom da se modernizira postojeća infrastruktura i izgradi nova i modernija, uz popratne sadržaje.

d) Ostala infrastruktura

Na području LAG-a djeluju poslovnice Erste banke (Čabar, Delnice, Fužine, Gerovo i Vrbovsko), dok bankomati postoje u svim jedinicama lokalne samouprave. Privredna banka Zagreb ima poslovnice i bankomate u Delnicama i Ravnoj Gori te bankomat u Fužinama, dok Hrvatska poštanska banka ima bankomat u Delnicama²⁷.

Poslovnice FINA-e postoje u Čabru, Delnicama i Vrbovskom²⁸, kao i ispostave Porezne uprave²⁹. U tim gradovima djeluju i ispostave Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje³⁰ te policijske postaje³¹. Iako su općinski sudovi postojali i na području gradova Čabra, Delnica i Vrbovskog, danas djeluje samo Općinski sud u Delnicama. U Čabru djeluje ZK odjel Općinskog suda u Delnicama, a Grad Vrbovsko pripojen je Općinskom sudu u Ogulinu. Prekršajni sud u Delnicama pokriva područje cijelog Gorskog kotara te samo ondje djeluje i Općinsko državno odvjetništvo³².

Na području LAG-a Gorski kotar ne postoji tržnica, već se na tjednoj razini u Delnicama organizira lokalni sajam (koji je najpoznatiji), gdje prodavači na vlastitim štandovima nude svoje proizvode i usluge. Ista je usluge dostupna i u manjem broju drugih JLS.

Na području svake JLS postoji groblje i mrtvačnica. Gradska i općinska groblja u naseljenijim mjestima donekle su uređena i o njima vodi brigu lokalno komunalno društvo.

1.2. GOSPODARSKE ZNAČAJKE PODRUČJA

Pokazatelj razvoja određenog područja smatra se Indeks razvijenosti, koji je prosječno 100,58 % za područje Gorskog kotara (*sukladno Odluci o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN 132/17) koja se primjenjuje od 1.1.2018. godine*) što je daleko od realnog stanja.

Analizom podataka koje Ministarstvo regionalnog razvoja koristi pri izračunu Indeksa razvijenosti vidljivo je da je područje LAG-a vrlo dobro razvijeno, u usporedbi s prosjekom RH. Međutim, Indeks razvijenosti računa se kao ponderirani prosjek više osnovnih društveno-gospodarskih indikatora (stopa nezaposlenosti, dohodak po stanovniku, proračunski prihodi jedinica lokalne samouprave po stanovniku, opće kretanje stanovništva, te stopa obrazovanosti). Navedeni indikatori ne uzimaju u obzir specifičnosti područja koje utječu na njih.

Navedena tvrdnja potvrđena je i rezultatima istraživanja koje je provela britanska korporacija AD COR³³ o razvojnim potencijalima hrvatskih općina i gradova. Istraživanje je uključivalo 556 općina i gradova u RH, uzimajući u obzir prirodne, društvene i privredne faktore kroz 135 parametara u razdoblju 2007.-2011. Zaključci istraživanja su da Gorski kotar, s konstantnim padom broja stanovnika i broja upisanih učenika u 1. razred osnovne škole ima tendenciju laganog umiranja. Istraživanjem je Općina Brod Moravice najbeperspektivnija, čemu u prilog ide i činjenica da je na

²⁷ Izvor: www.erstebank.hr; www.pbz.hr; www.hpb.hr; Posjećeno: veljača.2016.

²⁸ Izvor: www.fina.hr. Posjećeno: veljača 2016.

²⁹ Izvor: www.isplate.info/porezna-uprava.aspx. Posjećeno: veljača 2016.

³⁰ Izvor: www.hzz.hr. Posjećeno: veljača 2016.

³¹ Izvor: www.sudacka-mreza.hr. Posjećeno: veljača 2016.

³² Izvor: www.sudacka-mreza.hr. Posjećeno: veljača 2016.

³³ Izvor: www.skrad.com. Posjećeno: veljača 2016.

području Općine najmanji broj stanovnika (866), a i u 2015./2016. godini u 1. razred osnovne škole upisano je šest učenika. Sukladno tome, potrebno je promijeniti lokalne politike i ubrzati gospodarski razvoj kako bi se stvorila nova radna mjesta s ciljem zadržavanja postojećih i privlačenja novih radno sposobnih stanovnika na područje Gorskoga kotara. U suprotnome, cjelokupnom području prijeto izumiranje.

Tablica 3. Indeks razvijenosti LAG područja 2018. Izvor (MRRFEU)

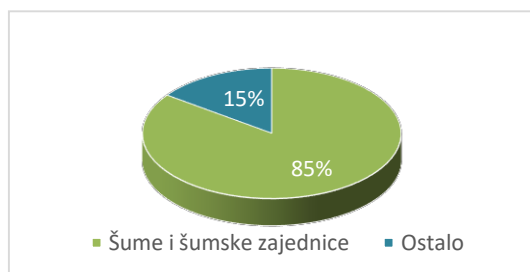
JLS	Razvojni skupina JLS	Indeks razvijenosti JLS	Vrijednosti osnovnih pokazatelja za JLS					
			Prosječni dohodak po stanovniku (kn)	Prosječni izvorni prihodi po stanovniku (kn)	Prosječna stopa nezaposlenosti (%)	Opće kretanje stanovništva (2016./2006.)	Indeks starenja (2011.)	Stupanj obrazovanja (VSS, 20-65), (2011.) (%)
Brod Moravice	4	98,029	30.059,01	2.134,32	22,99	84,67	228,3	18,57
Čabar	5	100,179	30.202,47	2.000,53	15,85	85,9	179,2	16,25
Delnice	6	104,355	33.228,01	2.771,10	14,83	92,19	154,2	21,34
Fužine	6	104,463	38.957,15	5.851,80	12,05	88,35	225,7	15,39
Lokve	5	101	30.509,15	3.203,25	12,89	87,31	205,6	14,98
Mrkopalj	4	98,91	33.059,05	3.062,99	11,98	78,89	240,2	13,56
Skrad	4	98,798	37.335,97	3.066,03	13,61	79,45	293,3	17,48
Ravna Gora	5	100,894	33.964,00	2.629,73	10,23	86,42	208,1	12,71
Vrbovsko	4	98,606	32.123,46	2.133,33	20,68	82,24	190,2	14,42
LAG	4,2	100,58	33.270,92	2.983,68	15%	85,05	213,87	16,07%

1.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti

a) Šumarstvo i drvna industrija

Prirodno bogatstvo Republike Hrvatske, uz more i poljoprivredno zemljište, čine i šume koje su obnovljive i po tome nezamjenjive. Stanovnici Gorskog kotara oduvijek su bili vezani za šumu, bilo da se radilo o privređivanju sredstava za život radom u šumi ili u drvno-industrijskim pogonima, upotpunjavanjem vlastitih prihoda sječom privatnih šuma za vlastite potrebe ili za prodaju, odnosno korištenjem sporednih šumskih proizvoda. Ukupna površina šuma i šumskih zemljišta u RH iznosi 2 688 687 ha, što je 47% kopnene površine države, od čega na područje LAG-a Gorski kotar otpada 4%.

Grafikon 1. Udio šuma u Gorskom kotaru

Izvor: UŠP Delnice; 16.03.2016.

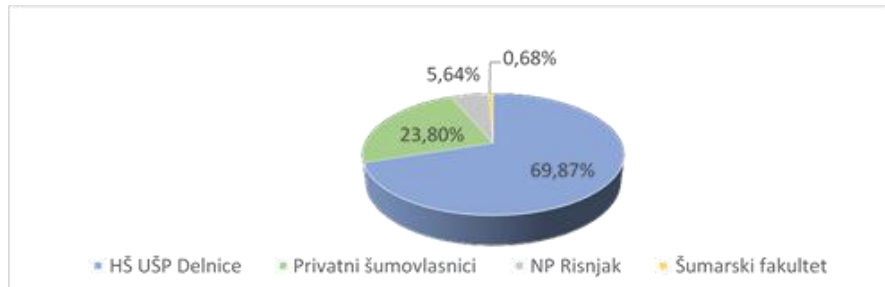
Površina šuma i šumskog zemljišta je 108 151 ha, što čini oko 85% ukupne površine LAG-a. Šume i šumske površine čine biljne zajednice bukove, jelove i smrekove šume; pretplaninska šuma bukve s jelom; šuma bukve s kukurijekom; brdska šuma bukve; šuma bukve i jele; šuma jele s rebračom; tipična jelova šuma na dolomitu i gorska šuma smreke.

Najučestalija vrsta bjelogorice je bukva, uz nju još dolaze i gorski javor, lipa, jasen, grab, joha,

dok su od crnogorice to jela, smreka i bor³⁴.

Šumama u državnom vlasništvu (75.568 ha) gospodare Hrvatske šume, Uprava šuma Delnice, dok je 25 745 ha u privatnom vlasništvu kojima gospodare privatni šumovlasnici (24%).

Grafikon 2. Vlasnička struktura šume u Gorskom kotaru

Izvor: HŠ UŠP Delnice, 16.3.2016.

Područjem Gorskog kotara gospodari Uprava šuma podružnica Delnice, koja je jedna od 16 podružnica unutar trgovačkog društva „Hrvatske šume“ na nacionalnom nivou, koja putem svojih 12 šumarija, održivo gospodari šumama na području Gorskog kotara. Uz to se bave i proizvodnjom drvnih sortimenata, uzgajanjem i zaštitom šuma, dok se u posljednje vrijeme sve više razvija lovni turizam te ugostiteljstvo, a obzirom na veliki broj neiskorištenih lovnih kuća, HŠ razmatra mogućnost razvoja i ostalih oblika turizma.

Godišnji ukupni etat šumarija na području Gorskog kotara³⁵ je oko 550.000 m³ bruto drvene mase (crnogorice oko 300 000 m³ i 250 000 m³ bjelogorice). Šumama se gospodari na održivi način, poštujući ekološke, ekonomske i socijalne standarde, što je potvrđeno dobivanjem međunarodnog standarda FSC ISO 9001.

Privatnim šumama gospodare privatni šumovlasnici uz pomoć stručnih službi (Šumarska savjetodavna služba) koji su se udružili u Udruge privatnih šumovlasnika (Čabar, Delnice i Lukovdol) te su uz stručnu pomoć i koordinaciju LAG-a Gorski kotar oformili i Mrežu Udruga privatnih šumovlasnika Gorskog kotara. Cilj djelovanja Mreže je umrežiti sve privatne šumovlasnike s područja Gorskog kotara kako bi se informirali i odgovorno odnosili prema svojoj imovini (šumi) te pripremili na korištenje sredstava iz PRR-a. Privatnim šumama gospodari se na isti način kao i državnim, temeljem Plana gospodarenja koji se revidira svakih 10 godina. Problemi s kojima se susreću privatni šumovlasnici su: usitnjenost posjeda, neriješeni imovinsko pravni odnosi, neusklađenost katastra i gruntovnice, neusuglašenost Zakona (Zakona o poljoprivrednom zemljištu, Zakona o šumama, Zakona o katastarskoj izmjeru, Zakona o vlasništvu), nedovoljna zainteresiranost vlasnika za posjed te nedostatak strategije upravljanja poljoprivrednim i šumskim resursima, itd.

Kako su slične probleme imali i slovenski privatni šumovlasnici, njihov primjer dobre prakse nastoji se sve više primijeniti i na područje Gorskog kotara, što je olakšano neposrednom blizinom i sličnim geografskim položajem. U uredima Savjetodavne (šumarske) službe podnose se Zahtjevi za doznaku i Zahtjevi za izdavanje popratnice, uz koje treba dostaviti vlasnički i posjedovni list, te ovjerene suglasnosti posjednika i suposjednika uz svu popratnu dokumentaciju, o čemu šumovlasnike informiraju i educiraju djelatnici Savjetodavne službe.

³⁴ Izvor: Šumarska savjetodavna služba, Delnice. Stanje na dan: 05.02.2016.

³⁵ Izvor: HŠ UŠP Delnice. Stanje na dan: 15.02.2016.

Procedure nisu jednostavne, što kod mnogih šumovlasnika izaziva negodovanje u sređivanju dokumentacije i pri upisu u registar šumovlasnika.

Na području Gorskog kotara, uz Hrvatske šume, postoji još nekoliko ovlaštenih tvrtki koje mogu izvoditi radove u šumi, što također doprinosi kvalitetnijoj i bržoj usluzi privatnim šumovlasnicima.

Na području LAG-a primijećena je bolest šume jele, koja se još naziva „umiranje šuma“.

Uzroci bolesti još nisu dovoljno istraženi te nisu poznati svi razlozi koji dovode do ovog ekološkog problema, no struka ukazuje da bi problemi mogli biti različiti čimbenici kao što su abiotički (*vjetar, snijeg, mraz, suša*), biotički (*insekti, gljive, paraziti*) te ljudski faktor (onečišćenje zraka, vode i tla, ambijentalne promjene – izgradnja infrastrukture, eksploatacija – pretjerana sječa te kisele kiše). Iako u Gorskom kotaru nema mnogo teške industrije, vjetrovi donose zagađenja iz cijele Europe. U posljednje vrijeme javlja se problem i sa sušenjem smreke koja je uzrokovana napadom smrekovog potkornjaka.

Vremenske nepogode koje su pogodile Gorski kotar u veljači 2014. godine teško su oštetile šume. Kiša koja se ledila u dodiru s tlom i niske temperature, prouzrokovale su brojne probleme. Pod teretom leda došlo je do loma grana i stabala, električnih kablova i dalekovoda, a brojna stabla su se urušila i na ceste (na području naselja Gerovo oštećeno je bilo oko 90% šume bukve i breze) što je uzrokovalo brojne probleme u prometu te u opskrbi stanovništva hranom i ostalim potrepštinama. Pojedini dijelovi Gorskog kotara danima su bili nedostupni i izolirani.

Iako je prošlo skoro dvije godine, još uvijek je vidljiva devastacija šume, odnosno krajolika. Šumski doprinos je stalni financijski efekt za lokalnu samoupravu na području Gorskog kotara, koji iznosi 5% od prodajne cijene proizvoda na panju po čl. 65. ZOŠ-a koju Hrvatske šume uplaćuju na račun lokalnih samouprava. Ta sredstva koriste se za izgradnju komunalne infrastrukture, što čini zanemarivu korist za razvoj osiromašenih lokalnih zajednica za koju takav prirodni resurs kao što je šuma, može biti pokretač razvoja (kao što je to bilo u prošlosti).

Djelatnost prerade drva je usko povezana uz šumarstvo i predstavlja primarnu gospodarsku granu Gorskog kotara. Prestankom rada velikih pogona drvne industrije nakon Domovinskog rata (koji su bili u sastavu drvno-industrijskog poduzeća Delnice), a gdje su u svakoj JLS imali svoje pogone te zapošljavali gotovo svu raspoloživu snagu Gorskog kotara, urušile su se i prateće djelatnosti ostavivši veliki broj nezaposlenih osoba, nedovoljno spremnih za nove uvjete na tržištu rada. Uspješnom privatizacijom pojedinih poduzeća drvne industrije i njihovim stalnim praćenjem tehnoloških trendova na svjetskom tržištu, ukupan izvoz mikroregije Gorskog kotara³⁶ koji se temelji na drvanoj industriji, raste po većoj stopi od izvoza preostalih mikroregija PGŽ-a. U ukupnom izvozu PGŽ-a u 2008. godini izvoz Gorskog kotara (drvne industrije) sudjelovao je sa 7,03%, dok je po zadnjim pokazateljima 2012. godine bio 9,48%, gdje je u odnosu na druge mikroregije PGŽ-a vidljiva tendencija porasta izvoza. Najznačajnija izvozna djelatnost u PGŽ-u je prerađivačka industrija, dok u glavnoj skupini izvoznih proizvoda drvo i proizvodi od drva sudjeluju s 9,6%.

U izvozu polufinalnih i finalnih proizvoda od drva na LAG području prednjače tvrtke „Calligaris“ d.o.o. i „Ravna“ d.o.o. (*Ravna Gora*); „Lokve“ d.o.o. (*Lokve*); „Drvenjača“ d.d. (*Fužine, Mrkopalj*); „Energy Pellets“ d.o.o. (*Delnice*); „Cedar“ d.o.o. (*Vrbovsko*) koji su raznovrsnim programima/proizvodima i probojem na inozemna tržišta uspjeli osigurati plasman proizvoda i rad tvrtki, a ukupno zapošljavaju oko 1000 radnika.

Poseban problem su mali pilanari (primarna prerada drva) koji su, prepoznavši opasnost daneće dugo moći očuvati svoje poslovanje, osnovali Udrugu malih pilanara Primorsko-goranske županije kako bi održali konkurentnost prema dobavljačima (posebice Hrvatskim šumama) i kupcima. Navedeno nam pokazuje da je za održivost malih i mikro poduzeća na području LAG-a Gorski kotar nužno njihovo udruživanje (strukovno i interesno) s jasnim ciljem razvoja,

³⁶ Izvor: Razvojna strategija PGŽ 2016.-2020., str 62., Dodaci.

razmjenu informacija te zajedničkim nastupom na tržištu. Velika opasnost, kako na području RH, tako i na području Gorskog kotara, javlja se sve većim izvozom trupaca, a ne finalnog proizvoda, što dovodi do špekulacija sa cijenama i nekontroliranog trgovanja trupcima.

Drvena industrija u Gorskom kotaru mogla bi snažno participirati u proizvodnji energije iz biomase ukoliko se riješe vlasnički odnosi i pravo služnosti sa HŠ. Na području Gorskog kotara, po uzoru na slična EU područja trebalo bi iznaći mogućnost da korištenje biomase postane lako dostupan i cjenovno prihvatljiv energent.

Tradicija Gorskog kotara je korištenje drveta kao građevinskog materijala, koji se koristio za izgradnju tradicionalnih drvenih kuća. U prostornim planovima JLS nisu dane postavke načina gradnje kuća, te je cijelo područje LAG-a različitih i neujednačenih arhitektonskih oblika. Možemo reći da se pomalo vraćaju stare vrijednosti u smislu sporadičnih gradnji drvom, no ipak se ne poštuju etnografske značajke područja (nema sustavne edukacije „kako je to nekada bilo i kako se gradilo“). Primjerice, korištenje „oblica“ ili „poluoblica“ nije prihvatljiv tradicionalni element gradnje. U goranskom području drvo treba biti tesano, odnosno kalano ili piljeno³⁷, dok pokrov čini drvena šindra, ovisno o području Gorskog kotara gdje se kuća gradila.

Slika 8. Goranska drvena kuća

Tradicija drvene gradnje je dobra za planiranje i pokretanje proizvodnje finalnog proizvoda od drva, koje bi svoje tržište imalo u planiranju razvoja ruralnog turizma i, uz njega, potrebnih smještajnih kapaciteta. Takav proizvod trebao bi se oslanjati na tradiciju da se koristi kao tradicionalni element gradnje te da se drvo kao vječni materijal koristi na suvremeni način, uz upotrebu energetski učinkovitih domaćih materijala uz primjenu i prijenos znanja i vještina goranskih majstora na mlađe naraštaje.

Izvor: Poduzetničko obrtnička zadruga Gorski kotar; Mrkopalj (kuća je porušena 1978.g.)

Nažalost, niti u jednoj srednjoj školi na području Gorskog kotara ne postoji obrazovanje za smjerove šumarstva, tako da su djeca prisiljena ići na školovanje izvan Gorskog kotara, gdje većinom ostaju. Samim time nedostaje i stručnjaka za tu bitnu granu djelatnosti na goranskom području. Što se tiče zanimanja za drvenu industriju, ne postoji četverogodišnje školovanje za drvnog tehničara na području Gorskog kotara, dok postoji trogodišnje usmjerenje za stolara koji godišnje upisuje jedan do dva učenika. Velika nezainteresiranost za te domicilne djelatnosti uvjetovane su i niskim plaćama u drvenoj industriji te velikim padom drvene industrije u RH općenito. Također, ne postoji ni jedno učilište na području Gorskog kotara gdje bi se usvojile dodatne kompetencije, ovisno o potrebama tržišta rada.

b) Poljoprivredna proizvodnja

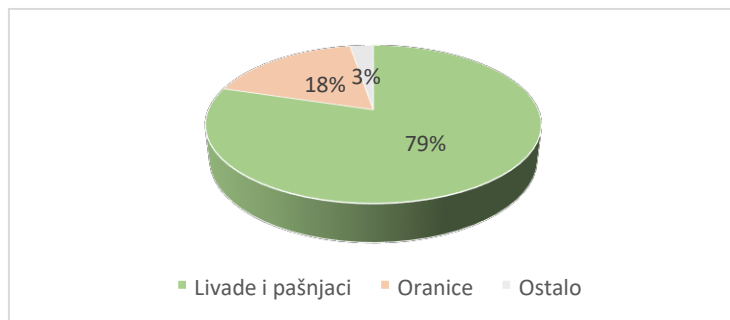
Na području LAG-a površina poljoprivrednog zemljišta je 30 525,81 ha⁴¹, što čini 44,96% ukupne površine LAG-a. Budući da je riječ o prostornim planovima uređenja JLS u svrhu čijih izrada su se koristili relativno stari podaci, najnoviji podaci od UŠP Delnice ukazuju na povećanje šuma i šumskih površina. Najviše poljoprivrednog zemljišta nalazi se na području Grada Vrbovskog (28,78%) i Grada Čabra (26,30%), što se može objasniti činjenicom da ti gradovi (Čabar – 28 018 ha; Vrbovsko - 27 984 ha) obuhvaćaju najveće površine od ukupne površine LAG-a. Najmanju površinu poljoprivrednog zemljišta u odnosu na ukupne poljoprivredne površine LAG-a ima područje Općine Lokve (0,86%) i područje Općine Skrad (1,92%).

Od sveukupne poljoprivredne površine, na LAG području u ARKOD je upisano 2299,77 ha, tj. aktivno se koristi samo 9,38% poljoprivrednih površina u Gorskom kotaru.

Najviše su zastupljene livade i pašnjaci (79%), a zatim oranice (18%) i ostalo (staklenik, plastenik, vinograd, voćne vrste itd.) s 3%, vidljivo u grafikonu 3.

³⁷ Izvor: Etnološka podloga za izradu gorske drvene kuće – modalitet za goranski tip, autor Ana Mlinar; prof. etnolog – konzervator, (Ipanj, 2010.); publikacija „Gorski kotar“ iz 1981., grupa autora.

Grafikon 3. Površina poljoprivrednog zemljišta na LAG području (stanje na dan 31.12.2014.)

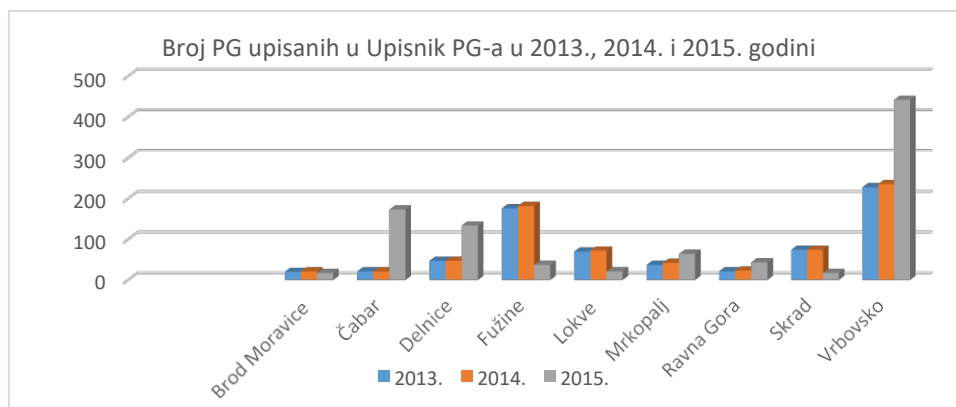
Izvor: APPRRR, stanje na dan 31.12.2014. godine

Najzastupljenija kultura u 2015. godini bili su miješani nasadi voća (47,18 ha) i krumpir (16,53 ha), dok su najmanje zastupljene kulture brusnice (0,2 ha), hrena (0,07 ha), kupusa (0,05 ha) te luka (0,01 ha)³⁸.

U 2015. godini na LAG području zabilježen je porast obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava od 28% u odnosu na 2013. godinu te je trenutno u Upisnik poljoprivrednika upisano 906 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Najveći porast dogodio se na području koje pokriva Grad Čabar (88,8%).

Obzirom da je osjetno vidljiv porast broja upisanih obiteljskih gospodarstava u Upisnik u odnosu na 2013. godinu, možemo reći da je to, bar donekle, zasluga rada i aktivnosti LAG-a Gorski kotar provedbom Mjere 202 IPARD programa koji je pružao informacije o mogućnostima korištenja LEADER-a i PRR-a RH 2014.-2020. („bottom-up“ pristup). Lokalno stanovništvo je, zahvaljujući izvrsnoj suradnji LAG-a i Poljoprivredne savjetodavne službe PGŽ-a, prepoznalo mjere Programa kao mogućnost razvoja svojih gospodarstava, a time i cjelokupnog LAG područja.

Grafikon 4. Broj PG u Upisniku poljoprivrednih gospodarstava po JLS Gorskog kotara

Izvor: APPRRR, stanje na dan 31.12.2015.

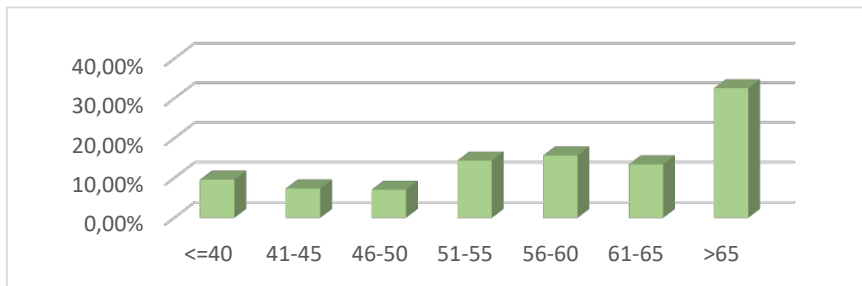
Od ukupnog broja upisanih poljoprivrednih gospodarstava u Upisnik poljoprivrednika, kod 21,9% aktivan je samo nositelj PG-a, nakon čega slijede poljoprivredna gospodarstva s jednim članom (19,5%). Poljoprivrednih gospodarstava s pet članova nema evidentiranih, dok je jedno poljoprivredno gospodarstvo upisano sa šest članova (0,08%)³⁹.

Više od trećine nositelja poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik (32,6%) starije je od 65 godina, dok su nositelji mlađi od 40 godina samo u 9,6 % upisanih gospodarstava⁴⁰.

³⁸ Izvor: APPRRR. Stanje na dan: 31.12.2015.

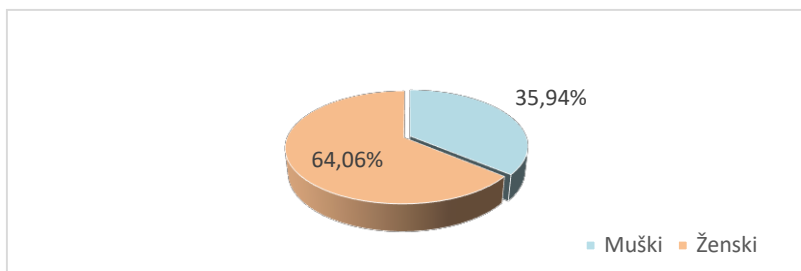
³⁹ Izvor: APPRRR. Stanje na dan: 14.12.2015.

⁴⁰ Izvor: APPRRR. Stanje na dan: 14.12.2015.

Grafikon 5. Dobna struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik na dan 14.12.2015.

Izvor: APPRRR, stanje na dan 14.12.2015. godine

Kada je riječ o spolu nositelja poljoprivrednih gospodarstava, od ukupnog broja upisanih PG-a, 64,06% nositelja su žene, vidljivo u grafikonu 6.

Grafikon 6. Spolna struktura nositelja poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik na dan 14.12.2015.

Izvor: APPRRR, stanje na dan 14.12.2015. godine

U posljednje vrijeme na području LAG-a zamjetno je povećanje broja ekoloških poljoprivrednih proizvođača. U Registar ekoloških proizvođača⁴⁵ upisano je 17 subjekata, od kojih je najveći broj s područja Općine Mrkopalj (5).

Tablica 4. Brojno stanje stoke po JLS Gorskog kotara

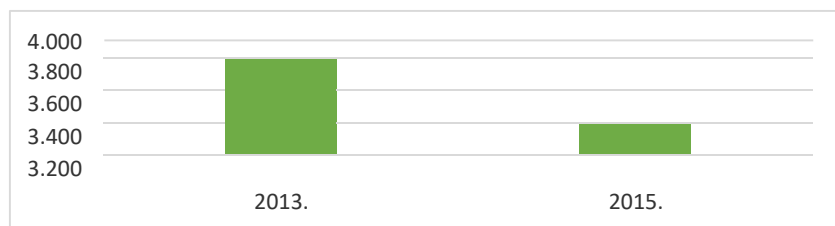
JLS	Vrsta stoke (grla)														
	Govedo			Ovca			Koza			Konj			Svinja		
	2013.	2014.	2015.	2013.	2014.	2015.	2013.	2014.	2015.	2013.	2014.	2015.	2013.	2014.	2015.
Brod Moravice	5	4	4	25	34	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Čabar	193	200	211	600	441	433	92	66	86	0	0	0	70	33	67
Delnice	26	23	22	63	52	74	11	15	22	0	0	0	5	3	3
Fužine	192	17	40	234	183	162	54	25	27	0	0	0	1	0	3
Lokve	4	7	8	18	10	96	8	14	12	0	0	0	0	0	0
Mrkopalj	119	105	97	171	200	234	19	15	20	0	0	0	9	2	0
Ravna Gora	43	40	43	189	100	116	14	6	11	0	0	0	42	93	18
Skrad	0	0	0	4	6	12	0	0	0	0	0	0	3	6	0
Vrbovsko	170	163	161	1.371	1.222	1.234	44	41	73	0	0	94	0	12	0
UKUPNO LAG	752	559	586	2.675	2.248	2.401	242	182	251	0	0	94	130	149	91

Izvor: Hrvatska poljoprivredna agencija, 15.1.2016.

Na LAG području, prema podacima Hrvatske poljoprivredne agencije, u 2015. godini, najveći je broj grla ovaca (2401), a najmanji svinja i konja. Najveći broj grla stoke bilježi se na području Grada Vrbovskog (1562), a najmanji na području Općine Skrad (12).

Na cjelokupnom području LAG-a zabilježen je pad broja stoke od 376 grla u odnosu na 2013. godinu (10%). U konzultaciji sa Savjetodavnom službom PGŽ-a, pretpostavka je da su razlog tome staračka domaćinstva, niska otkupna cijena mlijeka i nerentabilnost poslovanja.

⁴¹ Izvor: Ministarstvo poljoprivrede; Registar ekoloških proizvođača (www.mps.hr). Posjećeno: veljača 2016.

Grafikon 7. Ukupan broj stoke na LAG području u 2013. i 2015. godini

Izvor: Hrvatska poljoprivredna agencija, 15.01.2016.

U 2014. godini na LAG području bilježimo rast broja pčelara i košnica u usporedbi s 2013. godinom, dok u 2015. godini bilježimo pad. Broj pčelara smanjio se za 14,7%, a broj košnica za oko 26% u usporedbi s 2014. godinom. U konzultaciji s udrugama pčelara s LAG područja, broj pčelara smanjio se zbog njihove izrazito visoke starosne strukture i stope mortaliteta, dok se broj košnica smanjio zbog pomora pčela. Pomor pčela dogodio se zbog prethodnih loših godina i kišnog vremena kada nisu imale dovoljno hrane, a svemu je doprinijelo i korištenje pesticida.

Tablica 5. Broj pčelara i košnica na području LAG-a u 2013., 2014. i 2015. godini

JLS	Broj pčelara			Broj košnica		
	2013.	2014.	2015.	2013.	2014.	2015.
Brod Moravice	1	1	4	3	3	19
Čabar	19	21	15	354	475	290
Delnice	13	13	18	390	439	473
Fužine	10	13	11	269	335	383
Lokve	0	1	2	0	3	61
Mrkopalj	1	1	1	20	20	23
Ravna Gora	6	7	5	70	142	60
Skrad	8	10	5	141	145	52
Vrbovsko	23	19	14	950	745	468
UKUPNO LAG	81	86	75	2.197	2.307	1.829

Izvor: Hrvatski pčelarski savez; Podaci od 04.02.2016.

Na području LAG-a djeluju udruge koje okupljaju pčelare (*Udruga pčelara „Medun“*, *Delnice*; *Pčelarsko društvo Grada Čabra* i *Udruga proizvođača meduna, Grada Vrbovsko*).

Udruga iz Vrbovskog pokrenula je zaštitu izvornosti meda - goranskog meduna.

Medun ne potječe od nektara, već od medne rose, koja je produkt metabolizma lisnih uši jele i smreke karakterističnih za goranski kraj i stoga je jedan od najautentičnijih proizvoda Gorskog kotara.

Problemi koji su detektirani u poljoprivrednoj proizvodnji prvenstveno se odnose na staračka domaćinstva⁴², ali i na nezainteresiranost mlađih ljudi za pokretanje i/ili zadržavanje već postojećih poljoprivrednih gospodarstava. Osim toga, veliki je problem usitnjenost posjeda i neriješeni imovinsko-pravni odnosi, raznorazni fiskalni nameti i pravilnici, što onemogućava ozbiljnije bavljenje poljoprivredom i uzgojem stoke.

Poljoprivredu i aktivnosti povezane s njom prati i Centar za poljoprivredu i ruralni razvoj Primorsko-goranske županije, zatim PGŽ kroz Upravni odjel za turizam, poduzetništvo i ruralni razvoj, Savjetodavna (poljoprivredna) služba, Hrvatska poljoprivredna agencija, Hrvatski stočarski savez te LAG Gorski kotar koji svojim konstantnim aktivnostima animira i educira ljude u svrhu poboljšanja poljoprivredne proizvodnje i povećanja kapaciteta te upoznavanja sa PRR-om. Pored toga, udruge proizvođača registrirane na području LAG-a (mlijeko i bobičasto voće) podupiru svoje članove i šire stanovništvo pružajući im podršku i potrebne informacije. Navedene udruge često sudjeluju i kao organizatori različitih sajmova na kojima proizvođači mogu predstaviti svoj rad i svoje proizvode, te na taj način doprijeti do većeg broja ljudi.

⁴² Izvor: APPRRR. Stanje na dan: 14.12.2016.

c) Ruralni turizam

Ruralni turizam, uz prerađivačku industriju, postaje jedna od glavnih djelatnosti na LAG području. U prilog tome govori i činjenica da se veliki broj poduzetnika i obrtnika okrenuo uslužnim djelatnostima, dok rast OPG-a ide u smjeru diversifikacije djelatnosti na poljoprivrednom gospodarstvu u ruralni turizam.

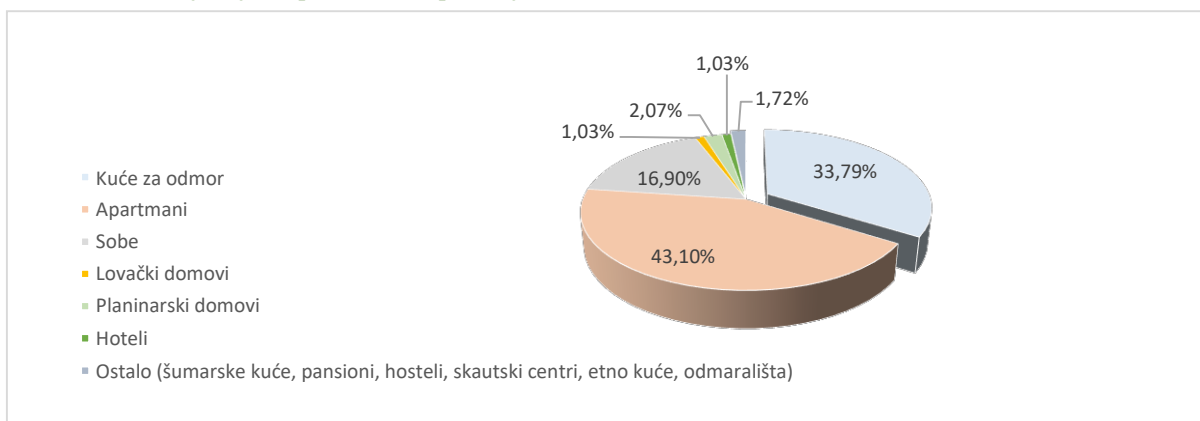
Tablica 6. Broj domaćih i stranih noćenja na području LAG-a u 2014. i 2015. godini

JLS	2014.			2015.		
	Br.dom.noćenja	Br.str.noćenja	UKUPNO	Br. dom. noćenja	Br. str. noćenja	UKUPNO
Brod Moravice	86	46	132	180	205	385
Čabar	955	167	1.122	777	270	1.047
Delnice	12.215	7.155	19.370	14.324	9.622	23.946
Fužine	14.736	9.202	23.938	18.753	9.971	28.724
Lokve	861	886	1.747	1.371	1.074	2.445
Mrkopalj	1.883	1.159	3.042	1.685	1.015	2.700
Ravna Gora	7.160	4.075	11.235	8.316	4.718	13.034
Skrad	845	382	1.227	788	299	1.087
Vrbovsko	4.097	1.997	6.094	5.575	2.287	7.862
UKUPNO LAG	42.838	25.069	67.907	51.769	29.461	81.230

Izvor: TZ Kvarnera za prosinac 2015. prikupljeni anketom turističkih zajednica; Opatija 05.01.2016.

Ukupan dolazak turista u 2015. godini povećao se za 16% u odnosu na 2014.godinu, a broj noćenja u 2015. godini u usporedbi s 2014. godinom porastao je u prosjeku za 16,4%.

Grafikon 8. Smještajni kapaciteti LAG područja u 2015. godini

Izvor: Izvor: TZ Kvarnera i TZ Gorskog kotara; stanje na dan 18.02.2016.

U 2015. godini na području LAG-a postojalo je 290 smještajnih kapaciteta⁴³, što je porast za 14% u usporedbi s 2014. godinom. Najveći rast bilježimo kod kuća za odmor (24,5%).

Najveća ponuda smještaja postoji u apartmanima (43,10%), kućama za odmor (33,79%), sobama (16,90%) te planinarskim (2,07%) i lovačkim domovima (1,03%). Hotelski i ostali smještajni kapaciteti (pansion, hostel, skautski centar, etno kuća i odmaralište) vrlo su malo zastupljeni.

Na području Gorskog kotara ugostiteljsku uslugu pruža 36 restorana i bistroa, gdje posjetitelji mogu kušati tradicionalnu hranu s ovog područja. Najveći broj ugostiteljskih objekata nalazi se na području Grada Delnica (9), nakon čega slijedi Grad Vrbovsko (6), a zatim Grad Čabar, te općine Fužine i Ravna Gora (5). Svoj doprinos ruralnom turizmu mogu dati i sportske te rekreacijske udruge kroz sadržaj temeljen na pustolovini, i zimskom turizmu.

Na LAG području djeluje sustav turističkih zajednica (turističke zajednice svih devet JLS) koje nastoje koordinirano djelovati s ciljem turističke promocije područja i organizacije zajedničkih manifestacija. Registrirane turističke agencije za Gorski kotar nema.

⁴³ Izvor: web stranice turističkih zajednica Gorskog kotara po JLS

Tradicionalni gastronomski specijaliteti s područja LAG-a su:

- hrana: gulaš od divljači, goranski nadjev, domaći kravljji sir škripavac, sir činkel, podmetaš od kiselog zelja, medvjeda šapa, domaće kobasice – pečenice s kiselim zeljem; krumpirove police sa slaninom, veprić ispod peke, svježe pečeni kruh, gulaš od puha, dimljeno meso i kobasice od divljači, žablji krakovi, riječne ribe - pastrva, gljive (pohane bukovače, rižot, juha, kajgana s gljivama), repa i fažol, prežgana juha, pekmezi (šumsko voće), med
- deserti: štrudle i kolači od šumskog voća
- pića: sokovi, liker (borovniček) i vina od šumskih plodova, medica, goranski jeger, rakije -papra

1.2.2. Stanje gospodarstva

Podaci o bruto društvenom proizvodu po stanovniku na razini jedinica lokalne samouprave pratili su se do 2012. godine, nakon čega se prate samo do razine županija, stoga ovdje nisu obrađeni.

Na LAG području u 2014. godini bilo je zaposleno 2845 osoba⁴⁴, što je 6% manje u odnosu na 2013. godinu. Najveći broj zaposlenih bio je u prerađivačkoj i građevinskoj industriji (71,7%).

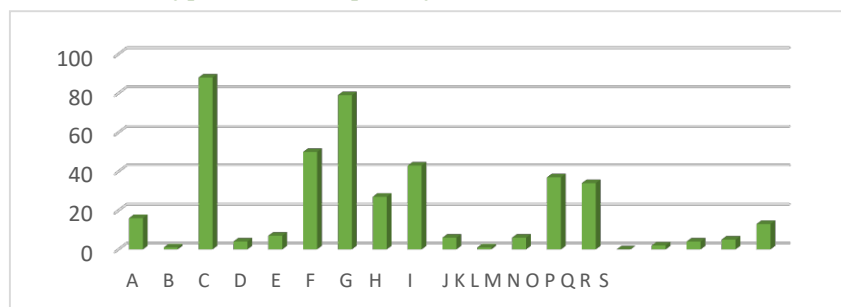
Tablica 7. Broj zaposlenih u pravnim osobama po djelatnostima⁴⁹ u 2013. i 2014. godini na području LAG-a

Godina	LAG područje																	UKUPNO	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	P	Q	R		S
2013.	43	4	1.895	0	67	323	226	62	157	23	16	6	90	39	0	22	16	18	3.007
2014.	41	6	1.721	0	69	308	217	62	169	26	20	7	96	36	0	23	24	20	2.845
Usporedba 2013.-2014.	-2	2	-174	0	2	-15	-9	0	12	3	4	1	6	-3	0	1	8	2	-162

Izvor: FINA, stanje na dan 01.02.2016

Najveći broj poduzetnika na LAG području u 2014. godini (19,71%) bavio se trgovinom na veliko i malo (NKD 2007.) te prerađivačkom industrijom (19,45%). Najmanje se poduzetnika bavilo djelatnostima rudarstva i vađenja (0,25%) te financijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja⁴⁵.

Grafikon 9. Broj poduzetnika na području LAG-a Gorski kotar u 2014. godini

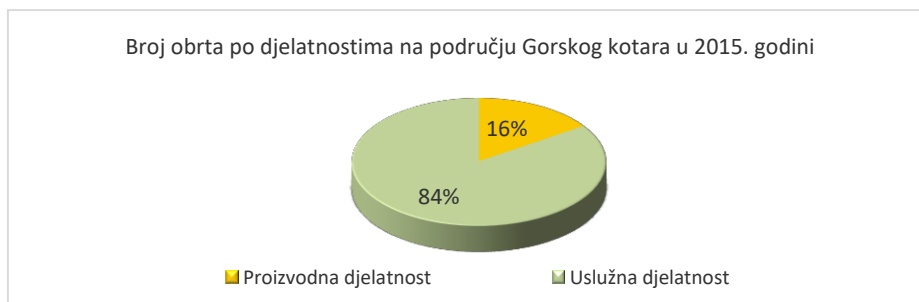
Izvor: FINA, stanje na dan 01.02.2016.

⁴⁴ Prema podacima FINA-e. Stanje na dan: 01.02.2016.

⁴⁵ Nacionalna klasifikacija djelatnosti verzija 2007: A – Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo; B – Rudarstvo i vađenje minerala; C – Prerađivačka industrija; E – Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša; F – Građevinarstvo; G – Trgovina na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala; H – Prijevoz i skladištenje; I – Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane; J – Informacije i komunikacije; K – Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja; L – Poslovanje nekretninama; M – Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti; N – Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti; P – Obrazovanje; Q – Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi; R – Umjetnost, zabava i rekreacija; S – Ostale uslužne djelatnosti.

U 2015. godini⁴⁶ na području LAG-a registriran je 501 obrt. Uslužnom djelatnosti kao osnovnom bavi se 84,43% obrtnika, dok se proizvodnom djelatnosti kao osnovnom bavi 15,57% obrtnika.

Grafikon 10. Broj obrta po djelatnostima na području Gorskog kotara u 2015. godini

Izvor: Hrvatska obrtnička komora Rijeka, stanje na dan 09.02.2016.

Prema podacima FINA-e, ukupan prihod poduzetnika na području LAG-a u 2014. godini iznosio je 1 111 673 HRK, što je smanjenje od 2,12% u odnosu na 2013. godinu, kada je prihod iznosio 1 135 763 HRK. Najveći prihod u 2014. godini bio je na području Grada Delnica i iznosio je 327 046 HRK (29% od ukupnog prihoda LAG područja), dok je najmanji prihod bio na području Općine Skrad (19 903 HRK) i činio je 2% ukupnog prihoda na LAG području.

Dobit na LAG području u 2014. godini iznosila je 48 705 HRK, što je povećanje od 6,45% u odnosu na 2013. godinu. Najveća dobit bila je na području Grada Delnica (42% ukupne dobiti područja).

Prosječna neto plaća⁴⁷ na LAG području u 2013. godini bila je 2715,89 HRK, dok je u 2014. godini iznosila 2813,11 HRK, što je povećanje od 3,5%. U odnosu na prosječnu neto plaću na razini RH (4404,50 HRK), prosječna neto plaća na LAG području u 2013. godini bila je za 26,7% manja (3227,78 HRK). Kako DZS nema evidentirane iznose prosječnih neto plaća za 2014. godinu na razini RH, nije moguća usporedba iznosa prosječne neto plaće u 2014. godini.

Poslovne zone postoje u svakoj JLS, osim u Općini Brod Moravice, gdje je u planu izgradnja četiri poslovne zone. Na području LAG-a postoji 21 izgrađena, 13 djelomično izgrađenih te 17 neizgrađenih poslovnih zona. U funkciji je njih 20⁴⁸ s različitim stupnjem izgrađenosti.

Na LAG području određene poslovne zone značajne su na županijskoj razini zbog gospodarskih djelatnosti koje prelaze okvire samih općina ili gradova. Riječ je o poslovnim zonama Lučice, (Delnice) te poslovno-proizvodnim zonama - Fužine, Ravna Gora, Vrbovsko i Čabar (Gerovo). Građevine za eksploataciju mineralnih sirovina nalaze se također na LAG području – u Benkovcu Fužinskom (Fužine), Gmajni (Mrkopalj) i Bukovici (Ravna Gora) djeluju građevine za tehničko-građevni kamen, dok u Mrkoplju (Malo duboko) djeluje građevina za građevni pijesak i šljunak. Na području Gorskog kotara postojećim i potencijalnim poduzetnicima je na raspolaganju Hrvatska gospodarska komora, Županijska komora Rijeka te Hrvatska obrtnička komora, Obrtnička komora PGŽ-a, s udruženjima obrtnika na području gradova Čabar, Delnice i Vrbovsko. Na području PGŽ-a ne postoji regionalna razvojna agencija, dok na području LAG-a djeluje Lokalna razvojna agencija PINS iz Skrada. Iako je postojao poduzetnički inkubator, on više ne djeluje. Na području Gorskog kotara djeluju dvije zadruge te tri udruge proizvođača (medun, mlijeko i bobičasto voće). Osim toga, na području LAG-a djeluju i tri udruge privatnih šumovlasnika.

⁴⁶ Obrtnička komora Rijeka. Stanje na dan: 09.02.2016.

⁴⁷ Izvor: DZS, dobiveni rezultati 19.02.2016. i FINA. Stanje na dan: 01.02.2016.

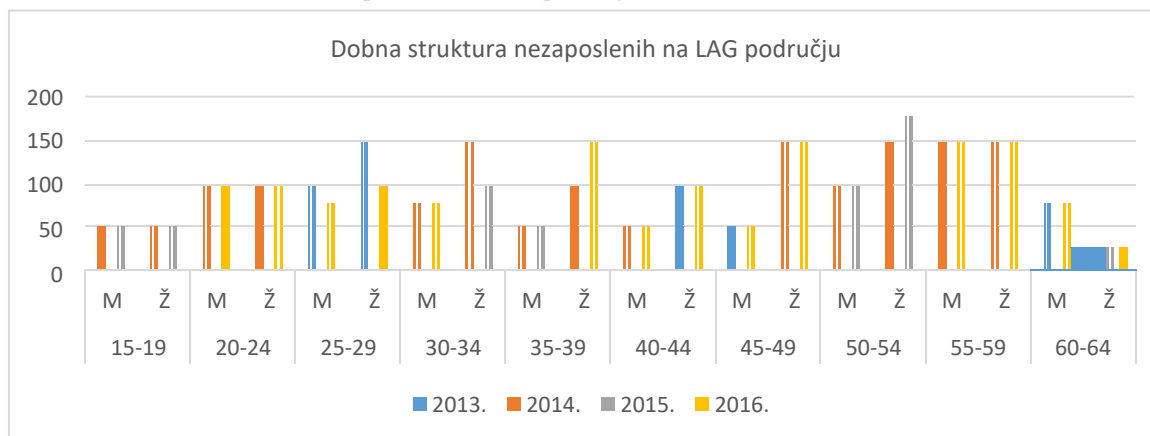
⁴⁸ Izvor: JLS Gorskog kotara

1.2.3. Tržište radne snage

Radno aktivno stanovništvo (15-64 godine) LAG područja čini 15 245 osoba⁴⁹, od čega su žene zastupljene sa 47,13%, a muškarci s 52,87%⁵⁰.

Ukupan broj nezaposlenih osoba na području LAG-a na dan 31.01.2016. godine iznosio je 1747, od čega su 26,54% mladi u dobi od 15 do 29 godina.

Grafikon 11. Dobna struktura nezaposlenih na LAG području u 2013., 2014., 2015. i 2016.

Izvor: HZZ, stanje na dan 31.12.2013., 31.12.2014., 31.12.2015. i 31.01.2016.

Na području LAG-a na dan 31. siječnja 2016. godine, u ispostavama HZZ-a u Čabru, Delnicama i Vrbovskom, ukupno je bilo 1747 nezaposlenih, od čega je žena bilo 1041, odnosno 59,59%. Prema stručnoj spremi, od ukupnog broja nezaposlenih, najviše je bilo nezaposlenih sa završenom osnovnom školom (445), od čega su žene činile 63,37%. Najmanji broj nezaposlenih činili su oni sa završenom gimnazijom, pri čemu je opet veći udio žena, 73,3%.

Iz gore navedenih podataka je vidljivo da je područje LAG-a Gorski kotar po zaposlenosti žena na vrlo niskoj razini, osim kao nositelja PG-a. Ranjivu skupinu čine i osobe s invaliditetom, kojih je na dan 31.01.2016. godine u evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje bilo 22, što je porast od 9% u usporedbi s 2013. i 2014. godinom.

Na području Gorskog kotara ne postoji učilište koje bi omogućilo usavršavanje novih i razvoj postojećih kompetencija prilagođenih tržištu rada nezaposlenim osobama, te koje bi se bavilo promocijom i potporama programa cjeloživotnog učenja (osim Željezničke tehničke škole u Moravicama, Vrbovsko), usklađivanjem obrazovnih programa s potrebama tržišta rada te prilagodbom obrazovnog sustava kao odgovora na nove zahtjeve na tržištu rada.

1.3. DEMOGRAFSKE I SOCIJALNE ZNAČAJKE PODRUČJA

1.3.1. Broj i gustoća stanovnika

Područje LAG-a je po posljednjem popisu stanovništva imalo 23 011 stanovnika, što je činilo 7,7% ukupnog stanovništva PGŽ-a. Broj stanovnika se između dva popisa smanjio za 3109 stanovnika, tj. za 12,5%. Istovremeno se i broj kućanstava smanjio za 684, tj. za 7,05%. U svakoj od JLS GK vidljiv je pad broja stanovništva te broja kućanstava. Najveći pad broja stanovnika u odnosu na 2001. godinu je na području Općine Skrad, gdje je broj stanovnika pao za čak 20,33%.

Gustoća naseljenosti LAG područja je 18,07 stanovnik/km², čime je gustoća naseljenosti područja LAG-a znatno manja od prosječne gustoće naseljenosti na području Primorsko-goranske županije (82,55 st./km²), odnosno Republike Hrvatske (75,71 st./km²). S obzirom da

⁴⁹Izvor: Popis stanovništva 2011., DZS.

⁵⁰ Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Ispostava Delnice. Stanje na dan: 04.02.2016.

gustoća naseljenosti ovisi i o veličini površine jedinice lokalne samouprave, najslabije naseljeno područje ima Općina Mrkopalj s gustoćom naseljenosti od 7,7 st./km².

37 naselja (od ukupno 255) nema niti jednog stanovnika, što znači da je 14,5% naselja prazno.

Jedna od ugroženijih općina je područje Općine Brod Moravice, koja broji 38 naselja. U 27 naselja živi do 10 stanovnika, a u 11 naselja ne živi niti jedan. Kritično stanje je i na području Grada Delnica, gdje u devet naselja nema stanovnika, dok u 22 naselja živi do 10 stanovnika.

Tablica 8. Tablica osnovnih statističkih podataka JLS na području LAG-a Gorski kotar

JLS	Površina (km ²)	Broj stanovnika		Broj kućanstava		Broj naselja	Gustoća naseljenosti (stanovnik/km ²)		Promjena broja stanovnika u postocima (%)
		2001.	2011.	2001.	2011.		2001.	2011.	
Brod Moravice	61,71	985	866	386	333	38	15,96	14,03	-12,08
Čabar	280,18	4.387	3.770	1.542	1.433	41	15,67	13,46	-14,06
Delnice	230,21	6.262	5.952	2.296	2.301	55	27,20	25,85	-4,95
Fužine	86,38	1.855	1.592	703	661	6	21,48	18,43	-14,18
Lokve	42,32	1.120	1.049	457	433	7	26,47	24,79	-6,34
Mrkopalj	156,98	1.407	1.214	541	479	6	8,96	7,73	-13,72
Ravna Gora	82,06	2.724	2.430	990	917	6	32,89	29,34	-10,79
Skrad	53,85	1.333	1.062	520	444	31	24,75	20,00	-20,33
Vrbovsko	279,84	6.047	5.076	2.268	2.018	65	21,61	18,14	-16,06
UKUPNO LAG:	1.273,53	26.120	23.011	9.703	9.019	255	21,70	18,07	-12,50
PGŽ	3.588	305.505	296.195	-	-	510	85,15	82,55	-3,05
RH	56.594	4.437.460	4.284.889	-	-	6.755	78,4	75,71	-3,44

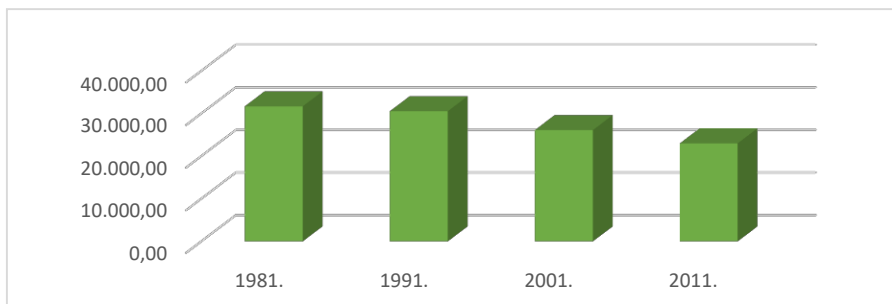
Izvor: Državni zavod za statistiku, popis stanovništva 2001. i 2011.; ARKOD, stanje na dan 11.02.2016.

1.3.2. Demografska kretanja

Demografska značajka Gorskog kotara obilježena je **intenzivnom depopulacijom**. Pokazatelji stanovništva Gorskoga kotara u 20. stoljeću okarakterizirani su niskom stopom prirodnog prirasta, nepovoljnom dobnom strukturom, negativnim migracijskim saldom i neravnomjernim razmještajem.

Broj stanovnika na području LAG-a Gorski kotar kontinuirano opada u posljednjih 30 godina. Najveći pad broja stanovnika (*4425 stanovnika*) dogodio se između popisa stanovništva 1991. i 2001. godine, a trend se nastavio manjim intenzitetom i u razdoblju 2001.-2011. (*3109 stanovnika*). Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011., područje Grada Čabra napustilo je 617 ljudi, dok Grad Vrbovsko bilježi i veći pad broja stanovnika – 971.

Grafikon 12. Usporedba broja stanovnika prema popisima stanovništva

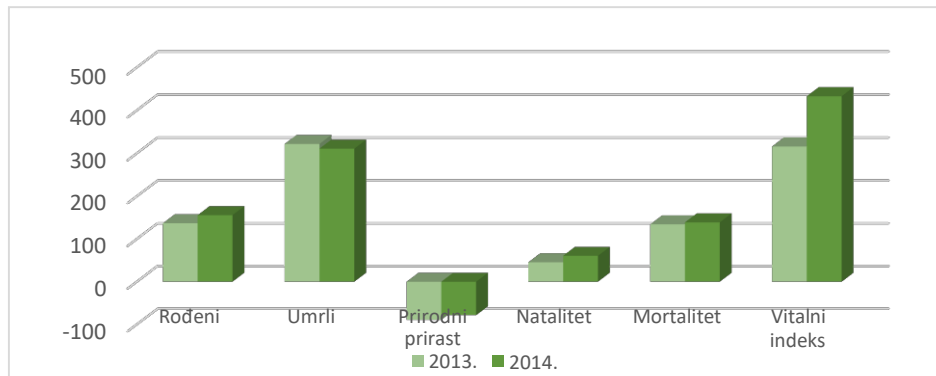
Izvor: Državni zavod za statistiku

Možemo zaključiti da je danas stanje još i ozbiljnije, jer je u 2013. i 2014. godini prirodni prirast u Općini Skrad iznosio -30,51%, dok je na 41 umrlih bilo svega osam rođenih, što je sasvim suprotno od posljednjeg programskog razdoblja, kada je u Skradu zabilježena najpozitivnija promjena. Vitalni indeks u 2014. godini bio je najmanji u Općini Lokve (12).

Podaci u grafikonu 13. odnose se na 2013. i 2014. godinu prema kojima je također vidljiv negativan trend prirodnog prirasta stanovnika na području LAG-a Gorski kotar.

Vitalni indeks značajno je porastao u 2014. godini u usporedbi s 2013. za Općinu Brod Moravice (sa 17 na 92), dok Općina Lokve bilježi pad, i to s 25 na 12. Uz kontinuirano smanjenje broja stanovnika, posebna demografska nepovoljnost je i starenje stanovništva. Koeficijent starosti stanovništva viši je od 20%, čime ovo područje spada u staro stanovništvo.

Grafikon 13. Prikaz nataliteta, mortaliteta i vitalnog indeksa na području LAG-a Gorski kotar u 2013., 2014. i 2015.g.

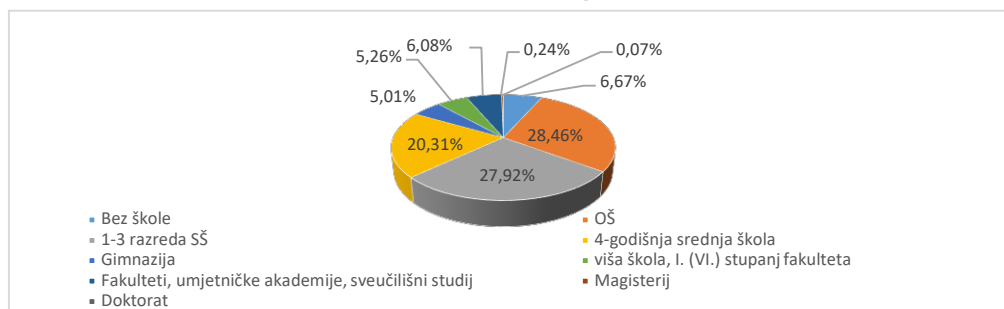
Izvor: Zdravstveno-statistički ljetopis Primorsko-goranske županije za 2013. i 2014. godinu

Zbrajanjem prirodnog prirasta s mehaničkim prirastom, odnosno brojem iseljenih i useljenih, dobivamo pokazatelj o ukupnoj promjeni broja stanovnika, što ukazuje na razvoj prostora jer govori o općoj živosti prostora i njegovoj atraktivnosti za stanovnike. Vidljivo je da je trend iseljavanja veći u svakom sljedećem popisnom razdoblju. Bitno je za reći da mobilnu skupinu uglavnom čini mlado stanovništvo u reproduktivnoj dobi, čime je iseljavanje dodatni razlog negativnom prirodnom kretanju.

Obrazovna struktura stanovništva

Obrazovanost stanovništva temeljni je pokretač gospodarskog razvoja. RH s prosjekom od 8% više i visoko obrazovanih ljudi predstavlja nizak postotak u europskom kontekstu, a stanje u Gorskom kotaru je još i lošije, što je vidljivo iz grafikona u nastavku.

Grafikon 14. Obrazovna struktura stanovništva Gorskoga kotara

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011. godine.

Najviše stanovnika na području LAG-a ima završenu osnovnu školu (46%), dok 40% stanovnika ima završenu trogodišnju i četverogodišnju strukovnu školu. Gimnaziju je završilo 5% stanovnika. Prema statističkim pokazateljima, 0% stanovništva ima magisterij i doktorat, čime je udio više i visoko obrazovanih ljudi na području Gorskoga kotara ispod prosjeka RH. Broj mladih koji odlaze iz Gorskoga kotara na školovanje na višim i visokim školskim ustanovama nije dostupan te se može pratiti samo posredno, i to kroz evidenciju nezaposlenih ili zaposlenih, ukoliko se vrate u Gorski kotar. Svake je godine manji i broj djece koja se upisuju u prvi razred osnovnih škola. Na razini Gorskog kotara, u 2015./2016. godini u prvi razred osnovne škole ukupno je upisano 137 učenika, što je za tri učenika manje u usporedbi s 2013./2014.

1.3.3. Školstvo i kultura

Na području LAG-a postoji 10 matičnih osnovnih te tri srednje škole. Ustanove za visoko i više obrazovanje na području LAG-a ne postoje.

U svakoj JLS dostupna je i usluga predškolskog odgoja, pri čemu u općinama dječji vrtić djeluje kao sastavni dio osnovne škole s neprilagođenim radnim vremenom za zaposlene roditelje (dječji vrtić radi dok traje osnovnoškolska nastava). U gradovima (Čabar, Delnice i Vrbovsko) dječji vrtić je zasebna ustanova. Na području Grada Čabra djeluje dječji vrtić s pet podružnica (Gerovo, Tršće, Prezid, Čabar, Plešće). U Delnicama vrtić radi do 16:00 sati, a do svibnja djeluje i mala škola od 16:00 do 18:00 sati. U Vrbovskom vrtić radi do 15:30, dok u Čabru vrtić i njegove podružnice imaju 6-satno radno vrijeme, ovisno o potrebama roditelja, ali ne dulje od 14:00 sati. Ukupan broj djece u 2015./2016. godini u dječjim vrtićima bio je 335, što je za devet polaznika manje nego prethodne godine. Sve jedinice lokalne samouprave sufinanciraju boravak djece u dječjim vrtićima. Potrebu za novim dječjim vrtićima izrazile su općine Fužine i Ravna Gora.

Na LAG području nema vrtićkih kapaciteta za djecu do tri godine starosti (jaslica), već postoje samo jedne privatne jaslice na području Grada Delnica.

Osnovne škole djeluju kroz matične i područne škole te je u školskoj 2015./2016. godini ukupno upisan 1.251 učenik, što je za 25 učenika manje nego u prethodnoj školskoj godini.

U Delnicama djeluje i Osnovna glazbena škola koju mogu pohađati djeca iz svih dijelova LAG područja.

Tablica 9. Broj učenika osnovnih škola na LAG području u 2013./2014., 2014./2015. i 2015./2016. godini

JLS	Školska godina		
	2013./2014.	2014./2015.	2015./2016.
Brod Moravice	37	41	40
Čabar	217	217	217
Delnice	340	345	328
Brod na Kupu	45	35	39
Fužine	87	85	78
Lokve	47	52	51
Mrkopalj	48	53	53
Ravna Gora	115	121	119
Skrad	58	52	60
Vrbovsko	287	275	266
UKUPNO LAG:	1281	1276	1251

Izvor: Osnovne škole Gorskog kotara

Srednje škole postoje u tri grada (Čabar, Delnice, Vrbovsko (Moravice)) i sveukupno u 2015./2016. godini obrazuju 401 učenika u trogodišnjim i četverogodišnjim strukovnim te gimnazijskim programima. U usporedbi s brojem učenika iz 2013./2014. (475) i 2014./2015. (416), vidljiv je značajno manji broj učenika. U sklopu Željezničke tehničke škole u Moravicama djeluje Učenički dom kapaciteta do 100 učenika (u 2015./2016. godini dom koristi 40 učenika).

Dječjih igraonica na području LAG-a Gorski kotar nema, no postoji potreba za njima. Svaka JLS ima dječje igralište uz dječji vrtić te nekoliko sportskih igrališta. Od ukupnog broja JLS na području LAG-a, šest su gradovi i općine prijatelji djece (Brod Moravice, Delnice, Mrkopalj, Ravna Gora, Skrad i Vrbovsko)⁵¹.

Osim malog broja učenika, koji utječe i na radno vrijeme zaposlenih u školama, odgojno-obrazovne ustanove na području LAG-a susreću se i s problemima neopremljenosti didaktičkim pomagalicama, zastarjelim i neodržanim školskim prostorima.

Program cjeloživotnog učenja nudi Srednja tehnička škola u Moravicama. Ondje su dostupni programi prekvalifikacija (vozač motornog vozila; vozač motornog pružnog vozila; željeznički

⁵¹ Izvor: www.savez-dnd.hr. Posjećeno: veljača.2016.

prometni radnik – konduker, vlakovođa, skladištar, blagajnik; tehničar za željeznički promet, CNC operater) i osposobljavanja (pčelar, manevrst)⁵².

Na području LAG-a nema pučkog učilišta ni visokoobrazovnih ustanova koje bi omogućile mladim ljudima stjecanje novih znanja i usavršavanje postojećih vještina i kompetencija. Upravo je to razlog odlaska mladih u veće urbane sredine, prvenstveno Rijeku, Zagreb i Karlovac.

Na području LAG-a ima ukupno 398 organizacija civilnog društva, koje su najbrojnije u Delnicama, dok ih je najmanje u Općini Brod Moravice. Najveći broj registriranih udruga djeluje na području sporta (32,39%), nakon čega slijedi područje kulture i umjetnosti (15,94%)⁵³.

Točan broj članova udruga nije poznat, budući da konstantno varira. Organizacije civilnog društva se uglavnom financiraju iz proračuna JLS, u čemu prednjače nogometni klubovi. Ključni problemi funkcioniranja udruga su nedostatak financijskih sredstava, a samim time i prostora. Kulturne manifestacije koje se organiziraju na području LAG-a su Plodovi gorja Gorskog kotara, koji obuhvaća Dan jabuka, Plodove jeseni, Dan gljiva, Dan ljekovitog bilja, Dane lavande, Dan borovnica i Dan jagoda. Bundevidada, KotarFEST!, Iz bakine škrinjice, gdje se mogu vidjeti i kupiti autohtoni proizvodi Gorskoga kotara. Osim toga, organizira se i Festival komorne glazbe, te drugi glazbeni događaji s popratnim sadržajima.

2. ANALIZA RAZVOJNIH POTREBA I POTENCIJALA PODRUČJA

2.1. REZULTATI ANALIZE STANJA

Iako područje LAG-a pripada razvijenoj PGŽ, područje bilježi intenzivnu depopulaciju. Na LAG području živi samo 7,7 % stanovništva PGŽ u 255 naselja, od kojih u 37 naselja ne živi niti jedan stanovnik. Naselja su raštrkana, no dobro su cestovno povezana, čime LAG područje, uz dobar geoprometni položaj, ima veliki potencijal za razvoj.

Potencijal područja leži u visokom planinskom reljefu, visokoj kvaliteti zraka te bogatim prirodnim resursima i bioraznolikosti područja. Obzirom da se na LAG području nalazi jedan od osam nacionalnih parkova RH, NP Risnjak, te da je 82,5% površine LAG-a obuhvaćena Naturom 2000, lokalni proizvodi imaju potencijal za stvaranje dodane vrijednosti.

Uz bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta, LAG područje ima različite hidrogeografske osobitosti (brojne izvore, ponore, kraška polja, jame, spilje i ponikve; rijeke, jezera i potoke) koje su, uz planinsku i kontinentalnu klimu, idealni preduvjeti za razvoj ruralnog turizma. Ponuda se može obogatiti i valorizacijom brojnih kulturno-povijesnih cjelina te nematerijalnih kulturnih dobara (čabarski govori i umijeće izrade šindre).

Područje LAG-a čini 85% šuma i šumske površine. Gospodarstvo se desetljećima razvijalo upravo zahvaljujući resursima kojima obiluje – šumi, odnosno drveno-prerađivačkoj industriji, a danas počinje polaganu diversifikaciju i umjesto velikih industrijskih postrojenja otvaraju se obrti, koji zapošljavaju cijele obitelji. U posljednje vrijeme bilježimo i povećan broj OPG-a. Veliki potencijal LAG područja, obzirom na pokrivenost šumom, predstavljaju obnovljivi izvori energije, posebice energije iz biomase.

Goranska naselja imaju karakteristična obilježja i očuvane elemente tradicijskog narodnog graditeljstva i gospodarstva, a zbog depopulacije osuđena su na odumiranje i propadanje. Kako u prostornim planovima JLS nisu dane postavke načina gradnje kuća, područje LAG-a je različitih i neujednačenih arhitektonskih oblika. Poduzetničko-obrtnička zadruga „Gorski kotar“ razvila je idejni projekt „Goranske drvene kuće“ koji može biti polazište za rekonstrukciju i obnovu postojećih praznih kuća te izgradnju novih na LAG području, čime bi se potaknulo arhitektonsko očuvanje krajolika te značajan razvoj ruralnog turizma.

⁵² Izvor: <http://ss-zeljeznickatehnicka-moravice.skole.hr/odrasli>. Posjećeno: veljača 2016.

⁵³ Izvor: Registar udruga RH. Stanje na dan 09.02.2016.

Turističko ugostiteljskih kapaciteta nema dovoljno, usprkos velikim potencijalima povezivanja svih resursa područja LAG-a u cilju razvoja i diversifikacije turističke ponude.

LAG područje u posljednje vrijeme bilježi intenzivan razvoj turizma, što ne prati dovoljan broj smještajnih kapaciteta te pratećih turističkih sadržaja i infrastrukture. Područje ima izvrstan potencijal za razvoj selektivnih oblika turizma, a posebice razvoj agroturizma na poljoprivrednim gospodarstvima. U prilog tome govori povećan broj novootvorenih OPG-ova, koji veliki potencijal vide u diversifikaciji trenutnih poljoprivrednih djelatnosti na svojim gospodarstvima. Naime, stanovništvo koje se tradicijski bavilo poljoprivredom uglavnom za vlastite potrebe, postaje svjesno mogućnosti, ali i potrebe za većom valorizacijom područja te plasiranjem gotovih proizvoda na tržište s ciljem pružanja cjelovite usluge.

Postoji potreba za izgradnjom tržnica, posebice seljačkih i ekoloških tržnica.

Postoji potreba za izgradnjom dodatnih sportskih građevina na LAG području te različitih usluga (ljekarna, dječjih igraonica, jaslica, IT centara).

Budući da je slika obrazovanosti stanovništva LAG područja loša, postoji potreba za učilištem koje bi pružalo mogućnosti doškolovanja i prekvalifikacije te stjecanje novih znanja i usavršavanje postojećih vještina i kompetencija. Uz to, postoji i potreba za dječjim igraonicama i jaslicama te za produljenjem radnog vremena dječjih vrtića koja trenutno nisu usklađena s radnim vremenima roditelja.

Značajni potencijal leži u velikom broju organizacija civilnog društva koje djeluju na raznim područjima te, shodno potrebama lokalne zajednice, žele doprinijeti većoj kvaliteti života.

2.2. REZULTATI ANALIZE ANKETNIH UPITNIKA I ODRŽANIH RADIONICA

Kako bi LAG u izradu LRS uključio što više lokalnih dionika, održao je pet radionica u svrhu izrade LRS te je pripremio anketne upitnike po sektorima, koji su distribuirani na radionicama. Također, upitnicima se moglo pristupiti i na web stranici LAG-a te u uredu LAG-a, ali i preko članova Radne skupine, koji dolaze iz različitih dijelova i sektora LAG područja.

Ukupno je prikupljeno 79 anketnih upitnika koji su bili podijeljeni u pet sektora – opći, javni i civilni, gospodarski, poljoprivredni i turistički.

Ispitivanjem **općeg stanja** na LAG području, ispitanici su kao najveći problem izdvojili ograničen pristup sredstvima za financiranje, visoke cijene inputa za proizvodnju te neučinkovitu administraciju. Smjer daljnjeg razvoja područja Gorskog kotara vide u turizmu, nakon čega slijedi drvno-prerađivačka industrija i šumarstvo, metaloprerađivačka industrija⁵⁴, poljoprivreda te usluge.

Ispitanici iz **javnog i civilnog sektora** vide probleme u negativnom stavu okruženja, financijama, nedostatku tehničkih sredstava za rad, nedovoljnoj motiviranosti članova, odnosno zaposlenika, te u niskoj razini suradnje s drugim lokalnim, odnosno državnim institucijama. Više od 70% ispitanika smatra da je potrebno uvođenje novih tehnologija u poslovanje.

Ispitanici iz **gospodarskog sektora** najvećim problemom smatraju nedostatak financijskih sredstava. Najpotrebnijima smatraju ulaganje u energetske učinkovitost i zaštitu okoliša, s naglaskom na obnovljive izvore energije i proizvodnju energije potrebne za proizvodnju te ulaganja u pročišćavanje tehnoloških/otpadnih voda iz proizvodnje. Osim toga, smatraju da trebaju unaprijediti vlastite vještine iz područja menadžmenta, marketinga, financija, računovodstva i pravnih poslova.

Predstavnici **poljoprivrednog sektora** najveće probleme i prepreke vide u slaboj prometnoj povezanosti gospodarstava u sektoru, visokim cijenama inputa/repro materijala za proizvodnju, ograničenom pristupu sredstvima za financiranje i investiranje, nedovoljno razvijenoj mreži otkupljivača primarnih proizvoda, nerazvijenoj distribucijskoj mreži te ograničenim

⁵⁴ U Delnicama austrijska tvrtka za proizvodnju visokih kranova i dizalica PK d.o.o. – Palfinger zapošljava velik broj ljudi

mogućnostima okrupnjavanja zemljišta. Smatraju i da je potrebno ulaganje u nove tehnologije na gospodarstvu (navodnjavanje, zaštita i prihrana, tehnologija prerade te mehanizacija), ali i u zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, s naglaskom na korištenje obnovljivih izvora energije, posebice za proizvodnju energije potrebne vlastitom gospodarstvu.

Ispitanici iz **turističkog sektora** problemima smatraju ograničeni pristup sredstvima za financiranje, nedostatak tehničkih sredstava za rad te restriktivne radne propise. Izjavili su da imaju potrebu za daljnjim investicijama u opremu i/ili proizvodno-prodajne prostore, dodatnim treninzima i edukacijama (marketing, promocija, menadžment) te stranim jezicima (engleski, talijanski, ruski i njemački). Kao smjer daljnjeg razvoja Gorskog kotara vide ruralni seoski turizam, ribolovni te kulturni i zdravstveni turizam.

U rujnu i listopadu 2018. godine u svrhu detektiranja potreba korisnika s područja LAG-a te sukladno tome i prve izmjene LRS, provedena je osim individualnih konzultacija i razgovora s potencijalnim prijaviteljima i online anketa putem mrežne stranice, elektroničke pošte te društvenih mreža. Zaprimljeno je ukupno 52 popunjena anketna upitnika te je detektirana najveća potreba za mjerama 7.4., 6.3., 6.2. i 6.4. dok je interes za mjerom 4.1. i mjerom 8.6. bio znatno manji nego u anketama provedenim 2016. godine. za potrebe izrade LRS. Sukladno provedenim istraživanjima potreba potencijalnih korisnika izradilo se izmjeni LRS se izradi novog Akcijskog i Financijskog plana provedbe LRS.

2.3. SWOT ANALIZA

SWOT analiza predstavlja analizu, koja se temelji na promatranju snaga, slabosti, prilika i prijetnji područja koje se analizira.

GOSPODARSTVO	
SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - dobar geoprometni položaj na nacion. i EU razini - blizina mora i turističkih destinacija na moru - tradicionalno bavljenje šumarstvom, obradom drva i poljoprivredom - postojanje tri udruge privatnih šumovlasnika i Mreže udruge privatnih šumovlasnika - postojanje starih zanata u obradi drva - postojanje udruge malih pilanara - područje bogato samoniklim biljem, aromatičnim i začinskim biljkama, te jestivim gljivama - dobar potencijal za ekološku proizvodnju - postojanje poslovnih zona - postojanje LRA – PINS d.o.o. - djelovanje LAG-a Gorski kotar - savjetodavna služba PGŽ-a - postojanje idejnog projekta Goranske drvene kuće 	<ul style="list-style-type: none"> - nepostojanje zajedničke razvojne politike - nedovoljna educiranost šumovlasnika za rješavanje imovinsko-pravnih odnosa i održavanje svog posjeda - poljoprivreda kao dopunska djelatnost - slaba zaštita i promocija lokalnih proizvoda - slabi distribucijski kanali - nedovoljna valorizacija autohtone gastronomske ponude - nedostatak finalnih proizvoda u poljoprivredi - visoka starosna dob nositelja PG-a - slaba diversificiranost poljoprivrednih gospodarstava - individualan nastup na tržištu i neumreženost turističkih zajednica, poduzetnika i poljoprivrednika - nedovoljan broj turističkih kapaciteta - veliki broj zapuštenih kuća tradicijskog graditeljstva - premalo osnovnih znanja i vještina u poduzetništvu - nedostatna primjena inovativnih rješenja u proizvodnji - nedovoljna iskorištenost poticaja i EU fondova
PRILIKE	PRIJETNJE

- veliki broj neiskorištenih praznih industrijskih postrojenja/pogona - mogućnost korištenja EU fondova - turističke atrakcije Gorskog kotara - cjelogodišnji turizam - Natura 2000 - razvijanje novih turističkih proizvoda i kapaciteta - revitalizacija, rekonstrukcija i obnova zapuštenih goranskih drvenih kuća u svrhu ruralnog turizma - uzlazni trend potražnje ekoloških, tradicijskih i autohtonih poljoprivrednih proizvoda - zaštita izvornosti meda „goranski medun“ - rast broja PG-a i korištenje PRR - orijentacija na poljoprivredne kulture, koje uspijevaju na višim nadmorskim visinama - udruživanje u proizvođačke organizacije - razvoj tipične goranske autohtone ponude hrane i izgradnje drvenih kuća (uz korištenje vlastite sirovine) za povećanje smještajnih kapaciteta - šuma kao gospodarski i turistički resurs - proizvodnja energije iz OIE	- nemogućnost predfinanciranja projekata - na području ne postoje obrazovna usmjerenja za poljoprivredu, šumarstvo i turizam - nedostatak stručnih kadrova - usitnjenost posjeda, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, neusklađenost katastra i gruntovnice, nemogućnost zakupa poljoprivrednih površina - ograničenje korištenja EU fondova – previsoki kriteriji - administrativna rascjepkanost područja - područje LAG-a nalazi se unutar razvijene PGŽ - nepostojanje sustavnog predfinanciranja za poduzetnike od strane JLS i regionalne samouprave - nepostojanje turističke agencije za Gorski kotar i osmišljene ponude - nemogućnost zakupa poljoprivrednih površina zbog neriješenih imovinsko-pravnih i vlasničkih odnosa - sivo tržište poljoprivrednih proizvoda - nedostatak stručne potpore proizvođačima - daljnje smanjenje broja pčela - nepoštivanje etnografskih značajki područja

PRIRODNI RESURSI, OKOLIŠ I INFRASTRUKTURA	
SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - 85% površine područja prekriveno šumom - bogatstvo vodnih resursa (brojna jezera, rijeke i potoci) - Nacionalni park Risnjak - bogata prirodna baština, bioraznolikost i raznolikost krajobraza - područje krških fenomena - mnogobrojna zaštićena i nezaštićena područja - značajna bio-raznolikost planinskog eko sustava - Natura 2000 - vode LAG područja predstavljaju stratešku rezervu PGŽ-a - dobra međumjesna cestovna povezanost - sve JLS imaju osnovne škole i dječje vrtiće, a gradovi imaju srednje škole - postojanje aktivnih dobrovoljnih vatrogasnih društava - postojanje društvenih domova u svakoj JLS - veliki broj udruga civilnog društva - kulturna raznolikost na relativno malom području (jezik, običaji, itd.) - kvalitetni međuetnički odnosi – tolerancija i prihvaćanje - provođenje programa pomoći u kući starijim ljudima (geronto domaćice) - postojanje kulturnih i turističkih manifestacija 	<ul style="list-style-type: none"> - neadekvatna obilježnost, uređenost i održavanje puteva, staza i šetnica - postojanje divljih odlagališta otpada - nedovoljno razvijena svijest stanovnika LAG područja o važnosti očuvanja prirodnih resursa i zaštiti okoliša - mali broj udruga koje se bave zaštitom prirode i okoliša - nedovoljna valorizacija prirodnih resursa - nedovoljno iskorišteni energetske potencijali - slabo razvijen sustav odvodnje i pročišćavanja - slabo razvijen sustav primarne selekcije otpada - nedostatna pokrivenost mobilnim signalom i internetom - nedovoljan broj sportskih građevina i pratećih infrastruktura - nepostojanje tržnica - nedovoljno uređeni parkovi i javne površine - neusklađenost radnog vremena dječjih vrtića s radnim vremenom roditelja i premali broj jaslica - nedovoljno uređeni vatrogasni domovi - nedovoljno prilagođeni društveni domovi - nedostatna umreženost udruga na LAG području - nedostatak znanja i iskustva u korištenju EU fondova - nepostojanje učilišta - nedovoljno izgrađena svijest o identitetu područja - neravnomjerna dostupnost osnovnih usluga (npr. ljekarne) - neusklađenost kulturnih i turističkih manifestacija na LAG području
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - mogućnost korištenja nacionalnih i europskih sredstava za provedbu projekata zaštite i upravljanja prirodnom baštinom i korištenje OIE - razvoj društvenog poduzetništva, infrastrukture i ljudskih kapaciteta uz korištenje EU fondova - ulaganje u obrazovni sustav i cjeloživotno učenje - povezivanje s drugim područjima unutar EU sa sličnim problemima i stvaranje partnerstava - aktivan rad LAG-a Gorski kotar - povećati informatičku pismenost stanovništva kroz IT centre - unaprijediti regionalnu i međunarodnu suradnju 	<ul style="list-style-type: none"> - klimatske promjene mogu uzrokovati negativne promjene u eko sustavu, kisele kiše i umiranje šuma - nefleksibilna zakonska regulativa vezana uz OIE - mogućnost zagađivanja podzemnih voda divljim odlagalištima otpada - konstantna depopulacija i opasnost potpunog nestanka stanovništva - odlazak mladih na školovanje i ostanak izvan mjesta prebivališta - nedostatak kapaciteta za pripremu i provedbu projekata te za upravljanje razvojem - visoka starosna dob stanovnika

Osnovnu **snagu** LAG područja čini dobar geoprometni položaj, bogatstvo šumama i šumskim zemljištem, izuzetno velika bioraznolikost područja, očuvanost prirodnih resursa te tradicijsko bavljenje poljoprivredom, šumarstvom i obradom drva..

Slabosti se odnose na nedovoljnu valorizaciju prirodnih resursa te nedostatak finalnih poljoprivrednih i drvnih proizvoda, kao i na slabu diversificiranost poljoprivrednih gospodarstava uz nedostatan korištenje OIE.

Na LAG području postoji velika **moćnost** revitalizacije starih kuća korištenjem finalnih proizvoda od drva temeljenih na tradicijskoj gradnji, uz korištenje OIE te valorizaciju područja obuhvaćenog Naturom 2000 i lokalnih autohtonih proizvoda, koji mogu stvoriti dodanu vrijednost ruralnom turizmu na LAG području.

Izuzetno veliku **prijetnju** LAG području čini izražena depopulacija, odlazak mladog stanovništva s LAG područja, centralizirano upravljanje šumama i šumskim površinama te nepostojanje sustavnog predfinanciranja poduzetnika.

3. CILJEVI, PRIORITETI I MJERE LRS ZA PODRUČJE LAG-a

3.1. Razvojna vizija

Vizija LAG-a Gorski kotar odražava zajedničku želju stanovnika Gorskog kotara temeljenu na načelima održivog razvoja, gdje članovi LAG-a vide Gorski kotar u 2020. godini, vrednujući specifičnosti brdsko-planinskog područja i smještaj u PGŽ. Vizija LAG-a glasi:

Gorski kotar je zeleni planinski park nad morem u kojem, poštujući tradicijske vrijednosti, prirodni materijali čine osnovu lokalne arhitekture usklađene s okolišem. To je ravnomjerno razvijena regija gdje živi aktivno i srdačno stanovništvo koje svojim društvenim i gospodarskim djelovanjem, a poštujući vlastite vrijednosti, pridonose razvoju Gorskog kotara na održivi način!

Želja je članova da LAG područje postane cjelina, koja objedinjava interese stanovnika svih devet JLS, koji će zajednički nastupati izvan svojih granica i predstavljati Gorski kotar kao specifično ruralno područje RH te ga razvijati u skladu s njegovim potrebama prema LEADER načelima. Misao vodilja vizije je da Gorski kotar postane područje za cijeli život, područje koje će prosperirati znanjem i vještinama te sposobnostima Gorana temeljenih na tradicionalnim vrijednostima, poštujući prirodne uvjete i resurse područja, a koje će svojim stanovnicima osigurati primjerenu kvalitetu života i rada.

Gorski kotar, područje za cijeli život!

3.2. Ciljevi, prioriteti i mjere LRS

Dijagram 1. Tri cilja Lokalne razvojne strategije LAG-a Gorski kotar

Na temelju identificiranih problema, potreba i potencijala područja LAG-a Gorski kotar, utvrđena su dva strateška cilja i jedan horizontalni cilj (cilj 3), kojima će se postići vizija željenog stanja do 2020. godine, a koji su u potpunosti usklađeni s PRR, što podrazumijeva usklađenost sa Strategijom Europa 2020. i Sporazumom o partnerstvu⁵⁵ za ulaganje kroz ESI fondove.

Kako bi se ostvarila ova 3 cilja određeno je sljedećih 5 prioriteta:

- **Prioritet 1** – Razvoj ponude kulturnih, sportskih i društvenih sadržaja
- **Prioritet 2**– Stvaranje konkurentnosti i bolje produktivnosti poljoprivrednih gospodarstva kroz obnovu i modernizaciju
- **Prioritet 3** – Jačanje održivosti malih poljoprivrednih gospodarstava
- **Prioritet 4**– Poticanje suradnje i partnerstva lokalnih zajednica, prijenos znanja i provođenje projekata suradnje

Važno je napomenuti kako je ova LRS ograničenog financijskog dosega, stoga ne može obuhvatiti sve detektirane probleme i potrebe područja LAG-a. Za provedbu su odabrane međusobno povezane mjere, koje će imati multiplikacijske učinke na razvoj područja.

Tablica 10. **Ciljevi, prioriteta i mjere**⁵⁶

	CILJEVI LRS	PRIORITETI LRS	MJERE	CILJEVI PREMA VAŽNOSTI
„Gorski kotar, područje za cijeli život“	CILJ 1 Smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života kroz razvoj ruralne infrastrukture	P1 – Razvoj ponude kulturnih, sportskih i društvenih sadržaja	Mjera 7.4.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu	1.
	CILJ 2 Stvaranje održive poljoprivrede modernizacijom i poticanjem malih poljoprivrednika	P2 –Stvaranje konkurentnosti i povećanje produktivnosti poljoprivrednih gospodarstva kroz obnovu i modernizaciju P3 –Jačanje održivosti malih poljoprivrednih gospodarstava	Mjera 6.3.1. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava	2.
	CILJ 3 Razvoj ruralnog područja kroz provedbu LEADER pristupa	P4 – Poticanje suradnje i partnerstva lokalnih zajednica, prijenos znanja i provođenje projekata suradnje	Mjera 19.3.1. Priprema aktivnosti suradnje LAG-a Mjera 19.3.2. Provedba aktivnosti suradnje LAG- a Mjera 19.4.1. Tekući troškovi i animacija	3.

⁵⁵ Sporazum između Republike Hrvatske i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014.-2020., potpisan u listopadu 2014. godine

⁵⁶ Aktivnosti Lokalne razvojne strategije kojima će se ostvariti ciljevi su operacije iz PRR u kojima je pojam „operacija“ zamijenjen pojmom „mjera“ dok je kod i naziv operacije ostao isti.

3.3. Opis mjera za dostizanje ciljeva uključujući definiranje korisnika i kriterija prihvatljivosti i očekivanih rezultata

U ovom poglavlju su opisane operacije PRR čijom provedbom se planiraju ostvariti ciljevi predloženi u LRS LAG-a Gorski kotar. Operacije iz PRR nose naziv „mjera“, dok je kod operacije i naziv jednak onoj u PRR i drugim podzakonskim aktima.

Cilj 1 Smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života kroz razvoj ruralne infrastrukture. Analiza stanja i prikupljeni projektni prijedlozi pokazali su veliki potencijal i veliki interes područja LAG-a Gorski kotar za pokretanje i razvoj čime bi smanjila depopulacija. Dodatnim ulaganjima u temeljne usluge za ruralno stanovništvo, stvorila bi se sredina privlačnija za život te dodana vrijednost za razvoj..

Cilj 2 - Stvaranje održive poljoprivrede modernizacijom i poticanjem malih poljoprivrednika. Analiza stanja i prikupljeni projektni prijedlozi pokazali su da poticanjem malih poljoprivrednih gospodarstava ona postaju gospodarski održiva te se ulaganjem u novu poljoprivrednu opremu i mehanizaciju povećava njihova produktivnosti i konkurentnost na tržištu.

Uvjeti i kriteriji prihvatljivosti koje korisnici moraju ispuniti navedeni su u Pravilnicima koji uređuju provedbu svake od navedenih mjera i PRR. Svi kriteriji bit će detaljno definirani LAG Natječajem.

Jasni i transparentni kriteriji odabira za sve mjere nalaze se u Prilogu 5.

Objašnjenje doprinosa prioritetima EPFRR-a nalazi se u poglavljima 3.7.8.-3.7.10.

Pokazatelji praćenja - Izlazni pokazatelji, pokazatelji rezultata i pokazatelji učinka nalaze se u Prilogu 7.

Cilj:	CILJ 1Smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života kroz razvoj ruralne infrastrukture
Naziv mjere:	Mjera 7.4.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu
Opis mjere:	U okviru ove mjere dodjeljuje se potpora ulaganjima u osnivanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturu, te pripadajuću infrastrukturu.
Korisnici mjere:	- JLS; trgovačka društva u većinskom vlasništvu JLS te javne ustanove neprofitnog karaktera u kojima su osnivači JLS osim javnih vatrogasnih postrojbi, lokalnih i regionalnih agencija; - udruge/organizacije civilnog društva i vjerske zajednice koje se bave humanitarnim i društvenim djelatnostima od posebnog interesa za lokalno stanovništvo;
Prihvatljivi troškovi/aktivnost:	- građenje i/ili opremanje: vatrogasnog doma i spremišta, društvenog doma/kulturnog centra, planinarskog doma i skloništa, turističkog informativnog centra, dječjeg igrališta, sportske građevine, objekta za slatkododni sportski ribolov, rekreacijske zone na rijekama i jezerima, biciklističke staze, tematski put i park, građevine za ostvarivanje organizirane njege, odgoja, obrazovanja i zaštite djece do polaska u osnovnu školu, javne zelene površine, pješačke staze, pješačke zone, otvorenog odvodnog kanala, groblja, tržnice, javne prometne površine, građevina koja sadrži kombinaciju najmanje dvije od sljedećih vrsta projekata: vatrogasni dom i spremišta, društveni dom/kulturni centar, turističko informativni centar, dječji vrtić/igraonica (rekonstrukcija i opremanje prostora za igraonicu u kojima se provode kraći programi odgojno-obrazovnog rada s djecom rane i predškolske dobi) i građevina koja sadrži kombinaciju najmanje dvije od sljedećih vrsta projekata: biciklističke staze, tematskog puta i parka, javne zelene površine, pješačke staze, pješačke zone, javne prometne površine.
Kriteriji odabira:	- tip ulaganja (prioritet imaju ulaganja u rekonstrukciju) - prioritet imaju ulaganja koje doprinose stvaranju novih radnih mjesta - ulaganja u javno dostupnu infrastrukturu otvorenu za sve pojedince i sve interesne skupine - ulaganje uključuje korištenje energije iz obnovljivih izvora energije
Kriteriji prihvatljivosti:	- ulaganje je prihvatljivo u naseljima s najviše 5.000 stanovnika, - ulaganje je prihvatljivo ako je u skladu sa strateškom razvojnom dokumentacijom i prostornim planom jedinice lokalne samouprave,
	- korisnik mora osigurati da je ulaganje u funkciji uključujući održavanje i upravljanje najmanje 5 godina od konačne isplate sredstava.

Visina intenzitet potpore:	<ul style="list-style-type: none"> - od 80 % do 100 % prihvatljivih troškova - najniži iznos prihvatljivih troškova po projektu/mjeri iznosi 15.000 EUR u protuvrijednosti u kunama - najviši iznos javne potpore je 50.000 EUR , a najviši iznos vrijednosti projekta po Zahtjevu za potporu je do 100.000 EUR
----------------------------	--

Cilj:	CILJ 2. Stvaranje održive poljoprivrede modernizacijom i poticanjem malih poljoprivrednika
Mjera:	Mjera 6.3.1. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava
Opis mjere:	Ova mjera pruža pomoć malim potencijalno održivim gospodarstvima koja su orijentirana na tržišnu proizvodnju u skladu sa zahtjevima koje postavlja tržište, ali im nedostaju glavni resursi.
Korisnici mjere:	Kako bi se ispunili uvjeti prihvatljivosti, nositelj projekta mora biti: <ul style="list-style-type: none"> - upisan u Upisnik poljoprivrednika/Upisnik obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava sukladno nadležnim propisima, ekonomske veličine iskazane u ukupnom standardnom ekonomskom rezultatu poljoprivrednog gospodarstva od 2.000 eura do 7.999 eura; - mikro ili malo poduzeće - jedan od sljedećih organizacijskih oblika registriranih za poljoprivrednu djelatnost: obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo (OPG); samoopskrbno poljoprivredno gospodarstvo (SOPG); obrt; trgovačko društvo (isključujući trgovačka društva čiji su osnivači i vlasnici javnopravna tijela); zadruga
Prihvatljivi troškovi/aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - Potpora u obliku paušalnog iznos za provedbu poslovnog plana - Prihvatljive aktivnosti definirane su u Pravilniku koji uređuje provođenje mjere 6.3.1.

Kriteriji odabira:	<ul style="list-style-type: none"> - prioritetni sektori sukladno pokazateljima SWOT analize – ovčarstvo, mljekarstvo, pčelarstvo i sektor voća, - aktivnosti uključuju korištenje OIE, - stvaranje novih radnih mjesta, - aktivnosti se odnose na proizvodnju proizvoda, koji su dio turističke gastronomske ponude područja LAG-a. - aktivnosti provodi mladi poljoprivrednik
Kriteriji prihvatljivosti:	<ul style="list-style-type: none"> - potpora je ograničena na mikro i mala poduzeća - korisnik treba podnijeti poslovni plan, koji treba u potpunosti biti proveden u razdoblju manje od tri godine, - u poslovnom planu poljoprivrednici trebaju jasno definirati ulaze, aktivnosti i ciljeve, koje će postići kroz sljedeće tri godine, - procjena poslovnog plana (pokazatelja koji se odnose na kvalitetu i održivost).
Visina i intenzitet potpore:	<ul style="list-style-type: none"> - iznos javne potpore po korisniku je 15.000 EUR. - Potpora se isplaćuje u dvije rate u vremenu od najviše tri godine. Isplata zadnje rat uvjetovana je provedbom aktivnosti iz poslovnog plana u propisanom vremenskom razdoblju.

Cilj:	CILJ 4. Razvoj ruralnog područja kroz provedbu LEADER pristupa		
Naziv mjere:	Mjera 19.3.1. Priprema aktivnosti suradnje LAG-a	Mjera 19.3.2. Provedba aktivnosti suradnje LAG- a	Mjera 19.4.1. Tekući troškovi i animacija
Opis mjere:	Unutar ove mjere potpora se dodjeljuje za pripremu međuteritorijalnih i transnacionalnih projekata suradnje	Unutar ove mjere potpora se dodjeljuje za provedbu međuteritorijalnih i transnacionalnih projekata suradnje	Kroz ovu mjeru pruža se potpora Odabranom LAG-u za financiranje tekućih troškova i troškova animacije
Korisnici mjere:	- odabrani LAG-ovi	- odabrani LAG-ovi	- odabrani LAG-ovi
Prihvatljivi troškovi/aktivnosti:	- troškovi pripreme međuteritorijalnih i/ili transnacionalnih projekata suradnje	- troškovi provedbe međuteritorijalnih i/ili transnacionalnih projekata suradnje	- tekući troškovi i troškovi animacije sukladno Listi prihvatljivih troškova
Kriteriji odabira:	- uz kriterije odabira prema kojima će LAG odabrati projekte suradnje su kriteriji odabira navedeni u Pravilniku koji uređuje ovu mjeru, ocjenjivati će se utjecaj na ostvarenje strateških i horizontalnih ciljeva LRS i stupanj definiranosti ciljeva i ideje.	- uz kriterije odabira prema kojima će LAG odabrati projekte suradnje su kriteriji odabira navedeni u Pravilniku koji uređuje ovu mjeru, ocjenjivati će se utjecaj na ostvarenje strateških i horizontalnih ciljeva LRS i stupanj definiranosti ciljeva i ideje.	- n/p
Kriteriji prihvatljivosti:	<ul style="list-style-type: none"> - Tematska područja pripreme suradnje moraju biti u skladu sa budućim projektom suradnje. - Teme: očuvanje i promocija kulturne i tradicijske baštine; zaštita prirode; razvoj turističkih proizvoda i dodatne ponude; udruživanje proizvođača, uključujući razvoj i promocija poljoprivrednih proizvoda dodane vrijednosti; potpore za kulturne i sportske aktivnosti, edukaciju i motivaciju lokalnog stanovništva. - Troškovi su prihvatljivi, ako su izravno vezani uz pripremu aktivnosti suradnje te su u skladu s ciljevima, tipom/tematskim područjem planiranih projekata suradnje iz LRS. - Troškovi moraju nastati najduže 18 mjeseci od dana donošenja odluke o pokretanju pripremnih aktivnosti za provedbu planiranog projekta suradnje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dozvoljene teme suradnje: očuvanje i promocija kulturne i tradicijske baštine; zaštita prirode; razvoj turističkih proizvoda i dodatne ponude; udruživanje proizvođača, uključujući razvoj i promocija poljoprivrednih proizvoda dodane vrijednosti; potpore za kulturne i sportske aktivnosti, edukaciju i motivaciju lokalnog stanovništva. - Troškovi su prihvatljivi, ako su izravno vezani uz pripremu aktivnosti suradnje te su u okviru dozvoljenih tema suradnje. - Uključenost najmanje dva prihvatljiva tematska područja 	<ul style="list-style-type: none"> - LAG mora biti odbran unutar tipa operacije 19.2.1.od strane Agencije za plaćanja. - aktivnosti moraju biti završene i odnositi se na razdoblje koje obuhvaća zahtjev za isplatu. - u zahtjevu za isplatu jasno se moraju razdvojiti tekući troškovi i animacija. - računi moraju biti plaćeni u cijelosti prije podnošenja zahtjeva za isplatu.
Visina i intenzitet potpore:	<ul style="list-style-type: none"> - Intenzitet potpore iznosi do 100% prihvatljivih troškova. - Do 20% ukupne alokacije za suradnju, može se iskoristiti za pripremu projekata suradnje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Intenzitet potpore iznosi do 100% prihvatljivih troškova. 	<ul style="list-style-type: none"> - do 25% iznosa javne potpore za podmjere 19.2 i 19.3. - Intenzitet potpore iznosi do 100% prihvatljivih troškova.

3.4. Međusobna interakcija dijelova LRS

Temeljem analize stanja kojom su utvrđene snage, slabosti, mogućnosti i prijetnje područja LAG-a, određeni su ciljevi LRS te identificirane aktivnosti, odnosno mjere PRR, kojima će se postići postavljeni ciljevi. Primjerice, područje LAG-a Gorski kotar bogato je prirodnim resursima, posebno šumom, što je istaknuto kao snaga ovog područja, te je kao mogućnost identificirana izgradnja tradicionalnih drvenih kuća uz korištenje vlastite sirovine. Nakon što su definirane aktivnosti/mjere kojima će se ostvariti ciljevi, određeni su i pokazatelji prema kojima će se ocjenjivati i pratiti uspješnost LRS.

3.5. Inovativna i integrirana LRS

Građenje i obnova goranske kuće povezuje tri gospodarska sektora

→ RURALNI TURIZAM + POLJOPRIVREDA + ŠUMARSTVO

Prilikom izrade LRS, LAG Gorski kotar je unio inovativni pristup u iskorištavanju potencijala područja LAG-a u kojem je povezoao tri sektora - ruralni turizam, poljoprivredu i šumarstvo. Prioritetni cilj LRS je smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života te gospodarski oporavak kroz razvoj ruralne infrastrukture te ruralnih gospodarskih i ekonomskih aktivnosti s naglaskom na razvoj ruralnog turizma. Prethodno navedeno planira se ostvariti kroz Idejni projekt goranske drvene kuće (Prilog 13), koji je odobrila skupština LAG-a.

Orijentiranost LRS na ovaj prioritet i cilj jasno je vidljiva i u poglavlju 8. Obzirom da je LAG-u na raspolaganju relativno mali proračun, inovativnost strategije je ujedno uža tematska, a time i financijska, usmjerenost na provedbu.

U građenju koristiti će se sirovina - drvo s područja LAG-a, čime se uvodi nova vrijednost, budući da se za provođenje jedne aktivnosti maksimalno koriste vlastiti resursi, koji dovode do razvoja i drugog sektora - drvne industrije. Gorski kotar je regija na kojoj se susreću, ili se tek dodiruju, kulturni areali: dinarski, panonski, jadranski i alpski. Svi su oni utjecali i na tradicijsko graditeljstvo. Ovo je šumoviti kraj pokriven crnogoricom, ali obiluje i kamenom (šumoviti kras), pa se oba materijala koriste u narodnome graditeljstvu, ovisno o lokalnim uvjetima.⁵⁸

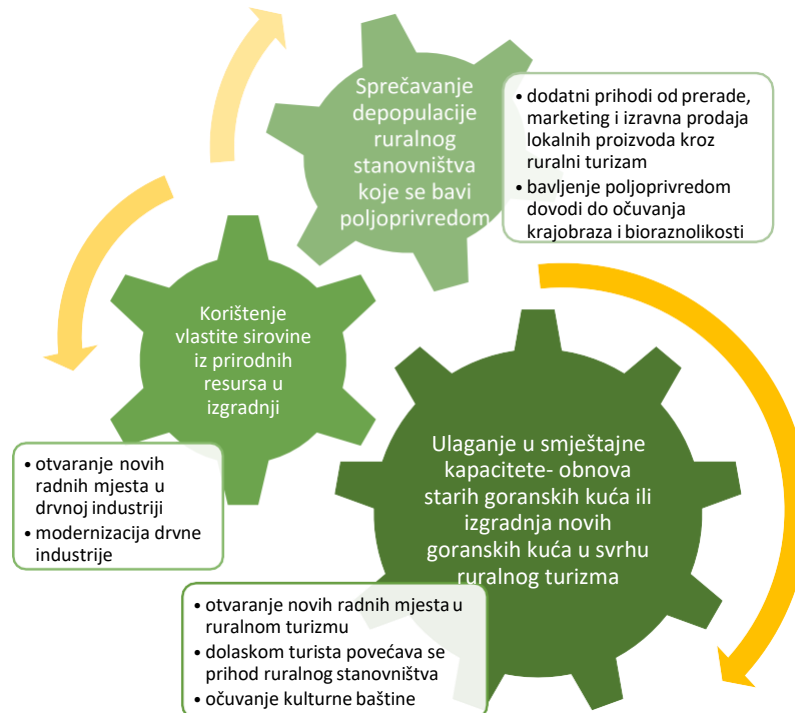
Obnovom starih goranskih kuća čuva se kulturna baština područja LAG-a Gorski kotar.

Budući da se životnoj sredini otvaraju drugi sadržaji, koji unose raznolikosti i nove mogućnosti, dolazi do smanjenja depopulacije ruralnog stanovništva koje se bavi i poljoprivredom. Ostankom stanovništva koje se bavi poljoprivredom, doprinosi se očuvanju okoliša, budući da bavljenje poljoprivredom sprječava zaraštenost zemljišta grmljem i šumskom vegetacijom i na taj se način sprječava mijenjanje krajobraza te se posljedično čuva i bioraznolikost. Na ovaj način, provođenjem jedne mjere kojoj je cilj razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti, doprinosimo i zaštiti i očuvanju okoliša. Također, ponudom lokalnih poljoprivrednih proizvoda i tradicionalnih jela pripremljenih od lokalnih proizvoda stvara se dodana vrijednost ruralnom turizmu. Na ovaj način, pristup Lokalne razvojne strategije je i integriran i inovativan

⁵⁷ Prilikom prijave projekta, projektant će dati Izjavu da je projektna dokumentacija u skladu sa idejnim projektom goranske drvene kuće, koji je odobrila skupština LAG-a (Prilog 13).

⁵⁸ Preuzeto iz "Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo" autora Zdravka Živk

Dijagram 2. Prikaz inovativnosti i integriranosti Lokalne razvojne strategije

Važno je napomenuti da je ova aktivnost komplementarna s prioritnom aktivnosti za razvoj proizvoda “Ruralni i planinski turizam” pod nazivom “Uređenje pojedinačnih seoskih gospodarstava poštujući i/ili interpretirajući elemente tradicionalnog lokalnog graditeljstva i uređenja okoliša” koja je navedena u Strategiji razvoja turizma RH do 2020. godine.

3.6. Doprinos LRS horizontalnim pitanjima PRR

Inovacije

Mobilna tržnica poljoprivrednih proizvoda

Slika 9. Primjer mobilne tržnice poljoprivrednih proizvoda

Uz prethodno navedenu inovativnost u pripremi, ali i budućoj provedbi LRS, doprinos razvoju inovacija ogleda se i u planiranju projekta suradnje (međuteritorijalnog) s LAG-ovima PGŽ kroz mjeru 19.3.2. radnog naziva “Mobilna tržnica lokalnih proizvoda”, budući da projekt predstavlja uvođenje inovacije - razvoj novog pristupa marketingu poljoprivrednih proizvoda na području RH te promicanje suradnje poljoprivrednih gospodarstava i proizvođača s jedne strane i kupaca s druge strane.

Zaštita okoliša

Poticanje bavljenja poljoprivredom → očuvanje krajobraza i bioraznolikosti

Zaštita okoliša je horizontalna tema, koja utječe na sva prioritetna područja PRR-a s naglaskom na iskorištavanje potencijala jedinstvenih krajobraznih vrijednosti i biološke raznolikosti u RH. Kao što je već rečeno, prioritetni cilj LRS LAG Gorski kotar je smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života. Poticaj bavljenju poljoprivredom i doprinos konkurentnosti i održivosti poljoprivrede uz poštivanje pravila dobre poljoprivredne prakse će se postići provođenjem mjere-6.3.1. što će dovesti do očuvanja krajobraza i bioraznolikosti.

Prilagodba i ublažavanje klimatskih promjena

Prioritet imaju projekti koji uključuju korištenje energije iz obnovljivih izvora energije

Drugi vid doprinosa LRS horizontalnom pitanju vezanom uz prilagodbu i ublažavanje klimatskim promjenama jest davanje prednosti ulaganjima koja uključuju OIE.

Projekti koji uključuju korištenje OIE dobivaju dodatne bodove na kriterijima odabira u odnosu na druge projekte u okviru istih mjera.

Stvaranje novih radnih mjesta

8 novih radnih mjesta provedbom projekta putem planiranih mjera

Planirane mjere LRS LAG-a Gorski kotar pri odabiru projekta prednost daju projektima, koji pridonose stvaranju novih radnih mjesta. Ukupni očekivani broj novih radnih mjesta nakon provedbe odabranih projekata kroz planirane mjere je 8.

3.7. Procedura odabira projekata

U provođenju lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice osnovni princip je sljedeći: europske institucije utvrđuju zajedničke ciljeve i načela svakog fonda; nacionalna ili regionalna upravljačka tijela određuju osnovna pravila za provođenje programa; APPRRR raspisuje natječaj za odabir LAG-a; LAG objavljuje natječaje, zaprima, ocjenjuje i odabire projekte kojima će se dodijeliti potpora, a pomoću kojih će se dostići ciljevi određeni u LRS; krajnji korisnici (nositelji projekata) provode projekte i primaju potporu.

APPRRR i LAG sklapaju Sporazum o suradnji u izvršavanju delegiranih administrativnih provjera (Sporazum) kojim definiraju funkcije i odgovornosti između APPRRR i LAG-a pri provedbi delegiranih administrativnih provjera, koje se odnose na prihvatljivost krajnjih korisnika i sukladnost s kriterijima odabira.

Procedura odabira projekata bit će detaljno definirana LAG Natječajem.

3.7.1. Raspisivanje natječaja – priprema vodiča za korisnike (interni dokument)

Nakon što LAG Gorski kotar potpiše Sporazum s APPRRR, zaposlenici LAG-a će, uz pomoć APPRRR, pripremiti natječajnu dokumentaciju te provesti radionice za edukaciju potencijalnih korisnika i konzultanata, kako bi se osnažio postupak prijave na natječaj i umanjile pogreške prilikom prijave.

LAG će raspisati natječaj za pojedini tip mjere prema akcijskom i financijskom planu koji su navedeni u ovoj LRS te Planu provedbe LRS pod uvjetom da je APPRRR raspisala najmanje jedan nacionalni natječaj za taj tip operacije. Tekst natječaja će odobriti Upravni odbor.

Tekst LAG Natječaja sadržavati će: predmet, svrhu i iznos raspoloživih sredstava LAG Natječaja; uvjete prihvatljivosti nositelja projekta i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti projekta i dokumentaciju; uvjete prihvatljivosti troškova i dokumentaciju; kriterije odabira projekata i dokumentaciju; prihvatljive i neprihvatljive troškove; detaljni postupak odabira projekata; visinu i intenzitet potpore (s jasno definiranim uvećanjima); način, uvjete i rokove prijave projekta i popis priloga i obrazaca.

LAG će Natječaj, sa svim pripadajućim priložima, objaviti na web-stranici LAG- te će

obavijestiti nadležni sektor APPRRR o raspisanom Natječaju LAG-a.

3.7.2. Način provjere kriterija prihvatljivosti i kriterija odabira

Zaposlenici LAG-a (uz pomoć APPRRR) i, po potrebi, vanjski stručnjaci izradit će Kontrolne liste za provjeru kriterija prihvatljivosti navedenih u LRS i dodatne radne dokumente za svaki tip mjere naveden u LRS, koji će se koristiti prilikom ocjene prijavljenih projekata na Natječaj. Provjeravat će se je li visina potpore odgovarajuća za pojedini tip mjere, je li korisnik i ulaganje prihvatljivo, zadovoljava li projekt odnosno nositelj projekta propisane uvjete i kriterije prihvatljivosti, jesu li planirani troškovi prihvatljivi, jesu li obavezni dokumenti koji su predani na Natječaj odgovarajući, zadovoljava li projekt propisani minimum bodova na kriterijima odabira i ostali uvjeti navedeni u Programu i podzakonskim aktima za provedbu pojedinog tipa mjere.

Način primjene Kontrolnih lista i ostalih radnih dokumenata i raspodjela dužnosti među članovima Ocjenjivačkog odbora (OO) će biti detaljno opisana u internoj proceduri LAG-a. Upravni odbor će odobriti ove dokumente.

Kontrolne liste će također sadržavati dio za provjeru kriterija odabira i izračun ukupnog broja bodova na kriterijima odabira. Projekti koji neće udovoljavati kriterijima prihvatljivosti i ostalim uvjetima te koji neće udovoljavati minimalnom broju bodova za pojedini tip mjere, biti će isključeni iz postupka odabira projekata.

Nakon ocjene svih projekata, OO će za potpune, pravovremene i prihvatljive projekte izraditi rang listu sukladno bodovima ostvarenim na kriterijima odabira. U slučaju da dvije ili više prijave imaju isti broj bodova, prednost na rang-listi imaju prijave s ranijim vremenom podnošenja.

Rang lista mora sadržavati jasno obrazloženje za svaku preporuku pojedinog projekta za odabir uz obavezno naznačeni naziv projekta, prihvatljive troškove/aktivnosti, najviši iznos prihvatljivog troška/aktivnosti, intenzitet i iznos potpore te ostvareni broj bodova uz jasnu napomenu UO LAG-a o opravdanosti projekta.

Na rang listi se nalaze i projekti koji su isključeni iz postupka odabira projekata.

U slučaju kada LAG nema dovoljno sredstava na raspolaganju za sve potpune, pravovremene, prihvatljive projekte određuje se prag raspoloživosti iznad kojeg će se nalaziti svi projekti za koje postoji dovoljno raspoloživih sredstava.

Odabir projekata od strane UO LAG-a

Prilikom odabira projekata LAG mora osigurati poštivanje sljedećih pravila:

- nakon isključenja članova UO LAG-a kod kojih je utvrđen sukob interesa, najmanje 51% članova UO LAG-a mora imati pravo glasa prilikom odlučivanja
- za odabir projekta mora glasovati natpolovična većina članova UO LAG-a s pravom glasa
- bilo koja pojedinačna interesna skupina ne posjeduje više od 49% glasačkih prava prilikom odlučivanja
- od članova UO LAG-a koji su glasovali za projekt najmanje 50% glasova pripada partnerima koji ne pripadaju tijelima javne vlasti
- kvorum od 51% članova mora fizički prisustvovati sjednicama UO LAG-a kako bi odluke bile pravovaljane, odnosno upotreba pisane procedure kako bi se omogućio kvorum nije dozvoljena
- nepristranost i transparentnost prilikom odabira projekata
- jednakost u postupanju prema svim nositeljima projekata i svim uključenim stranama prilikom postupka odabira projekata
- zaštita osobnih podataka i zabrana diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovina, rođenje, naobrazba, društveni položaj ili druge osobine.

Na sjednici UO potvrđuje se ispravnost provedenog postupka te se donosi konačna odluka/rang

lista odabranih projekata. Na zahtjev članova UO LAG-a, članovi OO i/ili osobe koje provode administrativnu kontrolu projekta mogu prisustvovati sjednicama kako bi im obrazložili projekt.

UO LAG-a može zatražiti dodatne informacije kako bi mogao donijeti ispravnu odluku pri čemu nije obvezan prihvatiti preporuku članova OO i osoba koje provode administrativnu kontrolu projekta, ali mora biti zabilježen jasan razlog za donošenje takve odluke. Ako se dogodi takva situacija, UO LAG-a mora dokazati vlastitom provjerom da predloženi projekt nije/je prihvatljiv.

Članovi UO LAG-a moraju odobriti i isključenje projekata iz postupka odabira.

Nakon odabira projekata od strane UO LAG-a, LAG izdaje odluke i šalje ih nositeljima projekata, sukladno propisanome u LAG Natječaju

U slučaju da se nakon izuzimanja članova UO LAG-a zbog sukoba interesa ne može osigurati kvorum i ravnopravnost u odlučivanju, odlučivanje o odabiru projekta obavlja skupština odabranog LAG-a, pri čemu prilikom odlučivanja vrijede ista prethodno navedena pravila.

Nakon utvrđivanja rang-liste odabranih projekata, LAG će na svojoj mrežnoj stranici objaviti popis projekata s nazivom nositelja projekta, nazivom i kratkim opisom projekta te intenzitetom i iznosom potpore.

Prigovori na Odluke LAG-a

Krajnji korisnici (nositelji projekata) imaju pravo podnijeti prigovor na odluke UO odabranog LAG-a u situacijama povrede odredbi LAG natječaja, pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i/ili pogrešne primjene pravnog propisa na kojem se temelji odluka. Prigovor se podnosi preporučenom poštom na adresu LAG-a u roku propisanom LAG Natječajem.

Skupština LAG-a imenuje članove tijela LAG-a nadležnog za prigovore, a rokovi za donošenje odluka tijela LAG-a nadležnog za prigovore propisuju se LAG natječajem.

Odluke tijela LAG-a nadležnog za prigovore su konačne i ne mogu biti promijenjene od strane UO LAG-a, a LAG je dužan obavijestiti nositelja projekta o odluci tijela LAG-a nadležnog za prigovore.

3.7.3. Odabir i osposobljavanje Ocjenjivačkog odbora

Upravni odbor LAG-a imenovat će povjerenstvo za odabir projekata tzv. Ocjenjivački odbor (OO) najkasnije do objave prvog natječaja LAG-a.

Članovi Ocjenjivačkog odbora LAG-a ne mogu biti članovi niti jednog tijela LAG-a koje sudjeluje u postupku odabira projekata.

Nakon imenovanja članova OO, zaposlenici LAG-a koji su sudjelovali u izradi LRS, internih procedura i internih dokumenata će provesti izobrazbu i osposobljavanje članova OO.

U slučaju potrebe za specifičnim vještinama i znanjima u ocjenjivanju projekata (npr. analiza poslovnog plana, analiza financijskih izvješća, poznavanje postupka javne nabave i sl.) ugovorit će se vanjski stručnjaci koji će provesti potrebno osposobljavanje članova OO.

Sukob interesa

U svrhu osiguranja neovisnog i nepristranog donošenja odluka i izbjegavanja sukoba interesa između osoba koje sudjeluju u odabiru projekata i nositelja projekata, svaki sudionik procesa će, po upoznavanju s popisom nositelja projekata prijavljenih na natječaj, Izjavu o nepristranosti i povjerljivosti, koja je objavljena na službenoj mrežnoj stranici Agencije za plaćanja (www.apprrr.hr) i kojom se potvrđuje da se niti osoba koja sudjeluje u procesu niti članovi njezine obitelji ne nalaze u sukobu interesa. Istom izjavom osoba potvrđuje i da nema osobnih interesa kojima može utjecati na nepristranost prilikom postupka odabira projekata, i da će u postupku odabira projekata postupati časno, pošteno, savjesno, odgovorno i nepristrano čuvajući povjerljivost podataka i informacija te vlastitu vjerodostojnost i dostojanstvo.

U slučaju saznanja da se nalazi u sukobu interesa, osoba koja sudjeluje u postupku odabira projekata obvezna je o tome odmah izvijestiti ostale sudionike i nadležno tijelo LAG-a te

pisanim putem zatražiti izuzimanje iz daljnjeg postupka u vezi s projektom na koji se odnosi utvrđeni sukob interesa. U toj situaciji odabrani LAG izuzima takvu osobu iz daljnjeg postupanja kod predmetnog projekta.

LAG je dužan voditi registar evidencije potencijalnog sukoba interesa.

Sukob interesa ne postoji ako osoba koja sudjeluje u postupku odabira projekata nije osobno, kao niti članovi njegove obitelji (bračni ili izvanbračni drug, dijete ili roditelj) sljedeće:

- zaposlenik, član, član upravnog ili bilo kojeg drugog tijela ili čelnik upravnog tijela nositelja projekta niti bilo koje druge fizičke/pravne osobe povezane na bilo koji način s nositeljem projekta (partnerski odnos u provedbi projekta i sl.) i
- u odnosu na nositelja projekta ima bilo kakav materijalni ili nematerijalni interes, nauštrb javnog interesa i to u slučajevima obiteljske povezanosti, ekonomskih interesa ili drugog zajedničkog interesa.

Pridržavanje procedure o sukobu interesa izuzetno je važno za osiguranje transparentnog i nediskriminativnog procesa, pa će se svi sudionici procesa dodatno educirati o toj temi.

3.7.4. Procedura za dodjelu većeg intenziteta potpore

LAG Gorski kotar neće dodjeljivati veći intenzitet potpore od onog propisanog PRR, zbog ograničenog budžeta i stvaranja mogućnosti dodjele potpore većem broju projekata.

3.7.5. Način podnošenja odabranih projekata LAG-a u Agenciju za plaćanja

Nakon provedenog postupka odabira projekata, LAG će podnijeti Zahtjev za potporu u APPRRR temeljem natječaja za mjeru/podmjeru/tip operacije koji se provodi putem LRS za odabrane projekte, a sukladno smjernicama opisanima tekstom natječaja za provedbu LRS.

Nakon zaprimljenog Zahtjeva za potporu APPRRR provodi administrativnu kontrolu Zahtjeva za potporu. APPRRR će obavijestiti odabrani LAG o rezultatu administrativne kontrole, a Odluke o dodjeli sredstava, odnosno Odluke o odbijanju Zahtjeva za potporu se dostavljaju nositelju projekta.

3.7.6. Procedura za odabir projekta kada je LAG korisnik

LAG Gorski kotar se planira prijaviti direktno kao korisnik na Natječaj za mjeru 7.4.1, koji će objaviti APPRRR, dok se na Natječaje LAG-a neće javljati kao korisnik iz razloga što LAG ne želi opterećivati ograničeni budžet vlastitim projektom, već želi dati mogućnost drugim lokalnim projektima i korisnicima.

3.7.7. Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje

Planirani projekti suradnje odnose se na sljedeće teme:

- vrednovanje i promociju lokalne baštine i autohtonih proizvoda
- zaštita autohtonih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda
- povezivanje i suradnje postojećih LAG-ova s područja RH, EU i šire kako bi se postigao daljnji razvoj i unaprijedio rad LAG-ova i njihovih lokalnih zajednica;
- brendiranje područja i proizvoda s Natura 2000 područja;
- promocija i povezivanje proizvođača poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda (kratki lanci opskrbe) i pružatelja usluga sa zainteresiranim kupcima

a) Planirani projekti suradnje

U okviru podmjere 19.3. planirano je provesti ukupno 2 projekta suradnje od čega jedan transnacionalni projekt suradnje i jedan međuteritorijalna projekt suradnje. Prilikom izrade LRS osmišljeno je nekoliko potencijalnih projekata suradnje sukladno navedenim temama planiranih projekata:

1. Transnacionalni projekt suradnje s poljskim LAG-om "Zakole Dolnej Wisły" - LAG Gorski kotar planira provesti transnacionalni projekt suradnje s poljskim LAG-om "Zakole Dolnej Wisły" koji je osnovan 16. veljače 2006. g. Područje LAG-a "Zakole Dolnej Wisły" se nalazi u dolini rijeke Vistula i okuplja četiri općine: Dabrowa Chelminska, Kijewo Krolewskie, Pruszcz i Unisławia.

Cilj planiranog projekta suradnje je vrednovanje i promocija lokalne baštine i autohtonih proizvoda, što se namjerava postići kroz razmjenu iskustava tijekom studijskih posjeta partnera u projektu, a koji bi uključivali sljedeće: posjet lokalnim prerađivačima; predstavljanje modela marketinga lokalnih proizvoda; posjet događanjima i sajmovima na kojima se prodaju lokalni proizvodi te tradicionalne metode promicanja lokalne baštine; održavanje konferencije u cilju promicanja dobre prakse, promoviranja projekta i poticanja uporabe lokalne baštine, uz sudjelovanje lokalnih proizvođača, lokalnih vlasti, nevladinih organizacija.

LAG Gorski kotar je partner u ovom projektu suradnje.

2. Transnacionalni projekt suradnje s talijanskim LAG-om Lokalna akcijska skupina GAL Carso LAS KRAS, slovenskim LAG-ovima: Lokalna akcijska skupina LAS Istre, Lokalna akcijska skupina LAS Krasa in Brkinov, Lokalna akcijska skupina LAS Društvo za razvoj podeželja med Snežnikom in Nanosom i hrvatskim LAG-ovima: Lokalna akcijska grupa LAG Sjeverna Istra, Lokalna akcijska grupa LAG Središnja Istra, Lokalna akcijska grupa LAG Južna Istra, Lokalna akcijska grupa LAG Istočna Istra, Lokalna akcijska grupa LAG Terra Liburna, Lokalna akcijska grupa VINODOL, Lokalna akcijska grupa LAG Gorski Kotar. Cilj ovog projekta je povezivanje i suradnja postojećih LAG-ova na području geografski poznatom kao Istra, Kvarner, Gorski Kotar; Kras i Brkini u cilju daljnjeg razvoja i unapređenja rada samih LAG-ova i njihovih lokalnih zajednica. Navedeni LAG-ovi su sklopili Sporazum o suradnji dana 18. prosinca 2015. g. dok će se pojedinačni i konkretni poslovi i projekti urediti naknadno posebnim ugovorima.

LAG Gorski kotar je partner u ovom projektu suradnje.

3. Međuteritorijalni projekt suradnje s LAG-om Neretva na temu "brendiranje" područja Nature 2000. Cilj projekta je senzibilizacija i informiranje lokalnih stanovnika i područja oba LAG-a o zaštićenim područjima Natura 2000 te stvaranje brenda u svrhu promicanja Natura 2000 područja i proizvoda proizvedenih na Natura 2000 području. LAG Gorski kotar i LAG Neretva će naknadno utvrditi konkretne poslove i korake u provođenju projekta posebnim ugovorima.

Nositelj ovog projekt je LAG Gorski kotar.

4. Međuteritorijalni projekt suradnje s LAG-ovima Primorsko-goranske županije radnog naziva "Mobilna tržnica lokalnih proizvoda". Cilj projekta jest promocija i povezivanje proizvođača poljoprivrednih i nepoljoprivrednih proizvoda i pružatelja usluga s jedne strane i zainteresiranih kupaca i potreba kupaca s druge strane s područja LAG-ova uključenih u projekt. Na ovaj način bi se stvorile nove tržišne mogućnosti za lokalne poljoprivrednike i proizvođače na područjima uključenih LAG-ova, poticala bi se proizvodnja i prodaja lokalnih autohtonih i ekoloških proizvoda i omogućila bi se dostupnost visokokvalitetnih proizvoda po pristupačnim cijenama lokalnom stanovništvu. LAG-ovi koji su partneri u ovom projektu suradnje će pojedinačne i konkretne poslove i korake u provođenju projekta naknadno će se urediti posebnim ugovorima.

LAG Gorski kotar je partner u ovom projektu suradnje.

b) Procedura pripreme projekta suradnje (mjera 19.3.1.) i odobrenje projekta

Nakon što LAG Gorski kotar bude odabran, Upravni odbor će na sastanku razmotriti projekte suradnje planirane u ovoj LRS te nove pristigle projektne ideje ostalih inicijatora i odlučiti o prioritetnim za provedbu ovisno o broju bodova koje će projekti ostvariti temeljem kriterija odabira navedenim u Pravilniku, koji definira provedbu projekta suradnje, temeljem stupnja definiranosti ciljeva i ideje planiranih projekata suradnje i temeljem značajnosti utjecaja na ostvarenje strateških i horizontalnih ciljeva ove LRS. Nakon definiranja prioritetnih projekata

suradnje, LAG će kontaktirati partnere u projektima suradnje te dogovoriti sastanak odnosno posjet partnerima kako bi se formalno definirali parametri projekata suradnje - ciljevi, raspodjela troškova, nositelj projekta, sljedeći koraci u provedbi, rokovi i sl. te sastavio nacrt Sporazuma o suradnji između partnera u projektu.

Nakon definiranja bitnih parametara projekata suradnje i nacrta Sporazuma o suradnji, LAG će prezentirati prioritetne projekte suradnje na Skupštini LAG-a na kojoj će se odlučiti o njihovoj provedbi. Nakon odluke Skupštine o provedbi projekta, partneri će potpisati Sporazum o suradnji.

Upravni odbor će donijeti odluku o pokretanju pripremnih aktivnosti za provedbu planiranog projekta suradnje, nakon čega može započeti provođenje pripremnih aktivnosti sukladno Listi prihvatljivih troškova za mjeru 19.3.1. s tim da troškovi moraju nastati do najkasnije 18 mjeseci nakon donošenja odluke o pokretanju pripremnih aktivnosti, ali ne kasnije od 1. prosinca 2020. godine. LAG će podnijeti Zahtjev za potporu za mjeru 19.3.1. po raspisivanju Natječaja za navedenu mjeru od strane Agencije za plaćanja. Nakon izvršenja pripremnih aktivnosti projekta suradnje, LAG će podnijeti Zahtjev za isplatu Agenciji za plaćanja.

LAG je obvezan pridržavati se svih uvjeta prihvatljivosti propisanih Pravilnikom o provedbi Podmjere 19.3. i načinom provedbe iste.

c) Procedura provedbe projekta suradnje (mjera 19.3.2.)

Upravni odbor će donijeti odluku o početku provedbe planiranog projekta suradnje, nakon čega može započeti provođenje aktivnosti sukladno Listi prihvatljivih troškova za mjeru 19.3.2., s tim da troškovi provedbe ne smiju nastati prije podnošenja Zahtjeva za potporu i moraju nastati najviše 36 mjeseci od dana potpisa Sporazuma o suradnji, ali ne kasnije od 30. lipnja 2022. godine. LAG će podnijeti Zahtjev za potporu za mjeru 19.3.2. po raspisivanju Natječaja za navedenu mjeru od strane Agencije za plaćanja. U slučaju provođenja transnacionalnog projekta suradnje, LAG mora obavijestiti Upravljačko tijelo za godinu n najkasnije do 31. ožujka godine n+1. Nakon izvršenja aktivnosti provedbe projekta, LAG će podnijeti Zahtjev za isplatu Agenciji za plaćanja.

Praćenje i vrednovanje projekata suradnje i informiranje o projektima suradnje provodit će se na način opisan u poglavlju 6. LAG je obvezan pridržavati se svih uvjeta prihvatljivosti propisanih Pravilnikom o provedbi Podmjere 19.3. i načinom provedbe iste.

3.7.8. Usklađenost LRS s nadređenim dokumentima

Usporedbom ciljeva LRS, zaključuje se da su u potpunosti usklađeni s ciljevima PRR-a te s pojedinim prioritetima unutar svakog od cilja Razvojne strategije Primorsko-goranske županije, a koji se odnose na poljoprivredu, šumarstvo i ruralni razvoj.

Cilj i prioriteti LRS LAG Gorski kotar	Odgovarajući cilj i prioriteti Razvojne strategije Primorsko-goranske županije	Odgovarajući cilj PRR	Odgovarajući prioritet Strategije Europa 2020. za politiku ruralnog razvoja koji je i prioritet PRR-a
<p>CILJ 1- Smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života kroz razvoj ruralne infrastrukture</p> <p>Prioritet 1– Razvoj ponude kulturnih, sportskih i društvenih sadržaja</p>	<p>CILJ 1. Razvoj konkurentnog i održivog gospodarstva:</p> <p>Prioritet 1.4. Razvoj zelenog gospodarstva</p> <p>CILJ 2. Jačanje regionalnih kapaciteta i ravnomjeran razvoj</p> <p>Prioritet 2.1 Ravnomjeran razvoj mikroregija i povećanje teritorijalne kohezije</p> <p>CILJ 3. Razvoj ljudskih potencijala i povećanje kvalitete života</p> <p>Prioritet 3.5 Unapređenje kvalitete i dostupnosti kulturnih i sportskih sadržaja</p>	<p>Smanjenje ruralne depopulacije i povećanje kvalitete života te gospodarski oporavak</p>	<p>Prioritet 6- Promicanje društvene uključenosti, suzbijanja siromaštva te gospodarskog razvoja u ruralnim područjima</p>
<p>CILJ 2- Stvaranje održive poljoprivrede modernizacijom i poticanjem malih poljoprivrednika</p> <p>Prioritet 2 – Stvaranje konkurentnosti i bolje produktivnosti poljoprivrednih gospodarstva kroz obnovu i modernizaciju</p> <p>Prioritet 3 – Jačanje održivosti malih poljoprivrednih gospodarstava</p>	<p>CILJ 1. Razvoj konkurentnog i održivog gospodarstva:</p> <p>Prioritet 1.1. Razvoj poticajnog poduzetničkog okruženja</p> <p>Prioritet 1.3 Razvoj gospodarstva temeljenog na znanju i inovacijama</p> <p>Prioritet 1.4 Razvoj zelenog gospodarstva</p> <p>Prioritet 1.5 Razvoj ključnih gospodarskih djelatnosti</p>	<p>Restrukturiranje i modernizacija poljoprivrednog i prehrambenog sektora</p>	<p>Prioritet 2- Jačanje isplativosti poljoprivrednoga gospodarstva i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede u svim regijama te promicanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama</p> <p>Prioritet 3- Promicanje organizacije lanca opskrbe hranom, uključujući preradu i plasiranje poljoprivrednih proizvoda na tržište, dobrobit životinja te upravljanje rizikom u poljoprivredi</p>
<p>CILJ 3 - Razvoj ruralnog područja kroz provedbu LEADER pristupa</p> <p>Prioritet 4 – Poticanje suradnje i partnerstva lokalnih zajednica, prijenos znanja i provođenje projekata suradnje</p>	<p>CILJ 1. Razvoj konkurentnog i održivog gospodarstva:</p> <p>Prioritet 1.4. Razvoj zelenog gospodarstva</p>	<p>Svi ciljevi Programa ruralnog razvoja za razdoblje 2014-2020.</p>	<p>Svih 6 prioriteta Strategije Europa 2020. za politiku ruralnog razvoja i PRR-a</p>

3.7.9. Doprinos LRS svim prioritetima iz PRR-a i LEADER –a specifičnim ciljevima iz PRR-a

Prioriteti Programa ruralnog razvoja za Republiku Hrvatsku 2014-2020.	Planirane mjere unutar LRS koje doprinose pojedinim prioritetima
Prioritet 1.: Poticanje prijenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	19.3.1/19.3.2 ; 19.4.1.
Prioritet 2.: Jačanje isplativosti poljoprivrednoga gospodarstva i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede u svim regijama te promicanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama	6.3.1.;
Prioritet 3.: Promicanje organizacije lanca opskrbe hranom, uključujući preradu i plasiranje poljoprivrednih proizvoda na tržište, dobrobit životinja te upravljanje rizikom u poljoprivredi	19.3.1/19.3.2 ; 19.4.1.
Prioritet 4.: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom	6.3.1.;, 19.3.1/19.3.2, 19.4.1.
Prioritet 5.: Promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru	7.4.1; 6.3.1.; 19.3.1/19.3.2 ; 19.4.1
Prioritet 6.: Promicanje društvene uključenosti, suzbijanja siromaštva i gospodarskog razvoja u ruralnim područjima	7.4.1.
LEADER specifični ciljevi	Planirane mjere unutar LRS koje doprinose pojedinim prioritetima
ohrabrivanje i razvoj aktivnosti ruralnog stanovništva da zajednički djeluje putem projekata suradnje	Planirane mjere 19.3.1/19.3.2; 19.4.1. doprinose svim specifičnim LEADER ciljevima.
razvijanje integriranih lokalnih razvojnih strategija i pripremanje njihove provedbe;	
promicanje lokalnih inicijativa i partnerstava uključivanjem lokalnih zajednica, poslovnih predstavnika i predstavnika lokalne uprave	
transfer postignuća, iskustava i stručnog znanja, te dostupnost informacija i zaključaka	

3.7.10. Opis doprinosa i kohezije između LRS i prioriteta iz PRR-a i LEADER-a specifičnih ciljeva iz PRR-a

Prioritet 1 PRR-a. Provedbom projekata suradnje kroz mjeru 19.3.1/19.3.2. s LAG-ovima van teritorija Republike Hrvatske i LAG-ovima RH potiče se razmjena znanja i primjera dobre prakse, razvija se suradnja i potiče razvoj inovacija prijenosom informacija iz drugih država i drugih područja unutar RH. Organiziranjem konferencije unutar projekta suradnje informirat će se veći dio ruralne zajednice o različitim mogućnostima marketinga i promocije lokalnih autohtonih proizvoda. Projektom suradnje na temu mobilne tržnice poljoprivrednih proizvoda unosi se inovacija i primjer dobre prakse.

Provođenjem mjere 19.4.1., zaposlenike i članove LAG-a se kroz usavršavanja i obrazovanja s područja ekološke poljoprivrede, programa kvalitete, inovacija s područja poljoprivrede i šumarstva, zaštite okoliša, korištenja obnovljivih izvora energije osposobljava za daljnji prijenos znanja i inovacija na članove ruralne zajednice.

Prioritet 2 PRR-a. Poticanjem malih poljoprivrednih gospodarstava dodjelom potpore kroz mjeru 6.3.1. omogućuje se da ona postanu gospodarski održiva. Istovremeno se ulaganjem u poljoprivrednu opremu osigurava veća produktivnosti i konkurentnost na tržištu.

Prioritet 3 PRR-a. Projektima suradnje u mjeri 19.3.1./19.3.2. i provođenjem usavršavanja i obrazovanja kroz mjeru 19.4.1. promicat će se programi kvalitete, razvoj lokalnim tržištima i kratkih lanaca opskrbe te organizacija proizvođačkih skupina/proizvođačkih organizacija, standardi zaštite i dobrobiti životinja i mogućnosti upravljanja rizikom u poljoprivredi.

Prioritet 4 PRR-a. Ulaganjem u poljoprivredna gospodarstva i poticanjem bavljenja poljoprivredom kroz mjeru 6.3.1. doprinosi se očuvanju bioraznolikosti i krajobraza. Projektom suradnje u mjeri 19.3.1/19.3.2. planira se doprinijeti promociji Natura 2000 područja („brendiranje“ Natura 2000 područja). Kroz mjeru 19.4.1. provest će se izobrazba o Natura 2000 području, boljem upravljanju vodama te upravljanju i rukovanju gnojivima i pesticidima.

Prioritet 5 PRR-a. Prilikom dodjele potpore unutar mjera 7.4.1., 6.3.1., prednost će se dati projektima koji uključuju korištenje energije iz obnovljivih izvora energije, čime se promiče učinkovitost korištenja resursa i pomak prema gospodarstvu s niskom razinom ugljika otpornom na klimatske promjene.

Prioritet 6 PRR-a.

Mjera 7.4.1. kroz ulaganja u sadržaje za provođenje slobodnog vremena i kulturne sadržaje doprinosi atraktivnosti sela i njegovom razvojnom potencijalu za druge aktivnosti te poticanju rasta i društveno-ekonomske održivosti.

LEADER specifični ciljevi. Provedbom planiranih projekata suradnje koji su navedeni u ovoj LRS kroz mjeru 19.3.1/19.3.2. potiče se ruralno stanovništvo na zajedničko djelovanje. Projekt radnog naziva „Mobilna tržnica poljoprivrednih proizvoda“ povezat će ruralno stanovništvo s područja LAG-a – proizvođače i kupce, što će rezultirati zajedničkim djelovanjem u jednom projektu suradnje. Ruralno stanovništvo je sudjelovalo te će i dalje sudjelovati u izradi i provedbi Lokalne razvojne strategije dajući svoj doprinos popunjavanjem anketnih upitnika, dajući projektne prijedloge, kontaktirajući članove LAG-a, sudjelujući na radionicama organiziranim od strane LAG-a, a zatim i podnošenjem prijave za mjere koje su planirane ovom LRS. Planiranim projektima suradnje i radionicama koje će i dalje provoditi, LAG će uključivati lokalno stanovništvo, poslovne predstavnike i predstavnike lokalne uprave te će isti rezultirati prijenosom postignuća, stručnog znanja i iskustava i dostupnosti informacija.

4. UKLJUČENOST LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS

Lokalni dionici sudjelovali su u izradi LRS kroz ispunjavanje anketnih upitnika, sukladno sektoru kojem pripadaju, kroz koje su imali priliku dati svoje viđenje smjera razvoja LAG područja. Pored toga, sudjelovali su i na radionicama u sklopu kojih su davali svoje komentare, primjedbe i prijedloge na stupanj izrađenosti LRS. U svrhu izrade i kasnije realizacije LRS, lokalni dionici su ispunili i projektne obrasce, koji su u skladu s njihovim vizijama razvoja Gorskog kotara.

4.1. Sudjelovanje različitih interesnih skupina u izradu LRS i primjena načela odozdo prema gore

U svrhu izrade LRS, LAG je organizirao radionice, sastanke i individualne konzultacije kako bi što više uključio lokalne dionike u proces izrade same LRS, sukladno potrebama i potencijalima područja.

Na skupu, u sklopu kojeg je bila i panel rasprava o Naturi 2000 i postupku ocjene o potrebi procjene utjecaja zahvata na okoliš u okviru izrade LRS, sudjelovali su stručnjaci iz različitih oblasti za navedenu temu. Skup je bio prilika za animiranje stanovništva te medija.

Daljnji tijek izrade LRS tekao je održavanjem četiri sastanaka Radne skupine i pet radionica. Na Skupštini održanoj krajem 2015. godine imenovani su članovi Radne skupine koji su i sami iskazali interes za sudjelovanje u izradi LRS. Radna skupina je ukupno brojala 29 članova te su njeni članovi bili i svi članovi Upravnog odbora LAG-a. Radna skupina uključivala je predstavnike različitih sektora (poslovni sektor – 44,8%, civilni sektor – 34,5%; javni sektor – 20,7%).

Obzirom na iskazanu potrebu u analizi stanja, kao vanjski suradnici sa svojim aktivnim doprinosom u analizi stanja priključili su se stručnjaci iz oblasti šumarstva.

Žene su bile zastupljene s 48,3%, a ranjive skupine s 3,45%. Više od polovice Radne skupine (62%) sudjelovalo je u radu LAG-a Gorski kotar od njegova osnivanja. Koordinatoricom izrade Strategije imenovana je voditeljica ureda LAG-a. U samoj pripremi Strategije aktivno su sudjelovale i zaposlenice ureda LAG-a.

Ukupno su održana četiri sastanaka Radne skupine na kojima se obrađivala analiza stanja, radilo se na SWOT analizi po resursima/sektorima, razvijala se i definirala razvojna vizija, razrađivao akcijski i financijski plan provedbe LRS te budućeg rada LAG-a, definirale su se procedure odobrenja projekata.

Na posljednjem sastanku Radne skupine, predstavljen je idejni projekt Goranske drvene kuće kao osnova za povezivanje sektora turizma, poljoprivrede i šumarstva koji su članovi Radne skupine, na preporuku Skupštine LAG-a, i prihvatili.

Nacrt LRS predstavljen je 22.03.2016. godine u Begovom Razdolju. Na njegovom predstavljanju sudjelovali su članovi Radne skupine i korisnici s LAG područja koji su dostavili projektne prijedloge. Rok za dostavu primjedbi i komentara na nacrt Strategije bio je do 01. travnja 2016. godine. Svi zaprimljeni komentari i primjedbe su uvaženi i postali su dio LRS.

LAG Gorski kotar održao je i dva koordinacijska sastanka s LAG-om Lika na temu uspostavljanja kratkih lanaca opskrbe te nekoliko sastanaka s LAG-ovima iz PGŽ-a s ciljem pokretanja mobilne tržnice na kojoj bi se nudili autohtoni proizvodi.

U svrhu izrade LRS održan je ciklus radionica u različitim dijelovima LAG-a te su prezentacije održane u manjim naseljima kako bi se što više približili ruralnim prostorima LAG područja. Kako je LAG Gorski kotar do provedbe Podmjere 19.1. provodio Mjeru 202 IPARD programa, lokalno je stanovništvo bilo dovoljno animirano da samo ponudi domaćinstvo i pomoć pri održavanju radionica. Na radionicama je ukupno prisustvovalo oko 200 ljudi.

Od dobivene Odluke o provedbi Podmjere 19.1., održane su dvije redovne Skupštine LAG-a Gorski kotar. Prva je održana 29. prosinca 2015. godine te je Skupština potvrdila članove Radne skupine. Druga je održana 29. veljače 2016. godine na kojoj je **usvojen idejni projekt „Goranske drvene kuće“ kao stručna podloga za izradu LRS do 2020. godine.**

S ciljem obavještanja što većeg broja stanovnika LAG područja o izradi LRS, održavale su se i emisije na Radiju Gorski kotar te su objavljivani članci u regionalnim dnevnim novinama „Novi list“ i portalu Gorske novosti. LAG je na svojoj internetskoj stranici i putem društvenih mreža redovito objavljivao vijesti vezano za izradu LRS, na kojoj su potencijalni korisnici mogli i ispuniti anketne upitnike te dostaviti projektne obrasce.

4.2. Opis partnerstva

Lokalna akcijska grupa Gorski kotar formirana je u travnju 2008. godine kao rezultat provedbe projekta „Održiva budućnost ruralnih krajeva Hrvatske“ kojeg su proveli Milieukontakt International iz Amsterdama, ODRAZ i HMRR, SMART i PINS. LAG Gorski kotar registriran je kao udruga 23.02.2009. godine kao prvi LAG u RH.

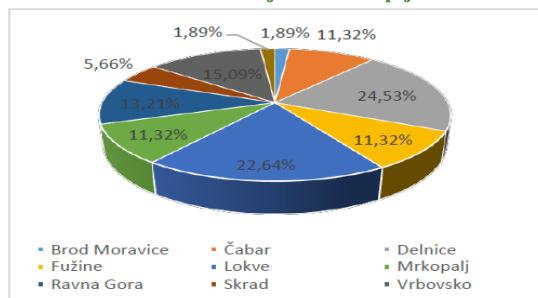
Organizacijska struktura LAG-a Gorski kotar sastoji se od Skupštine kao najvišeg tijela upravljanja Udruge, Nadzornog odbora kao nadzornog tijela Udruge koje nadzire financijski i organizacijski rad i razvoj udruge, Upravnog odbora kao upravnog i izvršnog tijela Udruge. Predsjednik Skupštine je ujedno i predsjednik Upravnog odbora. LAG broji 53 redovna člana; Upravni odbor broji devet članova, dok Nadzorni odbor broji tri člana LAG-a.

Od osnivanja, u radu LAG-a sudjeluje devet JLS (tri grada – Čabar, Delnice, Vrbovsko i šest općina – Brod Moravice, Fužine, Lokve, Mrkopalj, Ravna Gora, Skrad), JU NP Risnjak i Centar za poljoprivredu i ruralni razvoj Primorsko-goranske županije te LRA PINS d.o.o.

Struktura članova LAG-a Gorski kotar

Članstvo LAG-a čine predstavnici sva tri sektora koji na principima transparentnosti, konsenzusa i jednakosti odlučuju i sudjeluju u radu LAG-a. Članstvo čine predstavnici iz javnog (32,08%), civilnog (18,87%) i gospodarskog (49,06%) sektora. Predstavnike javnog sektora čine predstavnici JLS te predstavnici JU NP Risnjak, turističkih zajednica, Centra za poljoprivredu i ruralni razvoj, PP Delnice, komunalnih društava čiji su osnivači JLS, predstavnike civilnog sektora čine predstavnici raznoraznih udruga, dok poslovni sektor čine većinom predstavnici OPG-a, uz predstavnike obrta i tvrtki.

Grafikon 15. Teritorijalna zastupljenost članova LAG-a Gorski kotar

Izvor: LAG Gorski kotar, Registar članova, na dan 29. prosinca 2015. godine

Struktura Upravnog odbora LAG-a Gorski kotar

Upravni odbor čine predsjednik, dopredsjednik i sedam članova. U strukturi članova UO-a, gospodarski sektor zastupljen je s četiri člana (44%), civilni s tri člana (33%), te javni s dva člana (22%). Žene su zastupljene s 56 % (Odluka skupštine o imenovanju članova UO LAG-a donesena 26.4.2018.) Ovlaštene osobe za zastupanje LAG-a su predsjednik i dopredsjednik.

5. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS

5.1. Tijek provedbe LRS na nivou svake godine unutar programskog razdoblja 2014.-2020.

Akcijski program je izrađen s namjerom postizanja ciljeva definiranih u ovoj LRS.

LAG je dužan dostaviti Upravljačkom tijelu Godišnje izvješće o radu LAG-a za godinu „n-1“ koje se odnosi na provedene sufinancirane aktivnosti od 01. siječnja do 31. prosinca godine „n-1“ najkasnije do 15. veljače godine „n“.

Voditelj LAG-a, zaposlenici LAG-a i Upravni odbor odgovorni su za provedbu Akcijskog plana, a nadzor nad provedbom Akcijskog plana izvršava Nadzorni odbor i Skupština LAG-a. Kako bi se mogla pratiti provedba Akcijskog plana, bitan čimbenik su informacije vezane uz aktivnosti provedbe projekata, koje dostavljaju nositelji projekata.

Tablica 11. Raspodjela sredstava na razini LRS prema mjerama

Mjera	CILJ 1		CILJ 2		CILJ 3	
	7.4.1.		6.3.1.		19.3.1/ 19.3.2.	19.4.1.
Direktan doprinos fokus područjima	P6-6B		P2-2C		P6-6B	P6-6B
Indirektan doprinos fokus područjima			3A		1A, 1B, 3A, 4A	1A, 1B, 3A, 4A
Procijenjeni broj projekata	9		38		1/2	n/p
Ukupno iznos dodjele u EUR	447.450 EUR		570.000 EUR		50.872,50	267.080,63
% dodjele			56,02		n/p	n/p
% dodjele ukupno po Cilju	43,98 %		56,02 %		n/p	
Cilj-Prioritet prema važnosti	1.		2.		3.	

Raspodjela sredstava na razini LRS prema mjerama prikazana je u Tablici 11., a još je dodatno detaljnije opisana te razrađena i prema godinama u poglavlju 8. Financijski plan, Tablica 13. Također, u Tablici 11. naznačen je direktan i indirektan doprinos svake pojedine mjere fokus područjima PRR-a. Ukupan očekivani broj projekata za provedbu operacije 19.2.1. iz PRR je 40, dok je za operaciju 19.3.1. i 19.3.2. predviđeno po 2 projekta, odnosno ukupno 4.

Cilj 1 se planira ostvariti provođenjem mjera 7.4.1. Za mjeru 7.4.1. provest će se dva natječaja u 2020. godini i 2021. godini, a planirana alokacija iznosi 43,98 % ukupne dodijeljene alokacije za provođenje operacije 19.2.1. Za Cilj 1 koji je po važnosti i prvi cilj LRS-a planirano je 43,98 % sredstava ukupne alokacije.

Cilj 2 se planira ostvariti provođenjem mjere 6.3.1. Za mjeru 6.3.1. provesti će se dva natječaja, jedan 2018. godine i jedan 2020. godine, i očekuje se utrošak svih raspoloživih sredstava. Ukoliko alocirana sredstva ne budu utrošena, objavit će se još jedan natječaj u 2020. godini. Planirana alokacija iznosi 56,02 % ukupne dodijeljene alokacije za provođenje operacije 19.2.1. Cilj 2 je drugi cilj po važnosti LRS-a za koji je planirano 56,02 % sredstava ukupne alokacije.

Cilj 3 će se ostvariti provođenjem mjera 19.3.1, 19.3.2 i 19.4.1. Za mjeru 19.3.1 i 19.3.2 planiran je iznos koji čini 5% sredstva za provođenje operacije 19.2.1. Pripremne aktivnosti za prvi projekt se neće prijavljivati već će se LAG prijaviti izravno na natječaj za provedbu projekta suradnje koji se planira provesti u 2019. godini. Pripremne aktivnosti i provedba drugog projekta suradnje planirana je u 2020. godini. Mjera 19.4.1 (tekući troškovi i animacija) će se provoditi kontinuirano, a predviđen je iznos koji čini 25 % iznosa za provedbu operacije 19.2.1., 19.3.1 i 19.3.2.

Tijek provedbe LRS-a (Slika 10) prikazuje dinamiku provedbe mjera LRS-a do 2020. godine.

Slika 10. Indikativan Akcijski plan provedbe

GODINA PROVEDBE	2016.	2017.	2018.				2019.				2020.				2021.				
			1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.	
Mjera 7.4.1.																			
Mjera 6.3.1. (prvi natječaj)																			
Mjera 6.3.1. (drugi natječaj)																			
Mjera 19.3.1.																			
Mjera 19.3.2.																			
Mjera 19.4.1.																			

Legenda

	Animacija, radionice i edukacije korisnika
	Objava natječaja
	Zatvaranje natječaja, ocjenjivanje i odabir projekata
	Podnošenje Zahtjeva za potporu Agenciji za plaćanja i odobrenje projekata
	Realizacija projekata nakon odabira
	Kontinuirana provedba 2017. - 2020.

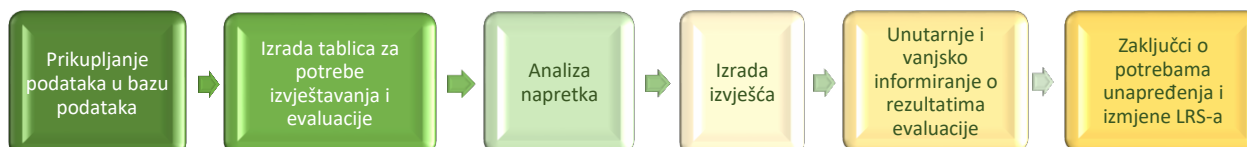
Tijekom razdoblja 2020. - 2023. godine, provoditi će se kontinuirano praćenje odobrenih i realiziranih projekata; priprema i slanje Godišnjih izvještaja o radu LAG-a za 2020., 2021. i 2022. godinu; priprema i slanje Završnog izvješća, uključujući 2023. godinu, s rezultatima ex-post evaluacije; ex-post evaluacija LRS (najkasnije do kraja 2023. godine); revizija LRS za razdoblje 2014.-2020. te prikupljanje podataka, procjena potreba i izrada LRS za razdoblje 2021.-2027. godina.

Postoji niz rizika, koji bi potencijalno mogli negativno utjecati na provedbu Akcijskog plana, a navedeni su u Prilogu 10, kao i preventivne mjere za njihovo ublažavanje.

6. PRAĆENJE I PROCJENA PROVEDBE LRS

6.1. Opis praćenja provedbe i procjena LRS -a

Dijagram 3. Proces praćenja provedbe i procjena LRS-a

U svrhu provjere napretka, utjecaja, postignuća, djelotvornosti i učinkovitosti Lokalne razvojne strategije u ostvarivanju postavljenih ciljeva, LAG će prikupljati podatke o mjerama odabranima za financiranje u različitim fazama provedbe projekata.

Prikupljat će se sljedeći podaci:

- izlazni pokazatelji za svaku mjeru definirani u ovoj LRS
- pokazatelji rezultata za svaku mjeru definirani u ovoj LRS
- pokazatelji učinka koji su definirani u ovoj LRS
- raznovrsna praćenja i ostali podaci: informacije o korištenju obnovljivih izvora energije, godinama starosti, spolu i obrazovanju korisnika, pravni status, opći podaci o sjedištu korisnika i lokaciji provedbe projekta i ostali podaci.

Određeni potrebni podaci će biti unaprijed definirani u prijavnim obrascima, neki će se prikupljati anketnim upitnicima, a neki će se dobivati iz vanjskih baza podataka. Praćenje i bilježenje ovih podataka će se provoditi kontinuirano tijekom provedbe LRS.

Nositelji projekata će imati obvezu dostaviti LAG-u sve informacije vezane za traženi iznos potpore, odobreni iznos projekta, odobreni iznos potpore (EU i RH iznos), iznose iz Zahtjeva za isplatu i isplaćenu potporu (iznos u HRK i EUR). Također će imati obvezu dostaviti LAG-u preslike svih podnesenih Zahtjeva za potporu i Zahtjeva za isplatu te zaprimljenih Odluka. Prikupljene podatke će zaposlenici LAG-a bilježiti u tzv. bazu podataka kako bi bili dostupni za izradu različitih tablica za potrebe izvješćivanja i vrednovanja provedbe LRS-a.

Voditelj LAG-a će izraditi godišnja izvješća, koja će sadržavati podatke o prijavljenim projektima, realiziranim projektima, doprinosu projekata ciljevima i pokazateljima LRS-a i ostale statističke podatke.

Dva puta tijekom razdoblja provedbe LRS provest će se evaluacija učinka LRS na postavljene ciljeve. Voditelj LAG-a će izraditi izvješća koja će sadržavati podatke o prijavljenim projektima, realiziranim projektima, doprinosu projekata ciljevima i pokazateljima LRS-a, statističke podatke i analizu napretka prema postavljenim ciljevima. Prema potrebi će se angažirati vanjski stručnjak-evaluator.

Rezultati praćenja i evaluacijska izvješća će se objaviti ciljanim skupinama i široj javnosti.

Informiranje o rezultatima praćenja i evaluacije će se provesti kao unutarnje i vanjsko.

Unutarnje informiranje podrazumijeva izvještavanje zaposlenika LAG-a, članova Upravnog Odbora i Skupštine LAG-a putem sastanaka i radionica. Ovakvo informiranje bi trebalo u slučaju potrebe rezultirati izradom godišnjeg plana provedbe LRS i određenim zaključcima o potrebama unapređenja ili izmjenama Lokalne razvojne strategije.

Vanjsko izvještavanje o rezultatima evaluacije odnosi se na širu javnost. Evaluacijska izvješća će se objaviti na web stranicama LAG-a ili po potrebi u različitim publikacijama.

U zadnjoj godini provedbe LRS provest će se *ex-ante* evaluacija budućeg razdoblja (2021.-2027.) te će se provoditi *ex-post* evaluacija i to tri i pet godina nakon isplate sredstva za projekte koji su financirani kroz mjeru 19.2.1.

6.2. Evaluacijski plan

Evaluacijski plan je izrađen u svrhu provedbe primjerenih aktivnosti evaluacije kako bi se prikupili i obradili podaci koji su potrebni za upravljanje LRS-om. Također omogućava usmjeravanje evaluacije i praćenja na ciljne parametre kako bi se utvrdila učinkovitost LRS. Njegova je svrha i osiguravanje potrebnih ljudskih i financijskih resursa za provedbu evaluacije te uspostavljanje informiranja o rezultatima evaluacije nakon provedbe iste.

Detalji Evaluacijskog plana i prikaz organizacije praćenja i evaluacije nalaze se u Prilogu 6. Pokazatelji učinka provedbe LRS-a koji su povezani s mjerama, ciljevima i prioritetima se nalaze u Prilogu 7 LRS.

7. SPOSOBNOST PROVEDBE LRS

7.1. Ljudski kapaciteti za provedbu LRS

LAG Gorski kotar osnovan je kao prvi LAG na području Republike Hrvatske na Osnivačkoj Skupštini u Mrkoplju 17.12.2008.godine te je upisan u Registar neprofitnih organizacija 23.09.2009.godine.

Ured LAG-a nalazi se na području Općine Lokve, dok su u njemu zaposlene tri osobe.

Uz zaposlenike, članovi Upravnog odbora i Skupštine aktivno sudjeluju u radu LAG-a.

LAG je ostvario izvrsnu suradnju sa Savjetodavnom službom na području PGŽ, posebice s poljoprivrednom, što se vidi i po broju novo upisanih u Upisnik PG. U novije vrijeme sve je bolja suradnja i sa Šumarskom savjetodavnom službom te je ured LAG-a pomogao u koordinaciji Udruga privatnih šumovlasnika s područja Gorskog kotara i šire. Odlična je suradnja i s Lokalnom razvojnom agencijom koja djeluje na području Gorskog kotara, te s Centrom za poljoprivredu i ruralni razvoj PGŽ-a, čije je sjedište u Gorskom kotaru. LAG je i info točka za društveno poduzetništvo za Gorski kotar. Sve navedeno govori da je LAG prepoznat kao pokretač lokalne zajednice, što ga usmjerava prema ostvarivanju ciljeva i same Lokalne razvojne strategije.

Plan poboljšanja rada zasniva se na još većem uključivanju volontera u rad LAG-a te pohađanju edukacija s ciljem usvajanja novih i usavršavanja postojećih znanja i vještina. Ukoliko dođe do povećanog obima posla, moguće je i novo zapošljavanje, što ovisi i o financijskim mogućnostima LAG-a Gorski kotar

7.2. Financijski kapacitet za provedbu LRS

Za realizaciju ciljeva LRS predviđeno je korištenje članarina u vidu sredstava JLS s LAG područja, članova LAG-a te sredstva PRR (Mjera 19).

Osnovna strategija održivosti LRS je diversifikacija izvora financiranja, što je bio slučaj i u dosadašnjem djelovanju LAG-a Gorski kotar, prilikom čega su se koristila sredstva nacionalnih i EU fondova u partnerstvu s drugim organizacijama civilnog društva. Sukladno tome, u slučaju izostanka drugih sredstava javne pomoći, planira se korištenje prethodno spomenutih sredstava za dostizanje ciljeva Strategije.

Godišnja članarina redovnih članova iznosi 100,00 kn na godinu (prihod od 5.300,00 kn). Sve JLS su 2013. godine na koordinaciji čelnika JLS Gorskog kotara donijele Odluku o načinu financiranja rada LAG-a koja iznosi 40 lp/stanovniku (*korištena metoda po uzoru na neke europske LAG-ove, što se za područje Gorskog kotara pokazalo kao dobar odabir zbog nejednake razvijenosti općina i gradova*).

Kako na području PGŽ postoje 4 LAG-a, tako je Županija u svojem proračunu za 2016. godinu predvidjela sredstva od 100 000,00 kn za svaki LAG. Uz to, LAG-u je odobrena i mogućnost korištenja *cash pool*-a Erste & Steiermärkische Bank (dozvoljeni minus na bankovnom računu).

Tablica 12. Sredstva osigurana u proračunu JLS Gorskog kotara

JLS	Broj stanovnika Gk 2011.	f=0,4 (kn)	godišnja razina (GRf 0,4x12)
Brod Moravice	866	346,40	4.156,80
Čabar	3.770	1.508,00	18.096,00
Delnice	5.952	2.380,80	28.569,60
Fužine	1.592	636,80	7.641,60
Lokve	1.049	419,60	5.035,20
Mrkopalj	1.214	485,60	5.827,20
Ravna Gora	2.430	972,00	11.664,00
Skrad	1.062	424,80	5.097,60
Vrbovsko	5.076	2.030,40	24.364,80
LAG područje	23.011	9.204,40	110.452,80
PGŽ	296.125	↓	↓
RH	4.284.889	mjesečni iznos za LAG	godišnji iznos za LAG

7.3. Iskustvo o provedbi LEADER pristupa u programskom razdoblju 2007. - 2013.

LAG Gorski kotar je prošao na drugom krugu natječaja za M202 IPARD programa, i od 42 odobrena LAG-a bio je najbolje ocjenjeni LAG s najboljom LRS. Provedba IPARD-a trajala je od 4.2.2014. do 4.2.2016. godine.

Tijekom provedbe Mjere 202, LAG Gorski kotar proveo je brojne aktivnosti animacije i edukacije lokalnog stanovništva koje su uključivale i promidžbu LAG-a te radionice s ciljem upoznavanja stanovništva LAG područja s djelovanjem i ulogom LAG-a Gorski kotar, LEADER-om te s PRR-om RH 2014.-2020. Osim održavanja radionica na terenu, lokalno stanovništvo moglo je dobiti informacije na individualnim sastancima u uredu LAG-a te se i dodatno animiralo i informiralo putem društvenih mreža, e-pošte i medija.

Aktivnosti promidžbe odnosile su se na dane otvorenih vrata, oglašavanje na Radiju Gorski kotar, izradu plakata i graničnika za knjige i vizitke, objave o aktivnostima na portalu Gorske novosti te dizajn i tisak torbi, bilježnica i ostalih promidžbenih materijala s redizajniranim logom LAG-a.

U svrhu animiranja stanovništva organizirane su 23 radionice s različitim temama (*EU fondovi – mogućnosti ulaganja, Mogućnosti PRR 2014.-2020. za ulaganja u infrastrukturu; Poljoprivreda i ruralni razvoj – od ideje do projekta; Mjera 7 – temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima iz PRR 2014.-2020.; itd.*), čiji je rezultat vidljiv u porastu broja novoregistriranih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na LAG području.

LAG je organizirao i dva Radna susreta LAG-ova u 2014. i 2015. godini na kojima su sudjelovali hrvatski i slovenski LAG-ovi te su izmijenjena iskustva o provedbi LEADER pristupa.

Tijekom provedbe Mjere 202 IPARD programa, članovi, zaposlenici i volonteri LAG-a Gorski kotar sudjelovali su na 50 radionica, sastanaka, radnih susreta, studijskih putovanja, sajmova, konferencija i edukacija. Teme koje su bile obrađene su: LEADER, OIE i energetski razvoj, M202 IPARD Programa, društveni rad, financijsko planiranje i poslovanje LAG-ova, ruralno poduzetništvo, LRS, Zakon o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija, ostali izvori financiranja, PRR RH 2014.-2020., podmjere 7.1. i 19.1., Prvi hrvatski ruralni parlament, primjeri dobre prakse te razvojni projekti u inozemstvu, na kojima su članovi, zaposlenici i volonteri LAG-a Gorski kotar usvojili nova i usavršili postojeća znanja. LAG je za svoje članove, zaposlenike i volontere organizirao dva studijska putovanja. Jedan u Pustaru Višnjicu, kako bi se sudionici putovanja educirali o ekološkom uzgoju, mogućim načinima udruživanja te usvojili nova znanja. Drugo studijsko putovanje bilo je u Austriju i Mađarsku kako bi na primjerima dobre prakse provedbe LEADER-a mogli učiti i usvojiti nova znanja koja bi se mogla primijeniti na područje Gorskog kotara.

Voditeljica LAG-a Gorski kotar sudjelovala je na studijskom putovanju u Južni Tirol, kako bi na primjerima Južnog Tirola i primjerima udruživanja i formiranja zadruga na tom području stečena znanja mogla primijeniti na području LAG-a.

Provedbom Mjere 202 IPARD programa, članovi, zaposlenici i volonteri LAG-a Gorski kotar završili su i **devet edukacija** koje su uključivale različite teme (*javna nabava; izrada poslovnih planova za podmjere 6.1., 6.3., 4.1., 19.1. PRR-a RH 2014.-2020.; financije za nefinancijaše; edukacija i obuka članova, zaposlenika i volontera LAG-a Gorski kotar za strukturne fondove EU s naglaskom na Europski socijalni fond; planiranje projekata društvenog poduzetništva; priprema projekata društvenog poduzetništva – GorEC za europski socijalni fond*).

Na svim aktivnostima na kojima su sudjelovali zaposlenici, članovi i volonteri LAG-a Gorski kotar, usvojena su nova i nadopunjena postojeća znanja s ciljem što kvalitetnijeg daljnjeg rada. LAG Gorski kotar pokrenuo je Sajam domaćih proizvoda „Kotačić razvoja Gorskog kotara“ koji se održao već tradicionalno drugu godinu za redom u mjesecu kolovozu povodom Dana Općine Lokve. Sajam je izložbeno prodajnog karaktera, a okupio je proizvođače s područja

Gorskog kotara (suveniri, likeri, sirevi, itd.).

LAG se pridružio i većini manifestacija na području Gorskog kotara kojima je još više animirao

stanovništvo za PRR 2014.-2020. (Dani šljiva; Dani jabuka; Bundevidjada; Festival iz bakine škrinjice; Plodovi gorja; itd.).

LAG Gorski kotar održao je predavanje učenicima Srednje škole iz Delnica s ciljem upoznavanja s Programom ruralnog razvoja RH te provedbom Mjere LEADER, na molbu profesora srednje škole. Također su i druge dvije škole prepoznale aktivno djelovanje LAG-a, te će u skoroj budućnosti LAG održati predavanje i njihovim učenicima.

U 2015. godini LAG Gorski kotar dobio je Općinsko priznanje Općine Lokve za promicanje ruralnog razvoja na području Općine.

Obzirom na rastrkanost naselja, dislociranost područja i slabu mobilnost lokalnog stanovništva, LAG je jednom mjesečno odlučio dežurati u gradovima Čabru, Vrbovsko i Delnicama te Općini Brod Moravice, što se pokazalo kao izvrstan model animacije stanovništva kako bi iz prve ruke imali i dobili informacije koje ih zanimaju.

LAG je ostvario dobru suradnju i s HBOR-om gdje voditeljica podružnice iz Rijeke jednom mjesečno dežura u uredu LAG-a Gorski kotar, kako bi se ostvarila podrška prilikom zatvaranja financijske konstrukcije eventualnih prijavitelja na natječaje te je pružena mogućnost poduzetnicima s Gorskog kotara da saznaju sve informacije koje ih zanimaju za pokretanje ili daljnji razvoj njihovog poslovanja.

Provedbom Mjere 202 - IPARD programa, LAG je utrošio više od 90% sredstava, što je vidljivo i iz prethodno prezentiranih provedenih aktivnosti animacije stanovnika LAG područja i sudjelovanjem zaposlenika, članova i volontera LAG-a na različitim radionicama, sastancima, seminarima, edukacijama i studijskim putovanjima.

Savjetodavna pomoć potencijalnim korisnicima koji su se prijavili ili su pokazali interes za isto u sklopu PRR-a RH 2014.-2020. pružana je savjetima i konkretnim informacijama o načinu podnošenja Zahtjeva za potporu, pronalasku potrebnih dokumenata u svrhu prijave te konkretnim savjetima i pomoći prilikom unosa Zahtjeva u sustav AGRONET. Pored toga, svi zainteresirani su dobivali konkretne informacije o onome što ih je zanimalo, kao i o aktualnim temama koje su vezane za EU fondove (a nisu ograničene samo na PRR RH 2014.-2020.). Aktivnost LAG-a vidljiva je i u velikom broju podijeljenih brošura PRR-a RH 2014.-2020. koje su potencijalni korisnici vrlo rado uzimali, jer su sadržavale najbitnije informacije o mjerama PRR-a RH 2014.-2020. LAG Gorski kotar je, ukoliko je utvrdio da postoji veliki broj zainteresiranih za određenu temu, uvijek nastojao organizirati radionice sa stručnjacima koji su nudili konkretne i točne informacije o svemu što je sudionike zanimalo.

7.4. Iskustvo o provedbi projekata izvan mjere LEADER

Osim intenzivnih aktivnosti u sklopu mjere LEADER, LAG Gorski kotar bio je iznimno aktivan i kada je riječ o projektima i aktivnostima koji su financirani iz ostalih izvora.

Od osnivanja LAG-a Gorski kotar do potpisivanja Ugovora s APPRRR-om o provedbi Mjere 202 IPARD programa, LAG je proveo mnogobrojne aktivnosti (Prilog 12), a provedeni su i sljedeći projekti, opisani u nastavku.

Projekti financirani iz nacionalnih izvora:

„Vratiti život zaboravljenim izvorima“ provodio se od svibnja do lipnja 2010. godine ukupne vrijednosti od 18 870,00 kn. Projekt je sufinancirala Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva s 14 905,00 kn kroz program građanska inicijativa „Naš doprinos zajednici“. Projekt je realiziran na području Grada Vrbovsko, u mjestu Tići, a obuhvaćao je uređenje sedam izvora pitke vode te postavljanje tri info panoa. LAG Gorski kotar je bio nositelj projekta, a suradnici Grad Vrbovsko, Udruga Pastrva, Udruga žena Moravice i Udruga mladih „Carpe Diem“. U realizaciju projekta bilo je uključeno 50-ak članova LAG-a i lokalnog stanovništva volonterskim radom.

„Uređenje starog kupališta na rijeci Dobri u Gomirju“ ukupnog iznosa od 18 650,00 kn provodio se od ožujka do svibnja 2011. godine. Projekt je sufinancirala Nacionalna zaklada kroz program građanska inicijativa „Naš doprinos zajednici“ s 14 959,78 kn. Uz partnere (Grad Vrbovsko i NK Gomirje), LAG Gorski kotar bio je nositelj projekta, a aktivno je bilo uključeno i 25 volontera s područja Grada Vrbovsko. Projektom se uredio dio obale rijeke Dobre u

Gomirju gdje je prije bilo kupalište.

„Uloga EU u razvoju ruralnog kraja – gdje smo sada i kako dalje – mogućnosti i izazovi!“ ukupne vrijednosti 32 620,00 kn provodio u Mrkoplju od lipnja do studenog 2011. godine s ciljem informiranja i razmjene iskustava članica EU o LEADER-u i LAG-ovima u EU i RH. Projekt je realiziran u suradnji s HMRR-om, te ga je sufinanciralo ondašnje MVPEI s 10 000,00 kn. Ostatak vrijednosti projekta su financirale općine Mrkopalj i Lokve. Projekt je okupio 50-ak predstavnika poslovnog, civilnog i javnog sektora na razini RH, a predavači su bili predstavnici MP, APPRRR-a, slovenskih LAG-ova, mreža PREPARE i HMRR te hrvatskih LAG-ova. Realizacijom projekta začeta je ideja o osnivanju LEADER mreže Hrvatske.

„Povijesni kartografski prikaz naselja Gomirje s okolicom“ provodio se krajem 2014. i početkom 2015. godine s ciljem prikupljanja kartografskog materijala, organiziranja izložbe starih povijesnih karata te animiranja i motiviranja udruga civilnog društva s područja Gomirja na pokretanje projekata revitalizacije kulturno-povijesne baštine. Ukupna vrijednost projekta bila je 13 031,70 kn, a PGŽ je sufinancirala projekt s 10 000,00 kn.

Tijekom 2015. godine proveden je i projekt **„Povijesna topografija Gomirsko-vrbovskog kraja“** čiji je cilj bio prikazati razvoj naselja na području Grada Vrbovsko, posebice okolice Gomirja. Vrijednost projekta bila je 14.503,36 kn, te je realiziran sufinanciranjem PGŽ-a u iznosu od 14 000,00 kn.

LAG Gorski kotar sudjelovao je i kao partner na EU projektima.

„Zapošljavanje mladih za održivi razvoj Gorskog kotara“, čiji je nositelj bila LRA PINS d.o.o., provodio se od svibnja 2011. do svibnja 2012. godine. Ukupna vrijednost projekta bila je 78 203 EUR, a bio je financiran iz programa IPA IV, Mladi na tržištu rada. Uz LAG Gorski kotar, partneri na projektu su bili i HZZ, Područni ured Rijeka i udruga ODRAZ iz Zagreba. Provedbom projekta LAG je prvi puta zaposlio osobu na radnom mjestu projektnog asistenta na 70% radnog vremena (sadašnja voditeljica LAG-a), a ostatak radnog vremena je bila zaposlena u LAG-u. LAG je sudjelovao u razvoju ideje te u pripremi prijave na natječaj. Projekt se realizirao na LAG području, čime je uspostavljena dobra suradnja s mladima LAG područja.

„Predstavljanje Zajedničke poljoprivredne politike Europske unije i EU inicijativa za razvoj ruralnih zajednica u Bosni i Hercegovini“ ukupne vrijednosti od 15 000 EUR provodio se od lipnja 2012. do siječnja 2013. godine. LAG je na projektu, koji je financirala EK u BiH, bio jedini partner udruženju VESTA iz BiH, Tuzla. Projektom su se prenijela iskustva LAG-a Gorski kotar o pretpripravnim fondovima, ZPP-u, LAG-ovima, LEADER-u i njihovoj svrsi. Provedbom je uspostavljena izvrsna suradnja s partnerom te je dogovorena daljnja suradnja na drugim projektima.

U 2014. godini LAG Gorski kotar bio je i nositelj projekta **„DayCul – Act Daily, think interculturally“** ukupne vrijednosti 19 400 EUR. Projekt je financirala Agencija za mobilnost i programe EU, a provodio se od siječnja do rujna 2014. godine. Sudionici su razvili kompetencije o kulturnoj raznolikosti i interkulturalnom učenju koje će im pomoći tijekom istraživanja kulturne raznolikosti iz perspektive svakodnevnog života. Projektom je okupljeno 24 sudionika iz 12 zemalja (*Hrvatska, Italija, Cipar, Turska, Poljska, Portugal, Francuska, Rumunjska, Finska, Engleska i Estonija*).

Predstavnice LAG-a sudjelovale su i u projektu **„Čujemo s(v)e vidimo“** koje su provodile udruge Ri Rock i Kombinat. Sudionici su završili edukacije o pisanju i provedbi EU projekata, menadžmentu volontera te o administrativno-financijskom vođenju u udrugama. Osim stjecanja vještina za pisanje prijave EU projekata, učinkovitijeg planiranja i provedbe volonterskih programa i postavljanja temelja za razvoj društvenog poduzetništva, provedba projekta rezultirala je postavljanjem on-line platforme za lakšu komunikaciju i suradnju udruga.

Tijekom 2013. godine, LAG Gorski kotar bio je prepoznat i od strane medija, te je multinacionalni magazin „Prizma“ snimio nekoliko reportaža o LAG području. U srpnju 2013. (27. srpnja) snimljena je reportaža o romskoj nacionalnoj manjini, a u kolovozu iste godine (3. kolovoza), LAG Gorski kotar prezentiran je kao primjer objedinjavanja područja. Nekoliko tjedana kasnije (31. kolovoza) predstavljena je Udruga žena Moravice kao primjer suživota srpske nacionalne manjine u Gorskom kotaru, a koji su ujedno i članovi LAG-a Gorski kotar.

8. FINANCIJSKI PLAN

Temeljem Odluke o odabiru LAG-a Gorski kotar (KLASA:440/-12/16-19-02-01/0039, URBROJ:343-1400/01-17-006, REG.BROJ: 5772 izdane 09. siječnja 2017. godine) sklopljen je Ugovor o dodjeli sredstava odabranom LAG-u (broj ugovora: 5772) kojim je odobren iznos od 1.017.450 EUR za provođenje projekata unutar operacije 19.2.1.

Za pripremu i provedbu projekata suradnje (19.3.1. i 19.3.2.) odobren je iznos od 50.872,50 EUR koji čini 5 % iznosa za provedbu operacije 19.2.1.

Za provođenje mjere 19.4.1 (tekući troškovi i animacija) odobren je iznos od 267.080,63 EUR koji čini 25 % iznosa za provedbu operacije 19.2.1., 19.3.1 i 19.3.2.

Ukupno procijenjeni iznos koji bi LAG imao na raspolaganju za cijelo razdoblje provedbe je 1.335.403,12 EUR.

Tablica 13. Financijski plan prema godinama provedbe, ciljevima i mjerama

Mjera (doprinos prioritetu PRR-a/ fokus području)	CILJ 1		CILJ 2		CILJ 3		UKUPNO POTPORA ZA LAG U EUR/GOD.
	7.4.1. (6B)	6.3.1. (2A)	19.3.1./ (6B)	19.3.2. (6B)	19.4.1. (6B)		
2016. EUR	0	0	0	0	0	0	
%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	
broj projekata	0	0	0	0	0	0	
2017. EUR	0	0	0	0	66.770,16	66.770,16	66.770,16
%	0%	0%	0%	0%	n/p	n/p	
broj projekata	0	0	0	0	n/p	n/p	
2018. EUR	0	300.000	0	0	66.770,16	66.770,16	366.770,16
%	0%	29,48 %	0%	0%	n/p	n/p	
broj projekata	0	20	0	0	n/p	n/p	
2019. EUR	0	0	25.000	0	66.770,16	66.770,16	91.770,16
%	0%	0%	n/p	n/p	n/p	n/p	
broj projekata	0	0	0/1	0	n/p	n/p	
2020./ 2021. EUR	447.450	270.000	25.872,50	0	66.770,15	66.770,15	810.092,65
%	43,98 %	26,54 %	n/p	n/p	n/p	n/p	
broj projekata	9	18	1/1	0	n/p	n/p	
ukupno iznos dodjele u EUR	447.450	570.000	50.872,50	0	267.080,63	267.080,63	1.335.403,13
% dodjele	43,98 %	56,02 %	n/p	n/p	n/p	n/p	

Tablica 13. prikazuje raspodjelu sredstava prema godinama provedbe, ciljevima i mjerama i doprinosu prioritetima PRR-a (fokus područjima), a raspodjela je prikazana u iznosima u EUR i postotnom udjelu svake mjere u ukupnom dodijeljenom iznosu.

Provedba LRS-a će se financirati će se **javnim i privatnim sredstvima**. Sredstva javne potpore, sukladno Pravilniku koji uređuje provođenje operacije 19.2.1, **osiguravaju se isključivo iz PRR RH 2014.-2020.**, odnosno iz proračuna Europske unije i državnog proračuna Republike Hrvatske. Europska unija sudjeluje s 90% udjela, a Republika Hrvatska s 10% udjela.

Privatna sredstva su sredstva korisnika (nositelja projekata), koja će se osigurati iz vlastitih ili kreditnih izvora, ovisno o stopi sufinanciranja kako je opisano u pojedinim mjerama.

Za pred financiranje troškova iz 19.3.1., 19.3.2. i 19.4.1., LAG Gorski kotar će sredstava osigurati putem članarina i zajmova, kako je prikazano u poglavlju 7.2.